

Jászkunság

társadalom, kultúra

XXXVII. évfolyam, 4. szám 1991. augusztus

Ára: 38 Ft

Hogyan lobbyzzunk az Alföldért?

(3. oldal)

Hogyan készülnek az alföldi
megyék a világkiállításra?

(10. oldal)

Az időskorúak életviszonyai

(18. oldal)

A majdnem megalakult Jászkun
Köztársaságról

(21. oldal)

A KOR FALÁRA

Zalán Tibor

(Te kommunista!)

Te pedig a kommunistákat véded – nevet a szemembe ravaszkásan a barátom, akit legalább tíz éve ismerek és szeretek, akivel annyi mindent éltünk át együtt. Mennyi mindent? Hát annyit, s ha hatványára emeljük ezt, akkor sem sok, túlzás, vagy modor, vagy micsoda (ehhez hasonló). Nem póz, mert volt az átéléshez kellő kényszer és elgyötört terep. Mondom ezt, aki meglehetősen gusztustalannak és gyávnak és olcsónak tartja az eluralkodott

bolsizást, kommunista-cikizést, gúnyt és humort, noha az alapjait sejt: és a létjogával tisztában van. Aber – mondja egy másik nyelv – nem teljesen mindegy, kiknek a szájából hangoznak el ezek a szellemességek, élességek és élcsességek, leleplező kijelentések. Sajnos, uraim, vannak személyek, akikkel még a legszentebb dologban sem vagyok hajlandó közösködni – inkább támadjanak, ítéljenek, legyintsenek, csalódjanak – kell most elmondanom. Mondják

Folytatás a 48. oldalon

Tartalom

<i>Zalán Tibor</i> : A kor falára (esszé)	1. és 72. old.
<i>Kőváry E. Péter</i> : Hogyan lobbyzzunk az Alföldért? (kerekasztal-beszélgetés)	3 old.
<i>Gyurkovics Hunor</i> : Hortobágy mellyéke (rajzok)	8 old.
<i>Kiss Tamás</i> : Egy röntgenlelet hátlapjára; Rám ismersz-e majd? (versek)	8 old.
<i>Técsi Zoltán</i> : Nesze nekünk Expo! (cikk)	10 old.
<i>Horváth László Zoltán</i> : A középosztály alkímiája (vitacikk)	12 old.
<i>Erdei-Szabó István</i> : Válasz nélkül is...; Láttelek a vasárnapról; Labirintus előtt; Egyetlen kérdés; A lélek kavicsai; Állapottöredék XIX. (versek)	16 old.
<i>Fekete-Szabó Sándor</i> : Az időskorúak életviszonyai a Dél-Alföldön (tanulmány)	18. old.
<i>Szabó Imre</i> : Ember és történelem (dokumentum)	21. old.
<i>Szenti Ernő</i> : Hajolj ki a látványból; Faháncsütánzatú álmok (versek)	23. old.
<i>Furmann Imre</i> : Félfeudális vállalkozók? (szociográfia)	24. old.
<i>Kása Csaba</i> : Kísérlet a katolikus egyháznak az államszocializmus rendszerébe való integrálására 1950–51-ben (tanulmány)	29. old.
<i>Pethő László</i> : Az egyháztörténet professzora (interjú)	34. old.
<i>Kása Csaba</i> : Hullámhegyek és hullámvölgyek... (interjú)	37. old.
<i>Zelei Miklós</i> : Egy másik égbolt (tévékritika)	42. old.
<i>Rigó József</i> : Mítoszon innen – és túl (színházkritika)	42. old.
<i>Molnár H. Lajos</i> : Ez a Danubius, ez a Danubius!... (rádiókritika)	44. old.
<i>Rideg Gábor</i> : Szobrokról, szobrászatról – több tételben (művészetkritika)	45. old.
A borítón, a 2., 8., 9., 28., 36. oldalon <i>Gyurkovics Hunor</i> rajzait közöljük.	
A piktográfiákat és iniciálékat <i>Györfi Sándor</i> tervezte.	
<i>Ecseki Jánosné</i> : Rólunk írták c. cikkbibliográfiáját mellékletként közöljük.	

Jászkunság

Társadalmi és kulturális folyóirat. 1991. augusztus XXXVII. évfolyam 4. szám. Megjelenik kéthavonta 48 oldalon, a/4-es nagyságban.

A szerkesztőség címe: 5000 Szolnok, Kossuth L. út 2. fszt. 65.

Szerkesztőségi fogadóóra: szerda 10–13 óráig

Főszerkesztő: Körmendi Lajos

Olvasószerkesztő: Dorkovics Ágnes

Technikai szerkesztő Dede Géza

Szerkesztőbizottság: dr. Botka János, Csatári Bálint, Fekete-Szabó Sándor, Györfi Sándor, dr. Kerékgyártó T. István, Körmendi Lajos, dr. Mrena István, Sarusi Mihály, dr. Szabó László

Kiadja a Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár,
50G. Szolnok, Kossuth tér 4. Pf. 139 Telefon: (56) 41-333.

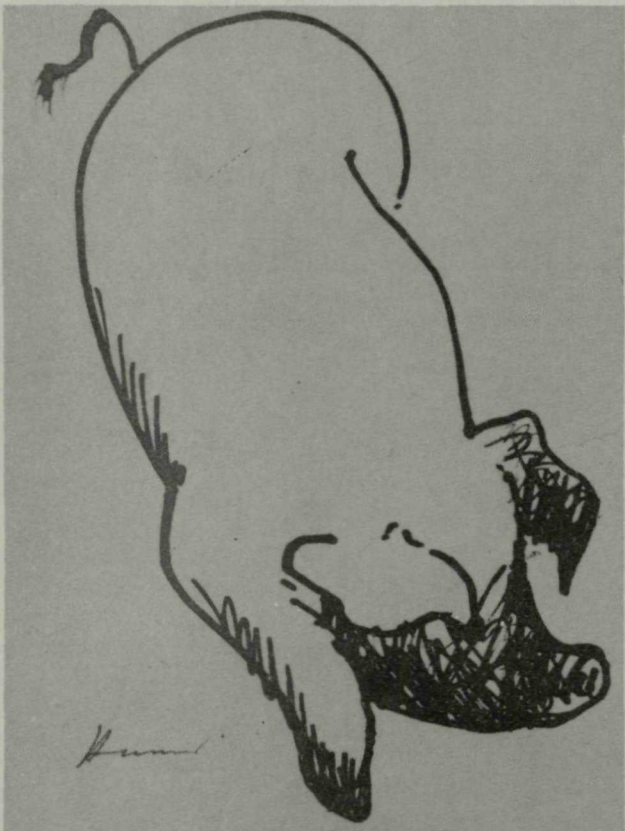
Felelős vezető: Demeter Miklós

Megvásárolható Jász-Nagykun-Szolnok megye köznevelődési intézményeiben (könyvtárak, művelődési házak, múzeumok). Előfizethető rózsaszín postautalványon a Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár címén.

Egyes szám ára: 38.-Ft

Előfizetési díj egy évre: 228.-Ft

ISSN: 0448-9144

Gyurkovics Hunor rajzai

Kőváry E. Péter

Hogyan lobbyszunk az Alföldért?

Kunságiak karcagi kerekasztala

Június végén a Nagykunság fővárosában, Karcagon, hat ember ült egy asztalhoz, hogy kicserélje gondolatait az Alföld múltjáról, jelenéről és jövőjéről. Dr. Tóth Albert országgyűlési képviselő; dr. Bellon Tibor kandidátus, a karcagi múzeum igazgatója; Blaskó Lajos, a karcagi mezőgazdasági kutatóintézet tudományos osztályvezetője; Farkas János, a tiszai mezőgazdasági kft. ügyvezető igazgatója és Németh Pál karcagi magánvállalkozó, egy szolgáltató és kereskedő iroda ügyvezetője a Jászkunság meghívásának eleget téve vett részt ezen a kerekasztal-beszélgetésen. Az országgyűlési tiszántúli képviselőinek csoportja még tavaly egy Alföld-törvény megalkotásának gondolatával állt elő, s mintegy ennek felülbírálatként dr. Tóth Albert, kisújszállási MDF-es országgyűlési képviselő önálló indítványának elfogadásával a parlament ez év áprilisában határozatot hozott az Alföld egyes időszertei környezetvédelmi, tájvédelmi és tájhasznosítási kérdéseiről, kötelezve a kormányt egy hosszú távú koncepció kidolgozására. Az azonban továbbra is vita tárgya, hogy e lépések nyomán mennyiben javulhatnak a tájegység esélyei a jobb jövőre. Ugyanakkor az önálló Alföld-törvény továbbra sem nélkülöz minden ésszerűséget és indokoltságot, miként ez az itt következő polémiaiból is kiviláglik.

– Mi indokolja egy önálló Alföld-törvény megalkotását? Amit hosszú évtizedek nem voltak képesek megoldani, azon most egy törvény egy csapásra változtathat? Avagy csak arról lenne szó, hogy a regionális érdekekért folyó lobbizás ezzel előléphet a „föld alól”?

Blaskó L.: Ha csak a természetföldrajzi adottságok felől közelítünk, elégséges érvet nem sorakoztathatunk fel egy ilyen törvény mellett az Alföld egészét illetően, hiszen az általában nem mondható el az Alföldről, ami a Nagykunságról, hogy tudniillik szikesedésre hajlamos földekkel, nyári aszályokkal, télvégi belvizekkel verte meg a teremtet. Mert az Alföld más vidékein meg, ahogy mondani szokták, ha nem felejtene el vetni, gazdagon aratnak. Más kérdés, hogy a „készen kapott” rossz adottságokon éppúgy változtatni kell és lehet, mint ahogy a kedvező feltételek megőrzése, ésszerűbb hasznosítása is nagy munkával, jelentős befektetésekkel járó feladat. A két program közül azonban az Alföld önerőiből egyiket sem képes megoldani,

nemhogy mind a kettőt. Egy ilyen törvényben mindezeket rögzíteni kellene.

Farkas J.: Sokan mondhatnák és mondják is, hogy ilyen alapon lehetne külön Dunántúl-törvény, Északi-középhegység törvény, de én ezt inkább csak a lényegét elfedni akaró tréfának tartom. Tagadhatatlan tény ugyanis, hogy a Római Birodalom határa a Duna vonala volt, s ettől keletre a történelemben végig más, kevésbé kedvező lehetőségek adódtak, mint nyugatra. A Dunántúl hamarabb és jobban iparosodott, így eleve több tőke áramlott arra a vidékre, míg az Alföldön mindössze néhány nagyüzem jelent meg – gyarmatosítani. Vagyis a hagyományos mezőgazdasági tájak életszínvonala végzetesen elmaradt az ipari régiókéhoz. Ennek keserű következménye az is, hogy ma is könnyebb a fejlettebb struktúrájú Dunántúlt az új, a korszerű követelményekhez hozzáidomítani – legyen szó akár az idegenforgalom, akár az ipar továbbfejlesztéséről –, mint azt a mezőgazdaságot „fölemelni”, amely a maga termelési, túltermelési válságával szinte púppá vált a jelenlegi kormányzat hátán. Ez viszont könnyen odavezet, hogy még az Alföld legkedvezőbb adottságú tájain is rablógazdálkodásra kényszerülnek, az első és másodlagos szikesedés fokozásával a hozamok csökkennek, a jövedelemszerzés lehetősége tovább szűkül, ez fokozza az emberek menekülését innen, elvész a még meglévő szellemi erő, s ezzel az országrész sorsa végképp megpecsétlődik!

Tóth A.: Meggyőződésem, hogy az Alföld lényegével, valós tájértékeivel nem vagyunk tisztában. Alulbecsült része ez a hazának. Ennek okát abban látom, hogy a köztudatban, de még a szakmai körök felfogásában sem gyökeresedett meg annak ismerete: „A Tiszavölgyben tömérdek a lappangó kincs”. Igen, az előbb idézett Széchenyi gondolat is „lappangó kincs”-ről beszél. Ami ugyan jelen van, de rejtőzködik. Csak a látó szemnek, de még inkább az értő szándéknak és akaratnak adja fel magát. Hiányos ismeretünk a tekintetben is, hogy Alföldünk Európa, sőt a világ egyik leg-

jobbán átalakított régiója. Alig száz-százötven éve még ez a ligetes-mocsaras táj lényegében alig különbözött attól az állapottól, ahogyan honfoglaló őseink is találhatták. Talán csak a fátlanság – ami az ember erdőirtó tevékenységének a következménye – volt már szembeötlő.

A múlt század derekán kezdődött árvízmentesítési munkálatok eredményeként a századfordulóra már végleg összeroppant az ősi ártéri gazdálkodás, gyökeresen átalakul a táj, s vele együtt a lakosság életmódja is.

Ekkor érte az Alföldet az első, mindmáig a legnagyobb ökológiai krízis. Ez vitathatatlan tény. Amiért inkább vitatott – s napjainkban mind gyakrabban szóbajövő kérdés –, volt-e értelme e hatalmas munkálatot akkor elvégezni? Nem lett volna-e helyesebb az eredeti állapotot fenntartva fejleszteni a tájat?

Úgy hiszem, ez egy meddő okoskodás. Nekünk már e vízjárta, de emberformálta tájon kell továbbra is élnünk. Ezt kaptunk örökségül. Az Alföld visszamocsarasítása lázalom. (A Tiszától esetében ez ugyan megtörtént.) Aki csak érzelmi alapon, egyfajta tévesen értelmezett vulgáris természetbarátsággal közelít a dolgokhoz, az azt sem veszi figyelembe, hogy több mint 4 millió kat. hold termőföld vált az Alföldön alkalmassá az intenzív mezőgazdasági művelésre. Meghozta a nagy termőképességű réti csernozjom talajok. Itt koncentrálnak az ország felbecsülhetetlen értékű humuszvagyonai.

No, és a védtöltésekről nem is beszélve, amik sokmilliárdos nemzeti vagyont oltalmaznak az egykori rendszeres árvízektől.

Bellon T.: Én ott kezdeném, hogy itt a Duna völgyében a magyarok berendezkedése után, az Árpád-házi királyokkal kezdődően kialakult egy nagyon egészséges, virágzó gazdasági szerkezet, amely az egész térséget meghatározta. A török korig a mezőgazdasági termelés két nagy ágának, a gabonatermesztésnek és a bortermelésnek a hazája a Délvidék lett. A törökök miatt tolodott csak azután északabbra ez az övezet, így és ekkor jutott centrális szerephez a Közép-Alföld. Másfe-

löl pedig megindul egy másik folyam: a fejlett városhálózattal és céhes iparral egyre inkább életörő Nyugat-Európa importálóként jelenik meg itt. Tudniillik a sűrű alföldi településhálózat helyén a török pusztítás alatt és után elindul a külső pusztásodás, ami a szarvasmarhatartás felvirágzásával jár együtt. A magyar szürkemarha jelentős exportcikké válik. A múlt század közepéig ez a gazdasági rendszer él és működik kiválóan. A máshoz nem hasonlítható alföldi mezőváros – olyan falu, amelyik város – nem más, mint az árutermelő állattartásra, tehát egyfajta mezőgazdasági specializációra alapozott településforma. Ez tartja fenn, ez élteti, ez határozza meg szemtermelő önellátását is. Nos, ez bomlik meg a múlt század közepén az Alpok-környéki fejlett szarvasmarhatenyésztés és tejtermelés, valamint az argentin marhatartás piaci jelentkezésével. A magyar marha kiszorul, de az sem elhanyagolható, hogy közben az Alföldön is végbemegy a legelőfeltörésekkel és a folyószabályozásokkal egy olyan nagymérvű tájtalakítás, amely megkondítja a harangot a legeltetési állattartás felett, teret nyitva az intenzív mezőgazdasági kultúrának. Szerencsére a tájat a változtatni képes erők, így a zöltség-, gyümölcs-, szőlő- és fűszernövény-termesztők itt megjelenő hada képes túllendíteni a sokkon, és gyorsan terjedni kezd az istállózó állattartás is. A baj csak az, hogy az Alföld nagy részén ezek a változások meghatározó mértékben nem mennek végbe, s voltaképpen ezzel kezdődik meg a hátrányok halmozódása, amit az elmúlt negyven év legfeljebb fokozott, de nem előidézett! Az a vidék tragédiája, hogy mezőgazdaságával úgy került át egy másik formába, a kollektív gazdálkodásba, hogy gyakorlatilag alig változtatott szerkezetet, és még ezek a minimális változások sem érintették, hanem szinte konzerválták a falu társadalmát, amely érintetlenségével eleve a lemaradásra volt kárhoztatva. Erre már csak ráadás, hogy a hatvanas évek gyarmatosító iparpolitikája sem kezdi ki a megrögzült belső szerkezeteket, és tájidegen voltával nem képes megmozgatni a továbbra is archaikum-örző Alföldet. Mindezekért én az Alföld-törvényt modernizációs törvénynek gondolom, amely persze nem teszi lehetetlenné, sőt segíti az igazi értékek átmentését.

Németh P.: Hetven képviselő fogott

össze, hogy indítványt tegyen az Alföld-törvényre. Időközben meg is történt a kapcsolatfelvétel neves külföldi ökológiai kutatócsoportokkal, amelyek érdeklődnek a térség iránt, és előzetesen már meg is állapították, hogy az alföldi térségek közül a miénk sérült a legjobban, és sérül továbbra is. Az lenne a törvény nagy jelentősége, hogy a mezőgazdaságra alapozott életter tudomásulvételével és elismerésével alakítaná a politikát, és fordítana végre az eddigi rossz gyakorlaton. Ha a dán vagy a holland politikusok leülnek bárhol tárgyalni, mindig az az alapállásuk, hogy mindenekelőtt a mezőgazdaságuk érdekeit kell képviselniük és védeniük, mivelhogy országuk mezőgazdasági ország. A miénk is az, ennek ellenére a mi politikusaink mindig másról tárgyalnak, és nem egy esetben egyenesen feláldozzák valami másért, nem is tudni miért, a mezőgazdaságunkat. Ha már így van, ez a törvény legalább arra adhatna lehetőséget, hogy az Alföld, a régió magát menedzselje. Hetven képviselő már komoly dolgokat képes együtt elérni, ha kezdeményezéseiket alulról egy önszerveződés is segíti, és ez így együtt már egy jó „lobbyszás” lehetne. Azt a megcsontosodott, befelé fordult alföldi társadalmat kell megmozdítani, melynek történelmi kialakulását Bellon Tibor olyan érzékletesen bemutatta. A mezőgazdasági termékben benne van az előállítójának jelleme, de a jellege is, és ez az utóbbi lehet keresett piaci áru, mint annak idején a szürkemarha. Rá kell ébrednünk, hogy a svéd piacra mi svéd típusú termékkel aligha juthatunk be, mert azt úgyis ők maguk csinálják jobban. Nekünk magyar nemzeti termékekkel, minőséggel kell jelentkezünk. Ha valahol döntő szerepe van a népnemzeti jellegnek, hát ez az a szféra. Az élelmiszergazdaságot, annak jellegét a kultúrája határozza meg. A kunsági gabona egykoron etalon volt a gabonatőzsdén. A magyar termék 1,4 százalék a világ agrártermelésében, tehát mi nem a mennyiséggel, hanem a minőséggel lehetünk igazán jelen. Mi színesíthetjük a piacot, de hol van ehhez itthon a minőség? A szovjet piac elrontotta sajnos a magyar termelőt, ráadásnak kialakult az a munkamegosztás, hogy az Alföld termel, Budapest meg lefőlöz. Még most is, a nagy túltermelés kellős közepén elviszi innen az állatot kis pénzért, nagy haszonnal. Ennek kell véget vetni, meg-
szervezve a saját csatornás értékesítést.

Ehhez kell az önmenedzselést lehetővé tevő törvény.

– Arról van tehát szó, hogy az ország éléstára meglegelte eddigi szerepét és másodrendűségbe szorítottaságát, most pedig ahhoz szeretne „szabad kezet” kapni, hogy a maga erejéből és tehetségéből is fordítson a sorsán?

Blaskó L.: Nem várható, hogy az Alföld rövid vagy hosszú távon ipari centrummá válhat. Ha tetszik, ha nem, a mezőgazdasági szerep marad itt a meghatározó, és ez az ésszerű is egyelőre, a hagyományokról már nem is beszélve. Ezen belül azonban további specializációnak van helye. A Középtisza vidékén gabonatermesztés és erre alapozott állattenyésztés, a Jászságban a mezőgazdaság mellett egy fokozottabb iparosodás és az intenzív kultúrák jelenléte, a Kiskunságban szintén. Nekünk a meglévő szerves folyamatokat kell ezen felismerés szerint erősíteni, mert badarság lenne ettől egy merőben eltérő szerkezetet erőltetni. Igaz, az intenzifikálásra annak ellenére mindenütt törekedni szükséges, hogy – mint látszik is – az Alföldet nem lehet egy kalap alá venni. Legnehezebb éppen itt, a Középtisza vidékén lesz lépni. Azt hiszem, ez a régió egy külön paragrafust is megkíván.

Tóth A.: Az Alföld soha nem volt egyhangú táj. Ezt csak a felületesen ítélező állíthatja. Nemcsak azért, mert minden látszathasonlóság ellenére egymástól markánsan elütő kistájak rendszere, hanem sokkal inkább azért, mert egy viszonylag kis területen is rendkívül sokféle tájadság jelentkezik. Az Alföld egyik legsajátosabb jellemzője a rendkívüli változatosság, a mozaikosság. Elég, ha csak egy régi kéziratos térképre pillantunk. Egy-egy település határában ötven-hatvan, olykor akár száz-százhusz – főleg a hajdani vízvilág emlékét őrző – felszíni formát, egyben ugyanennyi egymástól eltérő élőhelyi-termőhelyi adottságú területet találunk. Laponyagok, tavak, erek, mocsarak, fertők, laposok, rétek, rónák tarta sokaságát. A lecsapolt, majd egybeszántott határban enyhültek, de valójában soha nem tűntek el ezek a felszín-alaktani különbségek. Ez az állapot már eleve meghatározza a sokszínű természetes gazdálkodás létjogosultságát. A végeláthatatlan kultúrsivatag benyomását keltő monokulturális táblák felváltását a természeti adottságokhoz jobban igazodó táblaméretekké. Ha ezeket jobban figyelembe vette volna (vannék még most is!) a gazdálkodó ember, akkor eleve más szerepet szánt volna megannyi terület-

nek. Nem törte volna fel a szikes birkajárásokat, a gabonaprogram ürügyén nem meliorálta volna a víznyomta fertőtaljakat. De meggondolná azt is, hogy érdemes-e rizsföldeknek feláldozni jó minőségű réti talajainkat, ezzel is növelve a szikesedő határaink nagyságát. Sajnos – az utóbbi esztendőben különösen – megerőszkoltuk ezt a tájat. A mennyiségre törekedtünk a minőség helyett, tömegre az érték ellenében. Szomorú következménye mindennek: agyonra vegyszereztük talajunkat, termékeinket, elnitratósítottuk a felső vízáradó rétegünket, aranykorona értékkel csökkentettük a termőképességet, lecsapoltuk utolsó vízielőhelyeink legjavát (a Kakat kiszáritása!), felszámoltuk a tanyavilágot, rövidlító kapzsisággal irtottuk erdeinket, ne is soroljam tovább vétkeinket, ahogy veszni hagytuk értékes tájfajtaikat. Ezekért a tetteinkért kár lenne tájatformáló nagy eleinket kártoztatni. A jövőben sokkal inkább arra kell törekednünk, hogy a félbehagyott művet befejezzük, a további károsításokat mérsékeljük vagy megállítsuk, az okozott bajokat lehetőség szerint mihamarabb orvosoljuk.

Farkas J.: Én azért megvizsgálónak tartanám, hogy ad-e igazi kitörési lehetőséget a múltra alapozás önmagában. Én azzal értenék egyet, hogy mindenki azt csinálja, amihez a legjobban ért, és amihez az adott helyen a legtöbb kedvező feltétel megtalálható. Kiváló búzát természetesen nagyüzemileg? Akkor csinálja továbbra is úgy, és azt. Másutt a zöldségtermesztésben, a málna-, a cseresznyetermesztésben halmozódott föl tudás, tapasztalat, gyakorlat, ott csinálják azt. Mindez egyébként egyfajta kedvező munkamegosztásként már régről kialakult. Azt azonban látni kell, hogy búzában, tejben, húsbán a piacon ma nem kapjuk vissza a munkánk ellenértékét sem, és ez megint csak halmozza a hátrányt. Tehát az olyan új áruk termelését, mint a biotermékeké, meg kell honosítanunk, mert ez új kitörési lehetőséget ad.

Bellon T.: Van egy monopolisztikus értékünk: tájaink termelési tapasztalata. Erre kell építeni. Évszázadokon keresztül a legeltető állattartás olyan mezővárosokat tartott fenn, amelyek az ország neves iskoláit hozták létre Debrecenről Sárospatakon át Mezőtúrig. Mi akkor már Európához tartoztunk, diákjaink Nyugat-Európában tanultak, és bejárták a Monarchiát mesterreink is, majd hazajöttek, és terjesztet-

ték itthon az európai szellemet. Még egyszer mondom, mi a minőségi marhaexportunk révén kapcsolódtunk Európához, és itt a minőségen van a hangsúly. Ki kell lépniünk a mennyiség bűvöletéből, ami termékeinket tönkretette. Hogy mást ne mondjak, a szabotcson jónatán eltarthatóságával valamikor a bécsi piac egyik legkedveltebb és keresett terméke volt. Mi lett belőle, amióta a mennyiség ígézetében művi úton felpumpálták?! Rengeteget beszéltünk róla negyven évig, de a termékeink továbbra is alacsony feldolgozottsági fokon hagyják el termővidékeinket. Ez is segíti a régió kizsákmányolását. Hol van a korszerű és logikailag is idekívánczó feldolgozóipar? Száz meg száz olyan árunknak kellene lennie, mint a szegedi szalámi vagy a csabai kolbász! Hozzátenném: azzal együtt is, hogy a hagyományok köré sem kell valamiféle szent glóriát fonni, ám érdemes régi-újakat fölleveníteni. Egyet kérdeznék csak: a paraszti kiskertekben hányféle fűszernövény díszlett egykoron? Mennyivel változatosabban étkeztek ők csak ezáltal is, mint a maiak? Ma legfeljebb összeszedjük a kamillát, ennyiből áll a tudományunk!

Blaskó L.: Igen, így van. Egyik oldalról a tradíció, mint alap, de emellett valóban keresni kell azt is, amit továbbvezet. Ebben is többféle kell törekedni, s nem azzal az igénnyel lépve föl, hogy gyümölcsstermesztővé változtatjuk az Alföldet. Viszont a gyümölcs mellett jó kiegészítő, régi-újdomság például az alkaloida-termesztés.

Farkas J.: Visszatérve a törvény megalkotásának indokaihoz: a parlamentnek azt is figyelembe kellene vennie adott esetben, hogy már az is az államkincstár helyzetét javítja, ha valamire egy korábbi időszakhoz képest kevesebbet kell fordítani. Márpedig ha az Alföldet nem emeljük ki szélrevertet helyzetéből, ahogy említettem, növekedni fog az elvándorlás, ami miatt fokozódnak majd az iparosodottabb vidékeken a lakásigények kielégítésének terhei. Ezek voltaképp fölösleges költségek, ráadásul lassan elfogynak a termőföldek kultúrállapotát fenntartani képes erők is egyúttal!

Németh P.: Ha az Alföld nem tud megegyezni a magyar állammal, akkor az államot elseprí az Alföld. Azt egyik kormányzat sem tudja elviselni, ha rázúdul a Tiszántúl. Mindemellett nekem van némi vitám az előttem szólókkal. A magyar mezőgazdaság ugyanis a mai állapotában is világszínvonalú,

másrészt a biokultúra, nem hiszem, hogy önmagában megoldás nekünk. Finomításokkal az is „helyzetbe hozható”, ami már megvan. Mást ne mondjak, a francia mezőgazdasági világkiállításon a mezőhegyesi kombinát termékeinek külön díjat verettek. Ezt a francia paraszt tudja, a magyar agrárértelmiség nem. És ekkor e helyütt beszélni kell arról is, hogy a magyar mezőgazdaságban a privatizáció kapcsán jelentős feszültségek támadtak, miután van egy igen jelentős réteg, amelyet az „osztzkodásban” nem képvisel senki. Ez a tsz-tagság. Aki azt mondja, hogy őket képviseli, az valójában mögéjük bújva önnön érdekeit képviseli. Holott – ezt bizonyítja Mezőhegyes példája – a magyar nagyüzem is képes minőségi produktumra. A fő bajt, a fő hiányosságot én nem egyedül az üzemi méretekből és szervezetben látom, hanem a gyenge marketing munkában. Tathatatlan, hogy egy teljes mezőgazdasági ágazat ne legyen képes fölvenni a versenyt egyetlen olyan céggel ebben, mint mondjuk a Nestlé. Nekünk most erre kellene leginkább összpontosítanunk, és megosztani egymás közt a teendőket. Megtalálni a belső egyensúlyt és a megfelelő szervezeti formákat. A legeltetési bizottság például egy nagyon jó szervezeti kerete volt a különböző érdekek – az önkormányzati, a csoport- és az egyéni szempontok – összeegyeztetésének.

Csoportérdekek ugyanis továbbra is fennmaradnak, mert szövetkezetek, ha nem is orosz típusúak, de lesznek, alakulnak ezután is. Ez egyébként előrevetíti, hogy az agrárértelmiség soraiban is nagy harcok indulnak nemsokára, legalább harminc százalékuknak kell majd külön is megkínólniuk azért, hogy megtalálják új helyüket a változó mezőgazdaságban, az új formációkban. Ez utóbbiak közül több lesz a történelmileg már jól bevált szerkezet, új életre keltve – csak ezeket már telefaxszal kell elképzelni! A legeltetési bizottságot csak azért emeltem ki külön, mert minden településnek szüksége lesz egy olyan fórumra, ahol minden érdek hangot kap, mert egyelőre ilyen sehol nincs.

Tagadhatatlan, hogy az Alföld a földkérdés megoldásán méri majd viszonyát a rendszerváltáshoz, de létezik-e egyáltalán olyan út, ami ebben a kérdésben a régió történelmi elmaradottságának és gazdasági-társadalmi hátrányainak gyors felszá-

molását elérhető közelségbe hozva konszenzusra vezet?

Bellon T.: Napjaink földprivatizációját, különösen az ügyet körülengő téveszmék sokasodását és erősödését látva, aggodással szemlélem magam is. Tóth Tibor, kiváló pécsi közgazda tizenévvvel ezelőtt „Ellentét vagy kölcsönösség?” című könyvében kimutatta, hogy az európai mezőgazdaságban a római kortól kezdve napjainkig milyen szervesen és egymásra utalva, egymást kiegészítve működik a nagyüzem és a kisüzem. Ahhoz, hogy termelési és piaci egyensúly legyen, erre az együttműködésre elengedhetetlenül szükség van. Nagy tömeget gazdaságosan csak a nagyüzemben lehet előállítani, a speciális minőség, a napi piaci változásokból fakadó igények kielégítője pedig a jóval mozgékonyabb kisüzem. Nálunk – és ezt is őszintén ki kell mondani – az egészséges fejlődésnek nem az orosz típusú szövetkezet tette be a kaput, hanem már jóval korábban a hitbizomány intézménye, amely megbénította a szükséges földforgalmat. Voltaképpen ez utóbbi hibát ismételte meg a szövetkezesítés túlhajtása is. Egyértelmű tehát, hogy gazdaságilag a fő feladat a megbomlott egyensúly helyreállítása a szabad földforgalom feltételeinek megteremtésével. Egyben ez a lényege a rendszerváltásnak is a mezőgazdaságban, e nélkül egy bármilyen előnyös Alföld-törvény is holt betű marad.

Németh P.: A rendszerváltás eddigi menetében egy komoly hiba már e nélkül is keletkezett. Az, hogy a külpolitika nem képviseli arcunkat. Nem egyedül a Szovjetunióról van szó, csak a többről mélyen hallgatnak. Aztán a külpolitikai hiba mellé társult egy belpolitikai is: a politikai sikerek hajszolásának lázában átgondolatlanul nekiugrottak a nagyüzemeknek. Ez egyébként részben jogos, de a politikai alapok és következmények teljes ismerete nélkül ilyen tenni kész öngyilkosság. Ezt mostmár az illetékesek be is látják, elismerik, hogy egy ilyen betonbunkernek fejjel nekiszaladni nem vall mély valóságismeretre. Ezt a kérdést egyébként is a piacra kell bízni, főlegleg egymást fojtogatni. A gazdasági környezetet kell rendbetenni, nem a tsz-elnököket leváltani akkor, amikor a mezőgazdaságot máris belekényszerítettük egy vagyonfelélt magatartásba. Ennek így csak összeomlás lehet a vége. Kiváltképp úgy, hogy a szövet-

kezeti átalakulás lehetőségeit az emberek nem is ismerik, ezért könnyűszerrel manipulálhatók. Az eredmény: azon kívül, hogy formailag nevesítük a földeket, a lényegét érintően nem történik semmi. Ez a következménye, ha az átalakulást fölülről kényszerítjük eleve elrendelt sémákba. Bízunk ezt az emberekre meg a piacra.

Farkas J.: Teljes szabadpiaci struktúrát a mezőgazdaságban én nem támogatnék. Az iparosítás idején a jobb képességű emberek elhagyták a mezőgazdaságot. A teljes szabadpiacon csupán annak a néhány képzettebb irányítónak az érdekei érvényesülnének, aki maradt. Szükség van tehát bizonyos korlátokra.

Blaskó L.: Ez nem mond ellent annak, hogy az átalakulás véghezvitelében nem kellene a negyven évvel ezelőttihez hasonlóan most is kényszert alkalmazni.

Németh P.: Elővenni a kuláklisztát, és addig verni őket, míg vissza nem veszik a földet, ugye?

Blaskó L.: Egyébként az 1947-es állapotokról is ki kell mondani végre: egyáltalán nem voltak igazán optimálisak, mert egy abszolút szétaprózódott mezőgazdasági termelést eredményeztek. De azt helyeselni lehet, hogy végre valóban a parasztokra illene bízni a döntést, a piacra meg a szelektálást.

Farkas J.: A jogos igényeket nem lehet nem kielégíteni immár. A földkérdést nem lehet megkerülni, de nem is ez a baj, hanem az, hogy az ország erejét jóval meghaladó teherként máris kisgépekkel akarják felszerelni a kisgazdaságokat. Szerintem kezdetben – addig, amíg a kisüzem annyira meg nem erősödik, hogy önerőből felszerelje magát – a tsz gépeivel szolgáltatásként lehetne az egyéni földeket beművelni, s így ezek a nagy értékű gépek sem enyésznének kihasználatlanul. Ha feltételezzük, hogy minden ezer hektárból legfeljebb 300 kerül magánkézbe vissza, akkor is szükség lesz a tsz-ben felhalmozott anyagi és szellemi tőkére, ezért sem lenne célszerű a nagyüzemeket máris szétverni.

Bellon T.: Igaz, hogy elmentek az emberek a földről, de paradox módon éppen a földművelésben halmozódott fel leginkább a szürkeállomány, amely most is nagyot lendíthet az ágazaton, mint ahogy tette ezt a hetvenes években is. Ebből kiindulva kell még nagyobb figyelmet szentelni a mezőgazdasági szakoktatás fejlesztésének is, amiről az Alföld jövőjét taglalva ugyancsak nem szabad elfeledkezni. S

ha már fejlesztésről van szó: én nagyon körültekintően disztिंगválnék abban, hogy mi az, amit átveszünk Nyugatról, és mi az, amit magunk fejlesztünk. Nem hiszem, hogy nekünk például japán mezőgazdasági kisgépeket kellene vásárolnunk azok után, hogy volt már egyszer egy világszínvonalon álló mezőgépgyártásunk.

Németh P.: Az rendben van, hogy itt egy igazságtalanságot fel kell számolni, de ezt úgy kell megtenni, hogy működőképes maradjon az ágazat, vonuljon ki végre a politika a mezőgazdaságból, és valóban olyan kérdésekkel foglalkozunk most már, amit itt Bellon Tibor is felvetett az előbb. Ideje végre feltörni azt a blokkot, amely szerintem pártállástól függetlenül áll a gazdasági átalakulás útjában, egyszerűen a saját gazdasági hatalmát biztosítandó, félelemben, s ezzel mozdulatlanságban tartva az embereket, a tsz-ek tagságát. Az agrárértelmisség 40 százaléka olyan „földközeli” menedzser, amely többnyire az átalakulás oldalán áll, ezenkívül van egy fiatal, vállalkozni is hajlandó réteg, de hiányzik a marketinget végezni tudó csapat, és nagyon nagy hiányosságok vannak az információáramoltatásban is, ami oda vezethet, hogy a szakmailag megkérdőjelezhető vezetőség fogja az információ-monopólium birtokában a privatizációt levelezni. Ez végképp megengedhetetlen! Aki nem ide való, annak innen ki kell kerülnie, ezt én is fontosnak tartom, de nem politikailag kell ítéletet alkotni, hanem szakmailag az érintettek-ről.

Mindezek után hogyan vázolható fel az Alföldre vonatkozó jövőkép, feltételezve, hogy minden érték – természeti és társadalmi – visszanyeri a régióban jogos státusát?

Bellon T.: Tágítsuk a kört. A Kárpát-medence keleti fele egy egység volt. Ezt az egységet is helyre kellene állítani az Alföld újvirágoztatásához úgy, hogy Nyugat-Európa a maga egységét a határok átjárhatóvá tételével már megoldotta. És itt nemcsak az Alföldről van szó, meg az őt körülvevő hegyvidékkel való egységének a problematikájáról. Itt már a 13. században a máramarosi sóbányákból a Tiszán jött le a só, csakúgy, mint a Kárpátokban kitermelt erdők rönkfája. A tutajokon hozták a malomkövet is, majd az építőkövet a templomokhoz. A Tisza hátán leúsztatott és Szolnokon kifogott fánál olcsóbb nincs, de említhetném a kisebb egységeket, például Nagyváradot, mint piaci központot, és az őt körülvevő bihari falvakat, amelyekből a zöltség Nagyváradra került. Mindennek újjá-

élesztése úgyszintén a felemelkedéshez vezető egyik út a sok közül.

Németh P.: Végül is az itt élő emberekben van az az erő, ami segíthet, hogy az Alföld szinte a saját hajóján fogva magát kirántsa ebből az ájultságból. Ötleink vannak, mint többek között az, hogy visszaállítani a kunmadarasi legeltető állattartást a közbirto-kosság rétejein, erre egy húsfeldolgozó telepitni, és a portékát a madarasi reptérrel a kívánt helyre szállítani. Nekünk csak önálló tárgyalási és üzletkötési jog kell, törvényben elismerten, a többit megszervezzük, hogy véget vessünk az „orvlehalászásnak”, ami itt folyik, ahelyett, hogy a maga izzadságán a Kunság maga gyarapodna. És szükségünk volna arra a jogra is, hogy a tisztességtelen üzletelőt mi magunk kitilthassuk innen. Az olyat, aki a helyzettel visszaélve gazdagszik meg most is a bárányaikon.

Blaskó L.: Valóban így lenne jó, külső segítségre egyébként sem lehet várnunk, az itt élőknek kell ezeket a feladatokat megoldaniuk, így az élelmiszeripar fejlesztését, a kereskedelem talpraállítását. A régió szervezze meg önmagát, és lépjen túl az alapanyagtermelés elnyomó gyarmati gyakorlatán. Ebben természetesen én beleértem a bejövételre kész tőke előtti ajtónyitást is, de ennek előkészítését nem szabad idegen kezekre bízni, vagy nekik átengedni.

Farkas J.: Ha már az Alföld jövőképénél tartunk, én nem feledkeznék meg a mezőgazdaság és az erre alapozott feldolgozás mellett az idegenforgalomról sem. A kunmadarasi reptérrel ugyanis a Tisza-tóhoz is le lehet vinni a vendégeket, de itt vannak az Alföld hőforrásai és kastélyai, amelyek a gyógy-idegenforgalomban kapcsolhatók egy programba össze. A falusi turizmus lehetőségeinek kiaknázásában is alig-alig tudunk egyelőre felmutatni valamit, holott néhány évre a világkiállításról már ezen is javában kellene dolgoznunk.

Bellon T.: Három évtizede élek e tájon, de most először került sor arra, hogy különböző szakterületek képviselői így leüljünk egy asztalhoz. Rettenetesen hiányzik a természetes kapcsolatoknak akár informális rendszere is. Lám, a világkiállításra is ilyen módon kellene együtt „szervezkednünk”, mert ha egymásról mit sem tudva, minden településen fölállítanak vendégszolgálatnak egy tájházat, azzal nem sokra megyünk. Meg kell tanulnunk együtt az Alföldben gondolkodnunk, akár

már most a legelső lépésben is: az irántunk megnyilvánuló érdeklődés közös felkeltésében. Termálvizeink és egyéb értékeink hasznosítását semmi esetre se engedjük át Pestről vezérelt közvetítő cégeknek!

– Ha finoman fogalmazok, azt mondom, ebben a gondolatban nem más rejlik, mint az Alföld öntudatra ébredésétől vezérelt önkormányzat igénye, de valahol mélyen nem búvik-e meg máris valamiféle elkülönülés, tájegységi önállósodás? Hogy ne mondjam – a volt szocialista országokban másutt főleg nemzetiségi alapokon jelentkező – szeparatizmus csírája az érdekvédelem lepelévelében?

Bellon T.: Hadd folytassam. Egy érdekvédelmi rendszerre nagyon nagy szükség van. Egy-egy település polgármesterét még csőbe húzhatják a „ragadozók”, de egy ilyen, az önkormányzatok önállóságát tiszteletben tartó szervezet ennek elejét veheti, kiváltképp, ha az egy szakértői csoportot is működtet, amely a régiót érintő üzletek megkötésénél kiszűri a régió érdekeit sértő passzusokat.

Blaskó L.: Ez az együttes fellépés lehetővé tenné azt is, hogy a vidék kezdeményezője, s ne csak passzív befogadója legyen a tökemozgásoknak.

Németh P.: Olyan a helyzet ma, hogy ha van egy épkezláb ötlet, azt keresztül is kell vinni, lehet, hogy ez egy év múlva már sokkal nehezebb lesz. Most fontos igazán a célirányos és tisztességes kapcsolatrendszer kiépítése, közösségek teremtetése, és a tájhoz kötődő tudatra alapozottan az emberek együttműködésének megszervezése.

Bellon T.: Valamiféle Alföld-tudatban ugyan nem hiszek, de igenis vannak olyan tradíciói ennek a vidéknek, amelyek az összetartozás érzését, a közös múltból táplálkozó kötődést erősítik, és ez is termelőerővé válhat. Első lépés a települési, a kisközségi tudat felébresztése, mert ez éltető erőként kezdhet működni, másfelől az alulról való építkezés is csak úgy képzelhető el, ha még egy-egy településen belül is mindenféle körök és egyesületek kezdik meg újra a tevékenységüket, a felnövekvő nemzedékeknek a haladó hagyományokat átszámaztatandó, átplántálendő. E nélkül az ifjúság jövőre való felkészítése is veszélyeztetett marad.

– Elfogadható, hogy értelmiségi körökben – az értelmiség rendszerváltó felelősségének felvállalásából fakadóan – egyre inkább körvonalazódnak a halaszthatatlan változtatások, de vajon „találkoznak-e” ezek az értelmiségi körökben kelt törekvések az önkormányzatok, s főként a polgárok akarásával, elképzeléseivel?

Németh P.: Példaként említtem a nagykunsgai városok polgármestereinek rendszeres konzultációját, amely lehetővé tette azt is, hogy legutóbb együtt és egységesen lépjenek fel a régi rendszer gazdasági vezetői, a tsz-elnökök által indított hatalom- és vagyonátmentő földeladási akció ellen. A Bellon Tibor által említett nagytérségi együttműködésre pedig szintén szolgálhatunk illusztrációval: legjobb tudomásom szerint hat alföldi megye vezetői éppen most szeptemberben találkoznak Félixfürdőn négy, határon túli, romániai megye vezetőivel, hogy szándéknyilatkozatot szövegezzenek meg és írjanak alá. De szervezkednek a Jász-Nagykun-Szolnok megyei megyegyűlésből kimaradt városok is, hogy érdekeiket megvédhessék. Elképzelhető, hogy e szervezetek szorosabban vagy lazábban egymáshoz is kapcsolódjanak.

Bellon T.: A hat alföldi megye – igaz, speciálisan az Alföld-kutatásban – még a pártállam idején megkezdte az együttműködést, de csak ezért azt, ami jó, ami célirányos, kár lenne kidobni az ablakon.

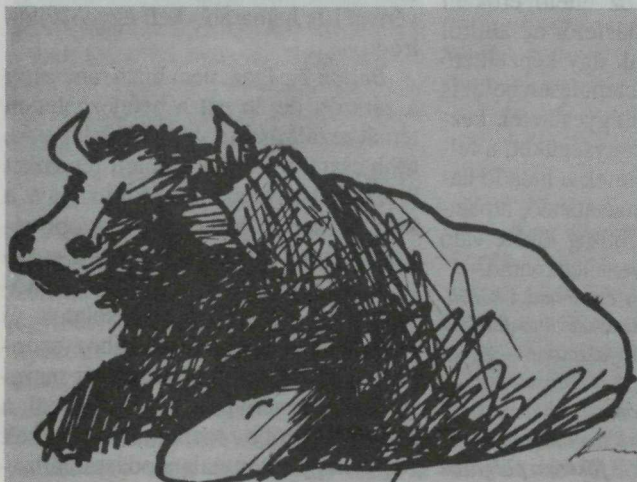
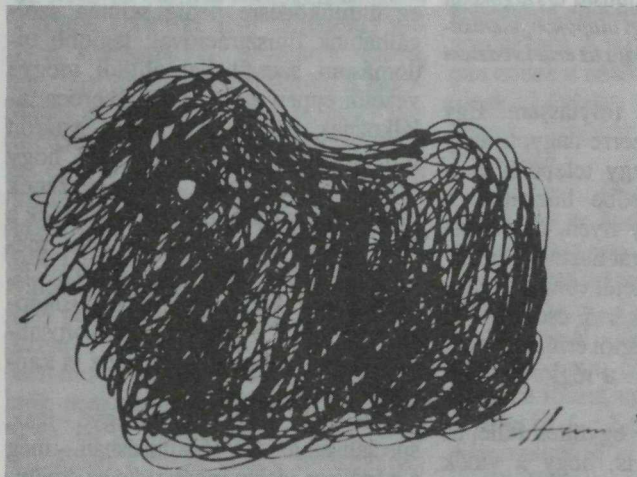
Németh P.: Ez az alföldi véd- és dacsövetség ugyanakkor a belső elmentétek feloldásának is fórumává válhat. Térségi menedzser-szervezet kellene leghamarabb. Ennek szükségességét tulajdonképpen a politikai vonal vetette fel, mert e nélkül a törekvések nélkül légüres térbe kerülnek, széthullanak a régiók is, mindenki magába zárkózik. Információáramlás kell, és szervezett kapcsolatrendszer. Természetesen legelőször is egy mozgékony csapatot kell alakítani, amely a fővárosban dolgozik, tárgyal, szerzi meg a szükséges információkat, és élteti a kapcsolatokat. Még az Alföld-törvényről is hamarabb kell egy Alföld-iroda.

Bellon T.: Igaz, nem bízta rám senki a zárszót, de én ezt a befejezhetetlen témát azzal zárnám, hogy több lépcsős, több csatornás érdekvédelmi rendszert kell kiépíteni a településektől kezdve a kisebb tájegységeken át a nagyobb régiókig, mert csak ezek együttese teremtheti meg a civil társadalom építőköveiként az emberi kapcsolatok új rendszerét. Ehhez a munkához azonban itt az Alföldön a mozgástér megszűnésének törvényi kijelölése nélkül a legvállalkozóbb szelleműk is csak nagy-nagy bizonytalankodással láthatnak hozzá.

Gyurkovics Hunor

Hortobágy mellyéke

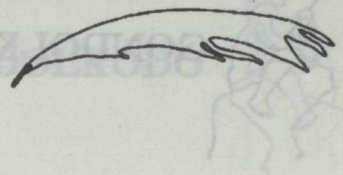

Kiss Tamás versei

Egy röntgenlelet hátlapjára

„A cervicalis csigolyákon már
ott az osteoporosis” – (ritkulás),
az egyik oldalon persze csak,
a másikon viszont ott a mész:
„hát igen, van itt elég baj, bácsikám”,
így a kis lenge-nádszál doktornő,
olyan emancipált absztrakt tünetemény,
mintha nem lenne édesapja se,
(mert hát ilyet a szemembe vágni tán
illetlen dolog volt, úgy hiszem).
Azért így szólok: „elhiszem”,
hisz gép látta mindazt, nem is ő,
egy skála mérte azt is, hogy a vér
mutatója jobbra-balra tér,
a rész észlelt itt, és nem az egész...

El kell mondani mégis valamit:
nem kell nekem kölcsön-sors senkitől,
van akibe még belekarolok
az utcán. Lovagoltatom a térdemen
cseperedő unokáimat,
van lábam lenn, fejem idefenn,
sugárzom is... de nem sorolom, ím
nem fogytak el még a rímeim,
verset írnak lámcsak még ezek
– égre furcsa jelt – a vén kezek,
fellebbezek, hát fellebbezek.

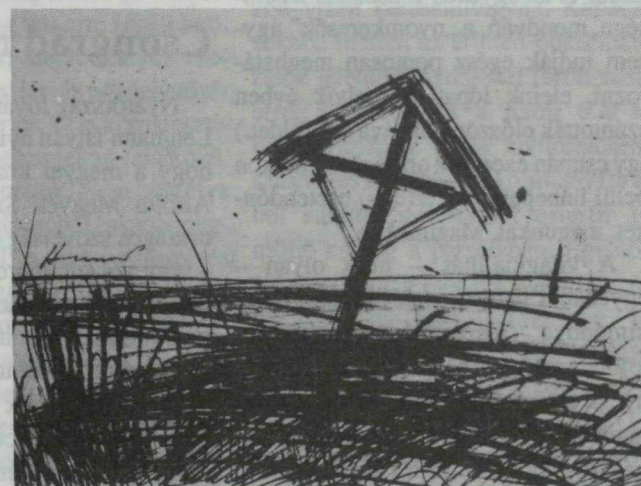
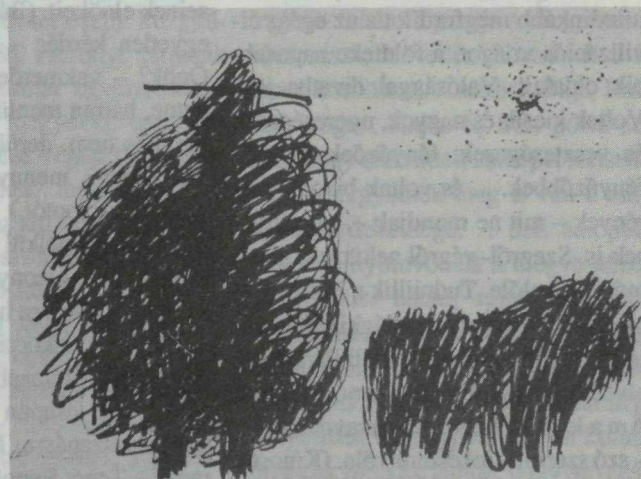
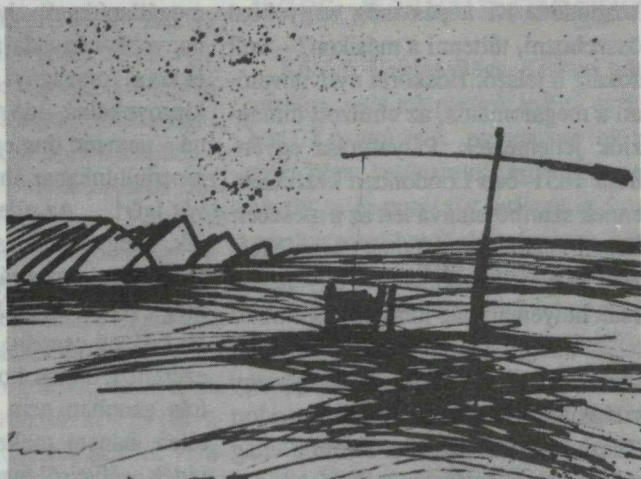

Rám ismersz-e majd?

Rám ismersz-e majd, Istenem,
vén pásztorra a számadón?
Kinek nyája is szétszaladt
s botorkál már csak társtalan,
törött bottal és mezítláb
a csillagvárosok során,
milliom éven át feléd,
távol-reménylő kék egen.

Hisz szólni is alig tudok,
nem lesznek többé érveim,
bizony, csak mutogathatok
a vérre, mi fentről hullt le rám.

Ugye megismersz, jó Uram,
tekinteted rajtam megáll
egy szempillantásra csupán.
Megmutatod a helyemet:
a hátsó sorban – a jobbodon.

Técsi Zoltán

Nesze nekünk Expo!

Világkiállítás alulnézetből

Keresetlen szavaim: ... franciák és angolok történelmi vetélkedésével kezdődött. Ki képes még nagyobbat összehozni, túltenni a másikon? – volt sokáig a jelszó. Hőskorát nyilvánvalóan a megalománia, az eltúlzott dimenziók jellemezték. Pályafutása egyébiránt 1851-ben Londonban kezdődött, ennek szimbólumává lett az a mesebeli Kristálypalota, amelynek üvegfedele alatt először halmozták fel ugyanazon szűk helyen a világ kincseit, az emberi tudás „tárgyi bizonyítékait”. De mint köztudott, az Eiffel-torony is épp egy világkiállítás apropóján magasodott Párizs fölé 320 méterre. Aztán a világ magamutogatásainak, mint jelenségnek, szaporodásával és fejlődésével mindinkább megfordította az egész civilizációs világot, a földteke naposabbik oldalait. Valósággal divatba jött. Voltak kicsik és nagyok, nyereségesek és veszteségesek, fényűzők és még fényűzőbbek. ... és voltak bizony szerények – mit ne mondjak –, szegényesek is. Szegről–végről nekünk is akadt már egy belőle. Tudniillik a Millenniumi Tárlat is amolyan világkiállítás–félének indult, amit a korabeli Parlament elvetett, majd újra napirendre tűzött. Ám a legfelsőbb szintű huzavona miatt – szó szerint – lekéstünk róla. (Kínosan hasonló szituáció, hiszen felvetődött akkor is az egyéves csúsztatás lehetősége, mondván, a „nyomkeresők” úgysem tudják egész pontosan meghatározni, eleink lópatkói melyik évben szántották először a hazává lett földet.) Így csupán ezeréves országhatárainkon belül ünnepeltük ezer(egy) esztendőnk, magunkat. Magunkban.

A világkiállítás – mint olyan – egyébként nem abszolút fogalom, így kimondva jószerivel értelme(zhet)len, jelentés nélküli kifejezés. Lényege sokkal inkább méreteiben, részleteiben rejtezik. De talán nem is magáról a világkiállításról kell beszélni,

hanem annak kedvező, indukáló hatásairól. Az már népszavazás nélkül is megállapítható, honfitársaink egyre nagyobb hányada úgy véli, hogy egy ekkora, országnyi vállalkozás szinte kiprovokálná – de minimum gerjesztené – nemzeti önmegvalósításunkat, ki-mozdultunkat az álmos holtpontról. Jövőt ígér! ... Az ellenkezők pedig állítják, megvalósulása az „Expo–építő” struktúrát konzerválná, a valóságban a meglévő görcsös állapotok lassú halálát odázná csupán. Vagyis múltat vet, ezért nem biztos, hogy jövőt arat! Ez az írás azonban nem az „örökölt” ötlet ellen, hanem mellette foglal állást, a vidék esélyeiről faggatva annak avatott „gazdáit”, az alföldi megyék közgyűléseinek elnökeit. (Bár a körbehordozott, egyetlen kérdés – Hogyan készülnek Önök? – vakmerően korainak is tűnhetne, bátran mentünk a dolgok elébe. Ha más nem, derüljön ki az egészről csak annyi, mennyire távol vagyunk még az Expotól.) Mert a valcerben táncpartner nélkül maradt Expo–királynő egyre bizonyosabb, hogy – csak azért is – magyar honba látogat, és az Alföldre is lekocsizik. Remélhetőleg nem csak átutazóban, és ha mégis, akkor sem csupán olyankor áll meg egy szusszanásra, ha fiákere kátyúba ragad... Tehát Expo! Pontosabban: először le délre.

Csongrád megye

Nyárárszág fővárosában, Szegeden, Lehmann István nyit ajtót, aki azon túl, hogy a megyei közgyűlés elnöke, az Alföldi Megyék Szövetségének – az országos szövetség egyik szekciójának – is megbízott koordinátora. Elmondta, hogy úgy egyesületi körben, mint – tudomásával – minden megyei közgyűlés előtt győzött az Expo gondolata, állásfoglalásaik egybehangzóan a világkiállítás mellett szóltak. Bár erre irányuló közvéleménykutatás sehol

nem előzte meg a döntéshozatalt, az utca, a falu hangja a testületekben helyet foglaló polgármesterek révén feltehetően beleépült a határozataikba. Mindazonáltal Csongrád megyének különleges szerepet kell vállalnia az Expo megrendezésében a területén lévő 1100 éves államiságunkhoz kapcsolódó történelmi helyszínen, Ópusztaszer folytán. Csongrádban ezt úgy is magyarázzák, hogy azért lesz ez a világ-méretű seregszemle a miénk, hogy méltó ünnepe legyen az országnak, a honfoglalásnak. Tervezik a Feszty-körkép rekonstrukcióját is, mintegy 600 milliós költségvállalással. Az első nemzetgyűlés környezetét hatalmas idegenforgalmi és kultikus bázissá kívánják fejleszteni, azzal a szándékkal, hogy oda életében legalább egyszer minden magyar ellátogasson. Nem is csupán eszmeisége, hanem a vidék természeti, táji szépsége miatt. Egyébként Szűrös Mátyás elnöklétével ezt a kezdeményezést kívánja pártfogolni az Ópusztaszeri Emlékbizottság. Végeredményben a megye szeretné kiharcolni, hogy egyik központja lehessen az 1996-os eseményeknek – a főváros közelségét élvező Csepel–sziget mellett. A megye potenciális helyszínei közül megkülönböztetett lehet Szeged is, hiszen az ország egyik legnagyobb szellemi és kulturális fellegrája, igazi megyeszékhely. De a megye általában is jó idegenforgalmi kondíciókkal bír. Kapu dél és kelet felé, határátkelőhelyei frekvenciáltak. Ezt tovább súlyozhatja a déli autópálya–tervezet átadása. Lehmann István összefoglalva véleményét úgy zárta mondatait: ilyen erőfeszítésekre szükség van mind az ember, mind az ország életében, hiszen ezek a fejlődés mindenkorai letéteményesei.

Békés megye

Békéscsabán dr. Simon Imre fogad. Megerősíti: a vidék akarja a világkiál-

lítást! Úgy véli, két szinten is lehet tervezgetni, latolgatni. Az első – magasabb rendű igény – megfelelő központi helyszínek keresése, kialakítása. Második szint – ilyen bázisok híján – a régiót általában vonzóvá tenni a turizmus számára. Utóbbihoz kapcsolódó ötlet a megyében élő öt nemzetiség kulturális örökségének egy láncra felfűzése. Mert aki ide eljön, kicsiben megtalálja a Kárpát-medencét benépesítő népek majd' mindegyikét: a battonyai szerbeket, az eleki németeket, a méhkeréki románokat, a szarvasi és békéscsabai tótokat (szlovákokat) és a békési cigányokat. A nemzetek miniatűr kohóját! Ugyanakkor óriásiak a lehetőségek az emberek lábai alatt rejtőző kiterjedt termálfürdőzökből is. Figyelembe véve, hogy az Expo 6 hónapos rendezvénysorozatába egy téli időszak is beleesik, a termálkincs – s az erre épülő gyógykúra – visszatérő turizmust is indukálhat. Az ebben rejlő lehetőségek széles körű feltárására, hatékony kiaknázására a megye rövidesen programot dolgoz ki. A már meglévő gyulai gyógyfürdő, ahol évente másfél millió jegy kel el, elsődleges turisztikai centrum is lehet. Annak ellenére, hogy a Viharsarok a köztudatban ma egyfajta „kulturálisivatagként” él, Békésnek vannak felfedezetlen természeti tartalékai is. A megye északi, sárréti elszórt ligeterdei, Kardoskút madártömegei, a Körös-völgy kies táji értékei, Dévaványán a világhírű tűzok-rezervátum akár önmagában is sok látogatót csalogathat ide. Sajnos a környezetvédelmi mintamegye álma leáldozott az érintett minisztériumok átszervezésével, a gondolat pártolói helyén ma már mások ülnek. S bár a koncepció létezik, objektív akadályok miatt sosem kezdett el működni. Egy Körös-völgyi nemzeti park esélyei viszont továbbra is életben tarthatók. Nem szabad figyelmen kívül hagyni a remek apróvadás területeket sem. Az más kérdés, hogy ha a szolgáltatások árai majd itt is a nyugat-európai szintre emelkednek, akkor is elvetődnek-e erre az áruturisták. A megye látszólagos elszigeteltségének feloldására lehetőség a békéscsabai reptér polgári légiforgalmának újbóli beindítása,

aminek ötlete az orosházi amerikai-magyar sítüveggyár vezetőiben első perctől támogatóra talált.

Hajdú-Bihar megye

Debrecen is Expo-párti – kezdi dr. Szekeres Antal, a megye közgyűlésének elnöke. Hangsúlyozza, olyan átfogó fejlesztési elképzeléseik vannak, amiket függetlenül a vilákiállítás lététől, meg kívánnak valósítani. Megalkítottak erre egy előkészítő bizottságot, melynek van egy „protokoll testülete”, amely a megye és Debrecen város szellemi potenciálját egyesíti, pártoktól függetlenül. Emellett dolgozik egy tíztagú operatív csoport is, akik próbálnak elmenni a dolgoknak. Egyébként még a tanácsrendszer égisze alatt kidolgoztak egy programot, amit azóta egyéni ötletek bevonásával – 29 pályázó munkájával – egészítettek ki, valamint írtak át vállalkozói érdekeknek megfelelően. A tervecsomagot ősz elejére véglegesítik és terjesztik közgyűlésük elé. Korrekt viszonyt tartanak fenn, és folyamatosan egyeztetnek a másik öt alföldi megyével, esetleges átfedések elkerülése végett (pl. lovasnapok helyszínének megválasztása). Javaslatot tettek az alföldi megyék idegen országbeli testvértartományi kapcsolatainak felerősítésére, ami hozzájárulhat az Expo helyi sikeréhez. A megyében a már kialakult idegenforgalmi háromszög mentén (Debrecen – Hajdúszoboszló – Hortobágy) tervezik a programok koncentrálását, s az ezen kívül eső területeket a falusi turizmus révén kívánják bekapcsolni (pl. Bihar-ugra és Bakonszeg tett erre lépéseket). Debrecen patinás, hagyományos eseményei gazdag és látványos lehetőségeket ígérnek: Bartók Béla kórusfesztivál, európai katonazenekar-találkozó, nemzetközi jazz-napok. Nem beszélve a Hortobágy közelségéből fakadó megszokott kínálatról: a hídi-vásárról és lovasnapokról. Ezeken túl a megye termál idegenforgalma talán a legjelentősebb alföldi viszonylatban. A meglévő fürdőkön túl Tiszacsegén, Hortobágyon és Hajdúnánáson koncessziós alapon újabb kutakat kell fúrni. Szekeres úr egyébként olyan közös gazdasá-

gi programot emlegetett, ami az Expo-hoz kapcsolódó rendezvények felszoroztatásán túl a gazdaság más területeit is érintik, pl. beszélt 400–500 fős üzemek letelepítéséről.

Bács-Kiskun megye

Kötörő Miklós Bács-Kiskun házigazdája, vele telepszünk le egy asztalhoz. Közgyűléstük ugyancsak olyan, már kész határozatot erősített meg, amely az Expotól függetlenül is a megye hasznosítható adottságainak feltárását irányozza elő. Hárommillió befektetéssel egy kétnyelvű felmérés látott napvilágot, amit számos hazai és világcégnak elküldtek. Ezen túl Bács-Kiskun is csatlakozott az ópusztaszeri tömörüléshez, s e feladataik köré összehangoló csoportot szerveztek. Az itt is elvitathatatlan, hogy Kecskemét a legjobb feltételű pontja a megyének, a fővárossal közvetlen közlekedési folyosó köti össze. Azonban Baja, Kalocsa, Bugac, Hajós és Solt gócai sem kell, hogy alárendelt szerepet töltsenek be, mindegyiknek meg is van a maga vonzó érdekessége. A déli autópálya tervezett nyomvonala a megye középső vonalán halad, szinte kettévágja Bács-Kiskunt. Szerencsés módon pontosan azokat a területeket köti össze, érinti, amelyek egyébként is hátrányos helyzetűek. Így nyilvánvalóan komoly érdekük fűződik ahhoz, hogy az olasz-orsz „közúti híd” megvalósítását tűzön-vízen keresztülvigyék. Kapacitásukhoz mérten az érintett önkormányzatok jelentős összegeket fordítanak erre. Mindamelllett a hazai 600 km hosszú szakasz teljes kivitelezéséhez szükséges mintegy 100 milliárd forintból summa summárum csupán 100 millió csörög a perselyben. Egyelőre. Végezetül még egyszer nyomatékosan hangsúlyozta beszélgetőtársam: feladatuk az volt és lesz a későbbiekben is, hogy feltételeket tárjanak fel, célokat jelöljenek ki, s megtalálják, mi kell egy-egy település látványos fejlesztéséhez. Úgy érzi, ehhez a vállalkozói

kedv – ami egyre inkább vállalkozói kényszer – partnerükké válik.

Jász–Nagykun–Szolnok megye

Végezetül Boros Lajost, szűkebb hazánk megyei önkormányzati elnökét kerestem fel ugyanazzal a kérdéssel: s hogyan készülünk mi magunk az Expo-pára? Ő is azzal kezdte, amivel előtte mindegyik más kollégája: feltételek nélküli Expo-párti. Sőt, úgy véli, Bécs kiszállta halmozottan növelte a magyarországi vidék esélyeit. A megye fekvése kecsesítően jó, nagyjából belesik a főváros 100 km-es körzetébe. A közlekedési viszonyok további korszerűsítésével „még közelebb vihető” Szolnok Budapesthez. A konkrét tervek között szerepel a 4-es főútvonal felújítása, négy-sávosítása, a szolnokin túl az abonyi és a törökszentmiklósi elkerülő szakaszok kiépítése. A 4-es

jelenlegi nyomvonalához igazodva szóba került – természetesen koncessziós alapon – egy autópálya kitűzése is, aminek lehetőségeit már meg is kezdték felmérni. Boros úr tudomása szerint a hazai rangsorban ez fontosságát tekintve az M1, M7, a leendő M3 és M5 után következne. Alapvető igényként merült fel a megye telefon- és szennyvízhálózatának bővítése is. Kétéves cikluson belül a távközlés helyzetének javítására kardinális változásokat kell sürgetni. Az infrastruktúrális adottságok fejlesztésén túl és azzal párhuzamosan folyik a programháttér felvázolása is, egyelőre az elképzelések szintjén. Szolnok, mint megyeszékhely, tranzit csomóponti pozíciója, vasúti, közúti, légi közlekedési múltja felveti az ebben rejlő lehetőségeket. Az új színház épülete pedig otthont adhatna egy világsszínházi fesztiválnak, ahol felvonulhatna számos távoli ország számtalan színtársulata.

A közgyűlés elnöke szerint a helyi önkormányzatok bevonásával miha-

marabb munkacsoportot kell létrehozni, irodát nyitni, a sajtóban pályázatot közzétenni a lakossági ötletek összegyűjtésére. Végül a körvonalazódó programtervezetet alaposan összehangolni a környező megyékkel. Hisz a közös cél e térség mihamarabbi felzárkóztatása, kibillentése látszólagos mozdulatlanságából. A megye egészének további lehetőségeit – a már létezők közül – elég volt felsorolni, hisz ezeket már mindannyian jól ismerhetjük: termálvizek (300 ágyas gyógyszállót terveznek a Tiszaligetbe), népi iparművészet (pl. mezőtúri, karcagi fazekasság), folyóvizek holtágainak üdülővezetű alakítása, ásatási értékek, horgászati lehetőség, a Tisza-tó és a Hortobágy csücske. A vándorturizmus néhány napra történő megállításához elégnék tűnnek „csupán” a felsoroltak. Továbbá egy, a Jász–Nagykunt és még négy környező megyét érintő kutatási program is készül a Tisza nemzetközi hasznosításának lehetőségeiről.

Horváth László Zoltán

A középosztály alkímiája

Boros Lászlónak a hazai polgárosodás ügyéről és problémáiról írt tanulmánya valódi gondolatébresztő, érzékeny, s a folyamatokat igen plasztikusan bemutató írás. Az itt következő reflexióm alapvetően a teoretikus egyetértés talajáról, néhány gondolatnyomatékosítása, egyéni véleményemmel történő árnyalása érdekében született meg. A magyar társadalom előtt álló szükségszerű modernizálódásnak, piacodásnak, az európai minták és értékek új meggyökereztetésének és követésének kulcsfogalma – véleményem szerint – a középosztályosodás, a középosztály stabil életformájának, autonóm életvilágának kialakítása. Hozzászólásom központi gondolata e középosztályosodás nemzetközi és hazai jellemzőinek összevetése, az elmúlt „átkos” harminc év felemás polgárosodásának, így ebbe belefogalva közép-

osztályosodásának – Boros László tanulmányában is kiválóan elemzett – értékelése.

ielőtt e problémát részletesebben taglalnám, néhány reflexiót fűznék a vitaindító tanulmány bevezető fogalom-elemzéséhez. Polgár, polgárosodás, citoyen és burgeoise lét, valamint a mindkét vonatkozást, azaz a gazdasági és állampolgári konstitúciót egyesítő általános értelemben vett „polgár” minőségi, stratifikációs különbségeit szemléltető fogalmakról: kispolgárság, középpolgárság, nagypolgárság, stb. fogalmairól van szó.

A szerves nyugat-európai fejlődésben, azaz a modernitás kialakulásában a gazdasági értelemben vett tulajdonos

polgár és a világi hatalmaktól és egyéb intézményektől – legalábbis lelkiismeretileg – szabad állampolgár kialakulása jórészt párhuzamosan haladt. E jól ismert történeti fejlődésnek organonja azonban – véleményem szerint – a gazdasági erővel, hatalommal bíró polgár (polgári termelési rend) kialakulása, amely csak ennek bázisán tudja megteremteni a személyes felszabadulás lehetőségét minden más társadalmi létező számára. A feudalizmus civilizációjával szembeni áttörés az anyagi hatalmon alapszik, de a polgári civil kultúra kifejlődése minden társadalmi osztály, réteg és cselekvő számára az individualizáció és a szuverén állampolgári lét megteremtésének esélyét és lehetőségét indukálja. Ez a folyamat persze egyenetlen, vargabetűkkel terhelt még a nyugat-európai fejlődésben

is. Végső eredménye azonban egy civilizatórikus folyamatnak, a „polgárosodásnak” struktúrává fejlődése, azaz a modern polgári társadalom nagy társadalmi rendszereinek: gazdaság, politika, kultúra és életvilág nagy, összefüggő univerzumának kialakulása. Ebben a folyamatban az „eszmék harcossai” sokszor olyan „udvari értelmiségiek”, akik maguk ugyan nem tartoznak a polgári osztályokhoz, de a fokozatos felvilágosodás, a világkép szekularizálódása, szellemi munkafolyamatai keretében maguk ennek a folyamatnak önreflexióját adják, mentális ügyvivői, kidolgozói.

A gazdaság és politika rendszerre szerveződése és egymástól való elválása, majd közvetítettségeken keresztüli kapcsolódása éppen azért, hogy létrehozta a relatíve független „társadalomszféráját”, a „közzel” szemben a „privát” szféra valóságos ökológiai bázisait és ennek önképét, minden társadalmi egyed számára lehetővé tette az államhoz való kapcsolódás pusztán individuummként való esélyét.

A polgári társadalmat, annak politikai államát (és rendszerét) a szabad, független, szuverén individuum konstituálja, s az azok kommunikatív-kooperatív aktusainak eredményeként jön létre. Így a polgári társadalomban minden állampolgár *polgár a citoyen és a bourgeoisie felett is álló értelemben!* A polgár általában vett létezési módja nem közpolgári aktusainak színterén, nem is tulajdonosi mivoltának és funkcióinak dimenzióiban érvényesül. Ezek mind felszívódnak, integrálódnak a polgár általában vett létébe, ami egy szerszmind a polgár mindennapi léte: a mindennapiság, az életvilág kategóriájába. Ennek az életvilágnak a szervezőereje nem valamiféle felsőbbesség, eszme, hit, materiális szükséglet, hanem az adott életvilág horizontján lévő és megjelenő másik individuum, vagy ezek különböző szinten szervezett csoportjai. A polgári társadalom, mint civilizációs és kulturális univerzum, fennmaradása szempontjából ezt az én-től, az ego-tól, az individuumból kiinduló felépülést és ennek védelmét látom fon-

tosnak (tekintsünk el most attól, hogy eme kifejezések egyes szaktudományokban – bár közel is állnak egymáshoz – mást és mást is jelenthetnek: itt szinonimaként használtam őket).

A közép-kelet-európai fejlődés sajátossága most már a polgárosodás, a polgár eszméje és eszménye, empirikus létezési módja, valamint a modern polgári társadalom kialakulása felől nézve éppen az, hogy ez az együttjáró folyamat szükség szerint ágakra bomlik. Az egyes folyamatok szinkronitás, kölcsönös erősítések helyett sokszor egymáshoz képest is fáziskésésben, ellentmondásban és önbefékező módon alakulnak ki. Ennek az „egyenlőtlen fejlődésnek” azután minden egyes csomópontján és az ellenkező pólusokon sajátos önérvényesítő ideológiák alakulnak ki. Így ennek tükrében szemlélhető csak a mai hazai politikai élet vitája: a polgárosodást, de milyet, és miként, kivel és mi által?

A két nagy, szembenálló ideológiai tömb: a liberálisnak tekintett, értékpreamisszáiban zártabb és koherensebb, s valamiféle ideális modernizáció képét felvázoló és vállaló, a jelenlegi politikai hatalom ellenzékeként funkcionáló ideológia, illetve a nemzeti-liberálisnak mutakozó, premisszáiban sok, egymásnak ellentmondó értéket is megformulázó, a politikai hatalmat birtokló tömb közötti különbségek a polgárosodás stratégiájáról e két egymástól elváló út ideológiai reflexiói.

A hatalmat gyakorló új politikai osztály, miután ideológiai értékpreamisszái egy tradicionális, 19. századi nemzeti fejlődés eszményéhez kötődnek, a polgárt a klasszikus magántulajdonosi mivoltában, vagy a családi üzemforma keretében óhajtja előállítani, s a gazdaság folyamatait ennek megfelelően preferálni. Ennek következménye, hogy szinte semmit nem talál folytathatónak – legalábbis ideológiai és értékvonatkozásokban – az elmúlt évtizedekből, hisz az a „szent magántulajdonnal” szemben az ugyan csak szakrális állami tulajdon apoteózisa volt, legalábbis hosszú ideig. Így ez az ideokratikus megközelítés a polgár burzsoá jelentéséből indul ki, s a történelmet csak onnan folytatná, ahol

e burzsoának itt e régióban néhány évtizede magja szakadt. Ez az álláspont ugyanakkor nemigen veszi észre a polgár *citoyen* értelmét, még kevésbé, hogy a polgári lét igazi kiteljesedése, mint előbb jeleztük, a mindenkitől független életvilágban van! Ezzel szemben az értékek gyökének a már említett romantikus módon a 19. századi nemzet fogalmát tartja. S minthogy a 19. századi nemzet is csak már egy modernizálódó világ polgári konstrukciója, ezért a nemzet eredet- és etnikai forrásait, valamint mentális közösségét tekintve leginkább az értékek gyülekező helyének.

liberális irányzat, a politikai hatalomváltás időszakában – részben a szembenálló állam-rezon elleni politikai védelemként – a polgár egyéni és politikai szabadságjogait hangsúlyozta, azaz a Boros László által is említett állampolgári mivoltot. A gigantikus és monolit állami tulajdon lebontásában (privatizáció) azonban már inkább szemben áll a kormánypártok által képviselt reprivatizációs stratégiával (amely a sorrendet a volt tulajdonosok kárpótlásával kezdené), és az állami tulajdont esélyegyenlőségre alapozott versenyben osztaná szét, ill. ebből népi részvények formájában lényegében minden magyar állampolgárnak juttatna (a kárpótlási törvény február-áprilisi ismert vitájára utalok itt).

Az ellenzék és a kormánypártok azonban mintha nemigen vennék észre, hogy valamit az elmúlt két-három évtized lassú és felemás (Boros kifejezésével élve: pszeudó) polgárosodásából is érdemes lenne talán folytatni. A vitázó-marakodó párterők figyelméből mintha egyformán kiesne a mindennapi élet szolid nyugalma, biztonsága iránti igény, s inkább annak belső motivációs rendszere iránti érzéketlenség a jellemző. A múlt felé irányuló kritikájukat a folyamatokat összemossó, általános és ideológikus jelleg jellemzi, benne a politikai tudat és „voluntás” hagyományos kelet-európai reflexe él

tovább. E differenciálatlan, „romantikus antiszocializmus” teoretikus hibája, hogy a társadalmat összekeveri a politikai rendszerrel, pontosabban a társadalmat csak egy exkluzív politika függvényeként értelmezi. Jól tudjuk pedig, hogy ez nem így volt, és reméljük, nem is így működik majd.

A '80-as évek reform-kritikájában többen többféle operacionális fogalmat használtak „társadalom” és „politika” megkettőzésére, elég, ha csak a legismertebbre, Hankiss „kettős társadalmára” utalok. A polgárosodás hazai esélyei ebben az összefüggésben mellőzhetetlenné teszik a hivatalos társadalomból független, sokszor annak keretében, de azzal szemben ható folyamatokat élesítő civil szféra szerkezeti és mentális tényezőinek vizsgálatát. Ezek talán olyan lebonthatatlan attitűdök, amelyek a beinduló hazai „második kapitalizálódás” folyamatába beilleszthetők, hasznosíthatók.

Ezt a tényt és körülményt Boros László a „hétköznapi mélystruktúrák” találó és szemléletes kifejtésében látja, abban a fokozatos privatizálódásban, a relatív állampolgári és polgári autonómiák kiépülésében, amelyek fokozatosan az állammal szembeni *fogyasztói elvárások és a hivatalos pártpolitikák iránti mély közönyben jelentkeztek leginkább, mintegy „második szekularizációban”*. A magyar polgár a szerény fogyasztásban és a hozzá legközelebb eső polgári társadalom ideálképében ismer önmagára (önmaga lehetőségeire, esélyeire).

Ez a folyamat – véleményem szerint – egy sajátos paradoxon eredménynek köszönhető. A mezőgazdasági kismagántulajdon gyors kollektivizálása (később fokozatos centralizálása, termelő nagyüzemekké szervezése) befejeztette az ún. szocialista termelőmód alapjainak lerakását. A vezérlő ideológia célrendszerének és ethoszának megfelelően az '50-es évek nagy iparosítása után a mezőgazdaság kollektivizálása azzal, hogy lezárta a társada-

lom gazdasági rendszerének e két, lényegében döntő szektorában a termelésnek az uralkodó politikai-ideológiai fennhatósága alatt történő megszervezését, az '50-es évek keserves tapasztalatai után már nem ment tovább a magánélet, a privátszféra, az életvilág államosítása felé, hisz a társadalmi integrációt most már az '50-es éveknél magasabb életszínvonalon – s ez volt a kádári konszolidáció lényege –, a két nagy termelési rendszer átpolitizálásával biztosítani tudta. (Hipotézist állíthatunk fel arra, hogy a diktatórikus politikai rendszerek akkor hatolnak be a mindennapi életnek a politikai rendszertől viszonylag mentes területére, ha egy társadalmi integráció működtetéséhez a termelési rendszerekben nem találunk kellő „energiát”. Ebben az esetben a rendszerlegitimációhoz a magánélet államosítására is szükség van.) A paradoxon továbbgyűrűzése éppen az, hogy a rendszer politikai legitimációjához, a passzív társadalmi elfogadást éppen a kollektivizált mezőgazdaság termelési eredményeivel, az azon keresztül nyújtott fokozatosan bővülő és az életaspirációkkal lényegében szinkronban lévő élelmszerpiaccal teremtette meg. A mindennapi élet egyéb fogyasztási szokásai, normái és ideáljai már sokkal többet merítettek a környező országok civilizatórikus kultúrájából (Ausztria, NSZK, Olaszország, stb.), s a népesség iparcikkokkal történő ellátásában mindvégig jelen volt a mintakövető magatartásmód.

A kistulajdonosi aspirációk újraéledése, a fogyasztásbővítéshez szükséges jövedelem felhalmozása pedig először a mezőgazdaság szimbiotikus üzemformáiban – nagyüzem–kisüzem, háztáji, házkörüli gazdaság – kezdődött meg.

A felhalmozó típusú magatartás forrásoldala nem a tulajdon, hanem a munkaidő szinte korlátlan bővítése, a sokszor az első gazdaságban megszerzett szakértelem, kapcsolatrendszer és a személyes ügyesség, ambíciók érvényesülése voltak. Ez a magatartás pedig végiggyűrűzött szinte az egész társadalmon. A jövedelembővítéshez az államilag szabályozott munkaidőala-

pon túl a többletmunkaidőt a „rendszer–polgár” kis szabadságából, a napi nyolc óra pihenőidőből vagy az alvásból vonva el. E felemás, félszerves – Bibó szavait e vonatkozásban is parafrazálva – „vidékiek szövedékű” polgárosodás a hazai középosztály–képződés folyamatábrája. A tárgyiasult polgári lételemekhez a beruházást a nem államosított magánszféra időalapjából, azaz az életvilág szabadságából teremtvé meg. A hazai polgárosodás ezért kettős jellegzetességű, egyfelől erősen fogyasztásorientált (Lengyel László jellemezte legelőször és legtalálóbban e mindmáig meglévő jellegzetességét), másfelől sajátos kelet-európai módon extenzív racionalistátú: azaz a munkaidő majdnem korlátlan bővítésével született. Így átállása–átállítása az időkezelés egy más, iparibb módjára még távolról sem lesz problémamentes. A nyugati civilizáció „idődalosztásos” munka- és életforma–kultúrája nem azonos a mi középosztálybéli életformáink szokás- és normarendjével. (Megjegyzem, nem is biztos, hogy annak kell lennie, de ez egy más problémakör: a hagyomány és a modernitás együttélésének itt nem tárgyalható gondjához vezet).

A ma már létező magyar középrétegek tehát nem strukturálisak abban az értelemben, hogy nem a termelési viszonyok döntési, birtokosi oldaláról épültek fel, ellenben kétségtelen, hogy egy kelet-európai modernizációs út strukturális szerkezetének eresztékeiben, hiányaiban fogantak meg, a fent elemzett értelemben.

Vajon érdemes-e, lehetséges-e a középosztályosodásnak ezt az útját magát is zsákutcának tekinteni, avagy a kérdés így fel sem vethető? Azt hiszem, a helyes válasz a stratégiai orientáció, ha a polgár képződésének minden – az adott történelmi idő és tér által lehetővé tett – feltételét számításba vesszük, és a gazdaságpolitika eszközeivel az összes esélyes kimenetelt támogatjuk. Magának a támogatás–preferencia rendszernek azonban – véleményem szerint – a lehető legszéle-

sebb konszenzusra kell alakulnia. A konszenzusra nem egyszerűen a potenciális társadalmi cselekvők egyetértése, és ezáltal a folyamat eredményesebb kivitelezhetősége miatt van szükség. A konszenzus épen azért szükségeltetik, mert a polgári lét eddig kivívott legalapvetőbb értékét: *az állami intervenciótól mentes privát szférát érintheti, azokét is többek között, akik nem kívánnak polgárok lenni a burzsoá, a kistulajdonos értelmében sem.* Egy messzire látó politika meg kell, hogy értse: a polgári társadalom prosperálásának, a társadalmi integráció éppúgy biztosítéka, mint a gazdasági potenciál növekedése, és így a jólét „terítése”.

Az kétségtelen, hogy a fogyasztói attitűdű középpolgár további vágyteljesítésének és így politikai lojalitásának is legalapvetőbb biztosítéka egy dinamikus és teljesítőképességű gazdaság, amely az alkalmazotti és munkás rétegeket is a rendszer békés résztvevőivé avatja, legitimációs bázisába vonja. Ez pedig – a magyar gazdaság jelenlegi szerkezetét és teljesítményeit figyelembe véve – megköveteli a magántulajdon erőteljes kiépülését mind kis-, közép- és nagyszervezeti szinten. E tőkestruktúra-rétegződést azonban nem lehet ideológiai előítéleteket és ballasztokat hordozva elősegíteni. Úgy vélem, hogy a nagytőkés szervezetek még hosszabb ideig igazából csak a külföldi részvénytőke beáramoltatása útján jöhetnek létre, *erre hazai polgári potenciál nemigen mutatkozik.* A kis- és középtulajdonosi szinten azonban ésszerűnek és lehetségesnek is tűnik a hazai vagyonos polgári társadalom felerősítése. A tőke működési formái tekintetében azonban ugyancsak nem érdemes előítéleteket gyakorlati programmá merevíteni. Valószínűnek látszik, hogy a családi szervezetre alapított tőkés üzemforma mellett a részvénytőbbséggel rendelkező, társult tőkeformák terjednek el. Gyanítom, hogy a magántulajdon „szentségének” ismert jelszava mögött a tőkés tulajdon klasszikus, már-már archaikus formája iránti nosztalgia húzódik meg. (Melles-

leg említve, hogy a tulajdon „szentsége” kifejezést a hazai olvasatok félre is értik. A tulajdon szakralitása ugyanis nem a magántulajdon erkölcsi, avagy strukturális fölényét jelenti más tulajdonformák felett, mindössze a tulajdon *védelmét, érinthetetlenségét szolgálja*, amiként a „sacrális” szó etimológiája, szimbólikus jelentése is ez).

A mai politikai fejlemények azt látszanak igazolni, hogy a privatizációs stratégiák mögött, nem is beszélve a reprivatizáció kívánalmáról – ahol ez természetes is –, inkább egy megszemélyesített tulajdon iránti vágyakozás húzódik meg. Ez következik az elmúlt negyven év monolit állami tulajdona működésének csődjé utáni reakciókból, az uralomra jutott politikai erők egyes szegmenseinek a klasszikus magántulajdonhoz való történelmi és strukturális kötöttségéből, illetve bizonyos nosztalgiákból. Elismerve, hogy meghatározott tulajdoni tárgyak és működési formák, ágazatok, alágazatok, termelési kultúrák tekintetében a személyes magántulajdon dinamikája hozhat gyorsabb eredményeket, látnunk kell azonban, hogy a *világkapitalizmus jelenlegi rendszerében a vegyes gazdaság a kiegyensúlyozottabb.* Különösen akkor eredményes ez, ha az államnak egy nagy tömegű, leszakadó népesség szociális protektálását is vállalnia kell. Márpedig Magyarországon, a népesség legalább harmada valóban abba a kategóriába tartozik, amelyre nézve nem terjedt ki a korábbi politika alku-preferencia rendszere, ahogy erről Boros László érdemlegesen ír.

A középosztály jellegű társadalmakat ugyanis egy olyan rétegződési stratifikációs képlet jellemzi, amely középen valóban testes, a társadalom legszélesebb részét átfogó, nagy szociális tömböt formáz ki, s mind fönt, mind lent viszonylag kicsi társadalmi csoportok helyezkednek el. *Ezzel szemben a magyar társadalom rétegződési képe az egyenlőség-egyenlőtlenségi rendszerben Kolosi Tamásék kutatásai szerint egy olyan „Matrjoska-baba” vagy „keljfeljancsi” képe, amely közel 3/5-e a középtől lefelé*

helyezkedik el. A magyar társadalom egyenlőségi szerkezete tehát lefelé húz. Súlypontja a törzstől alacsonyabban helyezkedik el.

A polgárosodás stratégiai útjai közül lehet választani olyan megoldásokat, amely csak a társadalom felső egyharmadának nyújt számításba vehető előnyöket, ez azonban a társadalom végzetes kettészakadásához vezet. Ez a nyugat-európai integráció felé húzó, az egyesített Európához vonzódó társadalom számára helyben kitermelheti a harmadik világ problémáit, igen erősen megnehezítheti az európai integrációba való befogadás feltételeit. Ezek ugyanis az élet, s így a szociálpolitika területén is normatívák, egy európai standardhoz való igazodást követelnek meg. A gazdaság átalakításának-átállításának folyamatában a lehetséges választások nem csak értékmentesen racionálisak. Értékmentes, racionális választások olyan társadalmi következményeket is involválhatnak, amelyek a politikai integráció súlyos zavarait is okozhatják. E sorok írója mindenesetre személyes okból, lelkiismereti állásfoglalásból sem szeretne olyan demokráciában élni, amely felül a „jólakottak”, alul a „nyomor demokráciájára” oszlik.

hazai középosztály kialakulásának-kialakításának történelmi napirendjében az akaratlagos megoldások helyett a spontán folyamatok önszervezését tartanám kívánatosabbnak. A politikai és a múlthoz kötődő preferenciák helyett a polgári esélyegyenlőség jobb érvényesülését óhajtanám. (Ez nem azonos az ún. „igazság”, „igazságosság” problémával. Véleményem szerint ami a lehetőségekhez mérten egyenlő esélyű, az társadalmilag egy dinamikus folyamatban „igazságos” is.) A középosztály valamiféle előzetes ideológiai imázsának kreációja helyett annak autoportréját, s a középosztály alkímiája helyett annak „szerves kémiáját” látnám szívesebben.

Erdei-Szabó István versei Válasz nélkül is...

valaha erre jártam
itt kell lennie a kútnak
annak az éjszakának
ugye ez az a csönd
amelybe léptem
ugye ide kellett volna
holnap visszaérnem
ugye ez az a táj
amely szívemig zárul
s ahol a vándor lépte
is csontig árvul
s valami náthás álom
itt jövendölte pompás
halálom

Láttelep a vasárnapról

Másnapos ízű csavargások
a délután tenyerén
vasárnap.

Presszók, mozik műsora:
szakállat növesztő
bánat.

Hanyattdőlnek emlékek és nők,
összenőnek az árnyak.

Kihagyott gólhelyzetek.

Munkaszünet.

Áramszünet.

Düh-szünet.

Vasárnap szeretnék
halott lenni.

Bemutatjuk

Erdei-Szabó Istvánt

Bucsán született 1958-ban. Karcagon dolgozott, mígnem a közelmúltban leszázalékolták. Verseket, novellákat ír. Munkái eddig folyóiratokban (pl. Mozgó Világ, Forrás) és napilapokban jelentek meg. Bucsán él.

Labirintus előtt

és eljöttek a hamuszín esték
félelmem hírét hirdessék
s lassan mint akit nem is kértek
emigrált szánkról az ének

hátunk meggörbült országhatár
hetedízigen átok rajtunk
„villámos ég alatt” nézzük
hogyan rontatik legszebb arcunk

megtépett jelek a Hadak Útján
Hunniában mindenki csöndbe szédül
asszonyból borból koldult mámorból
romlásnak Déva vára épül

torkunkban fáradt harangszó van
tetőtől talpig távozóban
lassú vízzé emlékké válva
„nincs már út előre hátra”

Egyetlen kérés

Mindmégannyi kivédhetetlen sebesülés
ha rám nézel az idő alagútjából
fáradt botra támaszkodó öregember az emlék

De ha szólsz megindulnak
bennem a folyók s patakok
Elnémíthatatlan sorsról fecseg
a Tisza

a Maros

az Olt

s a Homoród

Ha szólsz nyelvem harangja alatt
föltámad az ízek édes muzsikája
elsomfordál az árnyék

Ez a világvégi békeesség
ez a csönd legyen a házad
Nincs magyarázat

A lélek kavicsai

már az álmok sem
kedvesem
csak a megcsontosodott Remény
valami távolodó kocsizörgés
altalt el ideig-óráig
már az öröm fel-felbukkanó
arca sem kedvesem
csak a kilúgozott szavak
a visszafojtott köhögések
s a mérhetetlenül
pontos tragédiák
maradnak testközelen
már az ünnep gyermekarca sem
kedvesem
csak a tükrökben bújdoso
múlt idő aranypénzei
csörögnek
számolatlanul

Állapottöredék XIX.

s lassan minden összeszűkül
riadt kis árnyékká végül
minden csak így marad félbe-szerbe
nem találok biztos pontra végtelenre
minden vers csak félig készül
minden ölelés szakadékba szédül
befejezetlenül minden álom
strázsás szavaim nem találok
raboskodnak száműzetésben disszidensek
meghitt mozdulataim nem köszönnek
s minden örömtől végleg eloldva
bámulok fogyó reményre apadó holdra

Fekete-Szabó Sándor

Az időskorúak életviszonyai a Dél-Alföldön*

Társadalmunk jelenlegi problémái közül az egyik legsúlyosabb a népesség előregedése. Amíg három évtizeddel ezelőtt hazánk száz lakosa közül öt-hat volt 70 éves vagy annál idősebb, napjainkra ez a mutató nyolc fölé emelkedett. A megélhetési nehézségek utóbbi években tapasztalt növekedése különösen érzékenyen érintette ezt a korosztályt. Elsősorban amiatt, hogy hetvenen túl nyugdíjasként eleve kevesebb jövedelemhez jutnak, mint aktív kereső korukban, s ezt egészségi állapotuk és egyéb okok miatt kiegészíteni általában nem képesek. Emellett kiadásai között olyan tételek is szerepelnek, amelyek a fiatalabb korosztályok esetében nem számottevőek.

A Dél-Alföldön még az országosnál is nagyobb figyelmet érdemelnek az időskorúak, mivel arányuk a teljes népességben belül Bács-Kiskun, Békés, Csongrád és Jász-Nagykun-Szolnok megyékben magasabb, mint országosan.

Az időskorúak főbb jellemzői

A megkérdezettek 62 százaléka nő volt, s ez az arány pontosan megegyezik a teljes népességből számított azonos mutatóval. A begyűjtött kérdőívek kitöltőinek 46 százaléka él városokban. Az összeírtak kerekén fele özvegy, 43 százaléka házasságban, négy százaléka elvált, és három százaléka pedig nőtlen vagy hajadon. Iskolázottsági szintjük a felnőtt népességhez viszonyítva alacsony.

Kilenczeted részük legfeljebb az általános iskola 8 osztályát végezte el, s ezen belül is igen jelentős az iskolába

nem jártak, vagy legfeljebb 1–5 osztályt végeztek aránya (az előbbi 3, az utóbbi 38 százalék). Középiskolai végzettsége száz közül háromnak, diplomája pedig csak kettőnek van.

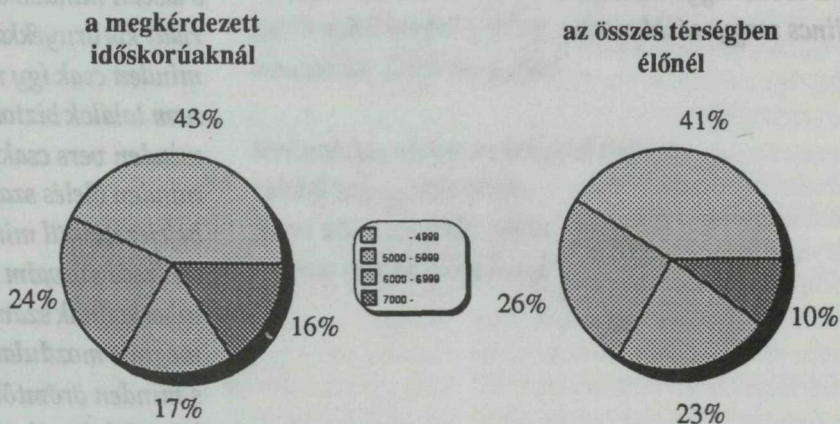
A hetven évet megélt emberek több mint nyolctizede folytatott kereső tevékenységet élete folyamán. Utolsó foglalkozásuk alapján többségük fizikai, és ezen belül is főként betanított munkát végzett. Mindössze egytizedük volt szellemi foglalkoztatott, néhány százalékuk pedig önálló, illetve segítő családtag. A kereső tevékenységet százuk közül 14 a női nyugdíjkorhatár előtt hagyta abba, több mint felük 55–60 évesen ment nyugdíjba. Igen sokan, főként a mezőgazdaságban, tovább dolgoztak, így az idős emberek egyharmada 61 és 70 életéve között fejezte be az aktív munkát, sőt néhány százalékuk csak hetven felett.

A válaszadók kétharmada saját jogon, egyötöde özvegyi jogon, további

mintegy hat százaléka rokkantságból eredően nyugdíjas. Néhány százalékuk szociális segélyezett, míg egytizedük nem rendelkezik nyugdíjjal, járadékkal, hanem eltartottként él. A felvétel évében a 70 éven felüliek 7 százaléka nyugdíja, járadéka mellett még dolgozott, többségében háztáji, illetve kiegészítő gazdaságban.

Az idős emberek életkörülményeinek alakulása szempontjából családi kapcsolataiknak meghatározó jelentősége van. A vizsgálat eredményei szerint négytizedük házastársi kapcsolatban él, gyermeke 13 százalékuknak nem született, további három százalékuknak pedig már nem él. A gyermekkel való kapcsolattartásban fontos, hogy az idősek földrajzilag milyen távolságra vannak gyermekeiktől. A gyermekes időskorúak egyharmada lakik közös lakásban gyermekével, és minden száz közül tizennégynek ott él unokája is. A gyermekek közül minden

(1. ábra) A nyugdíjasok megoszlása a havi nyugdíj nagysága szerint

* A tanulmány a Központi Statisztikai Hivatal által 1990 novemberében végrehajtott reprezentatív adatgyűjtés legfontosabb eredményeit adja közre. A kismintás megfigyelés (amelynek során a négy megyében mintegy ezer személy – az itt élő időskorúak fél százaléka – került összeírásra) nem tette lehetővé a megyénkénti értékelést, de a térség társadalmi-gazdasági jellemzőinek nagyfokú hasonlósága miatt a Jász-Nagykun-Szolnok megyei helyzet megközelítő pontosságú bemutatására így is alkalmas.

hatodik–hetedik egy lakásban, minden második egy településen él a szülőkkel, több mint egyharmaduk más helységben, és átlagosan minden századik pedig külföldön lakik.

Jövedelmeik és fogyasztásuk

A megkérdezett időszerűak kilenczede rendelkezik rendszeres jövedelemmel. Havi nyugdíjuk, járadékuk összege 5900 forintos átlag körül szóródik. A nyugdíjasok nyolctizede 4000–7000 forintot kap. Ezen kívül minden száz nyugdíjas közül nyolc 2200–2300 forint bevételhez jut, fele-fele arányban munkavállalásból, illetve albérlőtartásból, vagy ehhez hasonló jövedelemforrásból. (1. ábra.)

Figyelemre méltó, hogy a térségben élő több mint 460 ezer nyugdíjas átlagához képest a hetven éven felüliek megoszlása a nyugdíjak nagyságkategóriái szerint kedvezőbb. Az időszerűak között ugyanis nagyobb arányban fordulnak elő a havi 5 ezer forintnál magasabb nyugdíjjal rendelkezők, és ebből következően alacsonyabb az ennél kisebb összeget felvevők gyakorisága. Ebben szerepe van egyebek mellett annak, hogy az időszerűak nyugdíját az utóbbi években megkülönböztetett módon emelték.

Az időszerűak fogyasztását 1988 és

1990 között – a vizsgált tízféle ételminszert alapján – egyrészt az igényekhez képest fokozódó elmaradás, másrészt termékenként differenciált mennyiségi csökkenés jellemezte.

1988-ban még a válaszadók csaknem mindegyike igényeinek megfelelően jutott húshoz, tojáshoz, tejhez, zöldséghez és gyümölcshöz. Sajtot, felvágottat, édességet és kávéat azonban már csak a megkérdezettek kétharmada-háromnegyede – feltehetően a jobb anyagi körülmények között élők – fogyasztott szükségletei szerint, és mintegy egy kétharmad részük jutott korlátozás nélkül szeszes italhoz.

1990-ben az említett ételminszerek közül egy sem volt olyan, amelyet az időszerűak csaknem valamennyien szükségleteiknek megfelelő mennyiségben meg tudtak vásárolni. Minden ötödik időszerű az igényelnél kevesebbet fogyasztott tojásból, tejből, zöldségből és gyümölcshöz, minden harmadik húsból és kávéból. Öt közül csak kettő jutott szükségleteinek megfelelően sajthoz, felvágotthoz, illetve édességhez, és minden harmadik szeszes italhoz. (2. ábra)

A megkérdezett személyek a felmérés előtti héten átlagosan mintegy fél kilogramm húst fogyasztottak, de több mint felük nem tudott ehhez a mennyiséghez sem hozzájutni, minden huszadik pedig úgy nyilatkozott, hogy egyál-

talán nem evett húst a kérdéses időszakban. Ennél ténylegesen rosszabb a helyzet a felvágottak és a sajt esetében, hiszen az időseknek valamivel több mint fele egyáltalán nem jutott hozzá ezekhez az ételminszerekhez.

Az időszerűak fontosabb ételminszertfogyasztását összehasonlítva a térségre általánosan jellemző mutatókkal megállapítható, hogy az átlagosnál lényegesen kevesebb húst, felvágottat, zöldséget és gyümölcsöt, részben az élettani sajátosságoknak megfelelően csaknem háromszor annyi sajtot és tejet, másfélszer annyi tojást és burgonyát, tovább egyötöddel több kenyeret és zsírt használtak fel háztartásukban.

A táplálkozáshoz hasonlóan a ruházatközlésben is a helyettesítő, kisebb értékű megoldások irányába történt elmozdulás jellemzi az időszerűak magatartását. Például 1988-ban még a válaszadók kétharmada vásárolt új ruhát, egy évvel később már felére csökkent ez az arányszám, ugyanakkor növekedett a használt ruhát vásárlók hányada.

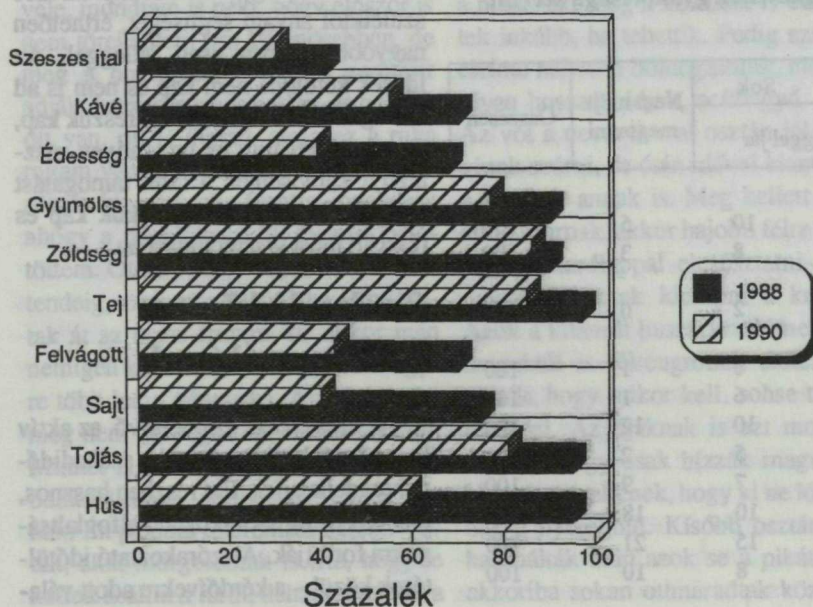
Az egyéb kiadásai is visszafogottak, többségük tehát csak a napi megélhetéshez szükséges dolgokra költ. Mintegy kilenczetedük kiadásait nem terheli kölcsöntörlesztés és közlekedési, háromnegyedük ruházatközlési költség. Ezzel szemben csak 10–25 százalékuk nem ad ki lakásrezsire, ételminszerekre, tisztító- és piperecikkekre, valamint gyógyszerre.

Lakáskörülményeik

A lakásviszonyok, amelyek hazánk lakosságának egy része számára hosszú idő óta az egyik megoldatlan kérdést jelentik, az időszerűak esetében bizonyos sajátosságokkal bírnak. Náluk alapvetően nem a lakáshoz jutás, illetve a lakással való rendelkezés, hanem elsődlegesen annak komfortossága, közművesítetttsége, valamint az előbbiekkal összefüggésben a lakással kapcsolatos kiadások nagysága a fő probléma.

Az idős, zömmel alacsony jövedelemmel rendelkező, esetenként önmagunk ellátására sem, vagy csak korláto-

(2. ábra.) A szükségleteknek megfelelő mennyiségű ételminszert fogyasztók arányának alakulása

zott mértékben képes emberek közül az egyedülállók helyzete a legnehezebb. Az adatfelvétel tanulságai szerint az időskorúak közel egyharmada él egyedül, kétötöd részük másodmagával, minden nyolcadik harmadmagával, és minden hetedik ennél népesebb közösségben lakik.

A megkérdezettek lakásai átlagosan valamivel több mint kétszobásak, és egy lakásban jellemzően valamivel több mint ketten laktak, így minden személyre megközelítőleg egy szoba jut, ami aránylag kedvező laksűrűségre utal. Konyhával, illetve főzőfülkével gyakorlatilag minden lakás rendelkezik, sőt, több mint egynegyed részükhez nyári konyha is tartozik. A megfigyelt lakások kevesebb mint kétharmadában található fürdőszoba, zuhanyzó, vagy mosdófülke, és mintegy felében vízellátásos WC. Ezek az arányok nagyjából tükrözik a vízellátás és a szennyvízelvezetés színvonalát is. Kiemelésre érdemes, hogy a lakások 13 százalékának idős lakói még mindig utcai közkifolyóból kénytelenek az ivóvizet hordani. A vezetékes gázellátás az összefűt lakások egyharmadában biztosított, de általánosnak a palackos gáz használata tekinthető. Összességében a gázzal ellátott lakások aránya megközelítően 85 százalékos.

Mindezek együttesen arra utalnak,

3. ábra. Az időskorúak megoszlása az egyes személyes szükségletek ellátásának, illetve a háztartási munkák elvégzésének gyakorisága szerint (százalék)

Megnevezés	Nem okoz nehéz- séget	Kis	Sok	Nem tudja megtenni	Összesen
		nehézséggel jár			
Fürdés, zuhanyozás					
Mosakodás	62	23	10	5	100
Öltözködés	68	2	8	3	100
Evőeszközök használata					
Pohárból ivás	89	9	2	0	100
Ágyból felkelés					
Székből felállás	68	25	6	1	100
Lakáson belüli járkálás	78	15	6	1	100
Lakásból eltávozás	57	21	10	12	100
WC használata, megközelítése	80	13	5	2	100
Főzés	67	17	7	9	100
Vásárlás	52	20	10	18	100
Nehéz házimunka	40	24	15	21	100
Könnyebb házimunka	59	23	8	10	100

hogy az időskorúak döntő része régi, főként hagyományos családi házban él. Ezt támasztja alá a lakások fűtési módok szerinti összetétele is, hiszen 85 százalékukat egyedileg, csak helyiségenként külön-külön lehet fűteni.

Az időskorúak lakással kapcsolatos kiadásai lényegében két csoportra oszthatók. A megfigyelt lakások kis hányadát (négy-tíz százalékát) terheli lakásvásárlási és felújítási kölcsön, melegvízszolgáltatási díj és lakbérfizetési kötelezettség. A 70 éven felüliek széles körét – sorrendben 72, 92 és 69 százalékát – érintik a lényegében alapvetőnek számító víz-, villany- és gázellátással kapcsolatos kiadások, amelyek éppen a legnagyobb mértékben emelkedtek 1988 és 1990 között.

Egészségi helyzetük és következményei

A 70 évesek és idősebbek aktivitását, anyagi viszonyait, családi és társadalmi kapcsolatait, időfelhasználását alapvetően meghatározza egészségi állapotuk. A megkérdezettek egytizede ezt saját életkorához viszonyítva átlagosnál jobbnak, több mint fele megfelelőnek, és egyharmada átlagosnál rosszabbnak ítélte. Ez a körülmény pedig nagymértékben összefügg azzal, hogy az időskorúak az alapvető személyes szükségletek ellátására mennyire képesek. A választ adók közül minden nyolcadik otthon kényszerül maradni,

mert egészségi állapota, illetve rossz fizikai erőnléte miatt nem tud eltávolítani a lakásából. De nem tud egyedül fürödni, zuhanyozni, mosakodni, öltözködni három százalékuk. (3. ábra)

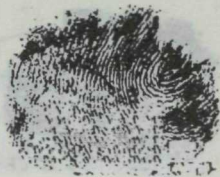
Az előbbieket mellett a 70 évesek és idősebbek mintegy egytizede a könnyebb házimunkát sem tudja elvégezni, csaknem ugyanilyen hányaduk egészségi, illetve fizikai állapota miatt nem képes főzni. Egy-egy ötödük nem tud bevásárolni és nehéz házimunkát végezni. Mindezeket figyelembe véve minden negyedik személy családi vagy ezen kívüli segítségre szorul.

Száz megkérdezett közül 70–80 gyermekei segítségére számít, legnagyobb mértékben az ügyintézésben és betegségben, illetve ettől elmaradóan a háztartási teendők ellátásában és anyagi nehézségek esetén. A házastársára csak egyharmaduk támaszkodhat, mivel sokan özvegyek, továbbá, hogy a házastárs is kora és egészségi állapota miatt segítségre szorul. A megkérdezettek mintegy egynegyede az unokákra számít, akik felnevelésében gyakran jelentős részük volt. A rokonok segítségére átlagosan száz idősorú közül csak 15, szomszédaira és intézményekre 9–10 épít.

A támogatások közül az anyagi segítségnyújtást vizsgáltuk részletesebben, amelyben az időskorúak kétötöde részesül, egyharmaduk rendszeresen, a többiek esetenként. Kiemelésre érdemes, hogy ugyanilyen arányban a 70 éven felüliek is támogatják anyagiakkal leszármazottaikat. Főként az unokák, emellett a gyermekek kapnak idős szüleiktől anyagi segítséget, érthetően nagyobb részben eseti jelleggel. Az idősök kétötöde nem kap és nem is ad támogatást. Több mint ötödrészük kap, de adni nem tud, és ugyanilyen részarányt képviselnek a csak támogatást nyújtók. Végül 15 százalékuk kap és részesít mást is támogatásban.

Szabadidő-felhasználásuk

Az időskorúak számottevő, az aktív keresőkénél lényegesen több szabadidővel rendelkeznek. Ezt részben hasznos, részben pedig szórakoztató elfoglaltságokra fordítják. A szórakoztató időtöltések közül – a kérdőívekre adott vála-

szok alapján – kiemelkedik a televíziózás, a rádióhallgatás és az újság-, folyóirat-, valamint a könyvolvasás.

A megkérdezett idős korúak egyharmada nap mint nap, további négytizedük hetente többször, ugyanakkor 14 százalékuk egyáltalán nem néz televíziót, az utóbbiak mintegy fele azért, mert nincs készüléke. A rádióhallgatási szokásaik lényegében a televíziózásnál leírt arányokat tükrözik vissza, azzal az eltéréssel, hogy rádiója száz személy közül csak egynek nincs.

Az idős korúak fele rendszeresen, közel egyharmaduk egyáltalán nem olvas újságot vagy folyóiratot, ám csupán minden negyedik–ötödik nem tudja megvenni a lapokat. Lényegesen rosszabbak az arányok a könyvolvasásnál, hiszen rendszeresen csak a megkérdezettek 13 százaléka olvas

könyvet, ugyanakkor a soha nem olvasók hányada megközelíti a 60 százalékot.

A természetjárás, kirándulás is csak a megkérdezett idős korúak mintegy hat százalékának életében játszik szerepet. Egynegyedük nem szeret, négytizedüknek pedig nincs rá ideje. A ma 70 év feletti falun élő emberek többségénél a természetjárás mint szabadidős program fel sem merül.

Az idős emberek egy szűkebb köre különféle hobbinak hódol, így egy-egy százalékuk foglalkozik bilyeggyűjtéssel–horgászással, sakkal–billiárdal–tekével, fotózással–filmezéssel–zenéléssel, mintegy három százalékuk rejtvényfejtéssel, 16 százalékuk varrással, kézimunkázással, barkácsolással. A megkérdezettek csaknem háromnegyedének nincs ilyen jellegű időtöltése.

Az előzőekben leírtakból is következik, hogy az idős korúak a többi társadalmi rétegnél nagyobb figyelmet érdemelnek és igényelnek a társadalomtól. Mögöttük egy tisztességgel leélt, végigdolgozott élet áll. Egészségi, fizikai állapotuk nem teszi minden esetben lehetővé, hogy gondtalanul pihenhessenek, jónéhányuknak pedig anyagi nehézségekkel is szembe kell nézniük. A társadalomnak ezért folyamatosan keresnie kell alapvető gondjaik megoldásának lehetőségeit, szem előtt tartva azt, hogy az idős emberek fokozottan igénylik problémáik egyedi kezelését, a személyes törődést.

Szabó Imre

Ember és történelem

(A nagyapák emlékének)

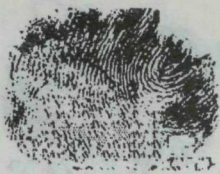
1918 őszin gyöttem haza a Piavétül; ríszemről be vót fejezve a háború. Igaz, amúgy is víge vót mán akkor, Pesten, ahogy odaírtunk, mán forradalom vót. Nekem is mondták, még a vonaton, hogy a sarzsit jó lesz levenni, mer még az elején, a muszka–fronton őrmesternek líptettek elő. Dehát én úgy vótam vele, mondtam is neki, hogy először is nem törekedtem írte különösebben, de meg a huszároknál nem is semmiír adják, hasznom sincs belőle, de ha mán ott van, ott is marad, amíg ez a ruha rajtam van. Mer először Galíciába kerültem ki, a muszka–frontra, ippencsak ahogy a tizenkilencedik évemet betöltöttem. Ott is vótam majdnem két esztendeig, csak az utolsó évbe irányítottak át az olasz frontra, de akkor mán nemigen kellett a huszárok, mer egyre több lett a géppuska. Avval szembe meg nem bódogult az ember lúháton. Minket is, akik a jászkun huszároktól odakerültünk, átképeztek ennek–annak. Én például telefonista lettem. Vótak, akik morgolódtak is írte, hogy le kellett szállni a lúrá, dehát mondom, a

géppuskával meg a repülőgéppel szembe nem sokra mentünk vóna. Mer akkor mán repülőgépek is vótak. Nem olyanok mint a mostaniak, de vótak. Amoda, még Galíciába, ott még igen! Ott még a huszár vót a legelső mindig előtt. Ahun baj vót, rögtön minket szólítottak oda. Tartottak is tőlünk a muszkák; még a kozákok is elkerültek inkább, ha tehettük. Pedig azokkal eleinte nehezen bódogultunk, mer vót olyan hosszú rúdjak, acélhegyű. Pika. Az vót a neve. Avval osztán jól előre bírtak szúzni, de ótán idővel kitanúltuk a fortlyát annak is. Meg kellett várni amíg szúrnak, akkor hajolni félre előle, vagy a kardlappal elcsúsztatni, vagy egyszerűen csak kicsapni a keziből. Azok a kitanult huszárllovak meg mán maguktól is félreugrottak előle. Úgy tudták, hogy mikor kell, sohse tévesztették el. Az újaknak is azt mondtuk mindig, hogy csak bízzák magukat a lúra, de ügyeljenek, hogy ki ne lóduljanak a nyeregből. Kísőbb osztán nem használták mán azok se a pikát. Azír akkoriba sokan ottmaradtak közülünk

is. Én is kétszer kaptam sebet. Ótán, mán az olasz fronton, hátul vótam, nem az első vonalba. Ott meg a testvőrbátyám, Mester József sebesült meg, bele is halt szegény. Tüdőlővíst kapott. Hazakerült még vele, mán itthon halt meg, nem tudtak rajta segíteni a doktörök se, pedig még a debreceni klinikára is vitték idesanyámék.

Az én sebesülésem? Az első az nem vót olyan nagy. Vágástul vót. Egy kisebb csetepatéba, amíg az egyikkel bajlódtam, nem vettem észre, hogy a másik ódalról is gyön egy kozák, hát az csapott meg ahogy elnyargalt mellettem. A lovat is írte, a farán, még azt írte inkább jobban. Akkor mindjárt kimosztam a sebjit rummal, mer az vót a kulacsba, azt mindig osztottak; ahun jobban színyilt, ott meg néhány óússal összefogattuk. Rendbe is gyött akkorra, mire én. Pedig még el is akarták venni ahogy beírtunk, hogy másikat adnak helyette, válasszak. De láttam, hogy helyregyön még az, hát nem adtam oda.

A másodsorinál meg patrujba vót

tunk, kilencen. Elég bokros ríz vót előttünk, azon túl meg egy folyó, majd olyan nagy, mint a Tisza. Mán máskor is itattunk ott, hát oda mentünk vóna éppen, hogy megitatunk, meg egy kicsit megmosdunk, mer második napja vótunk mán akkor nyeregbe. A lovak mán messziről füleltek abba az irányba, hát megálltunk. Egyszer csak önzelenek ám kifele a sűrűből a kozákok. Igencsak itatni vótak űk is. Sokan vótak, mán úgy, hogy hozzánk képest. Azok is észrevettek bennünket, űk is megálltak. Egy fiatal hadnagy vót velünk, az azt kérdezte mingyán, hogy kicsinájjunk. Ki mit mond? Gyorsan kellett megbeszélni, mer nagyon mozgolódtak mán. Vót, aki azt mondta, hogy meg kell szaladni, oszt mikor keríténének, ahun a legvfkonyabb a gyűrű, ott fordulni rájuk. Igen ám, csak hogy puska vót azoknál is, mind egyikőjöknel, megnízte a hadnagy távcsúvel. Hátulról kilövődözhetek vóna a nyeregből. Abba maradtunk osztán, hogy lesz ami lesz, rájuk megyünk. Azok is meglódultak, de félúton elkanyarodtak előlünk. Alig akartuk elhinni, olyan veszettül hadonásztak a kardjukkal, mán messziről. Egy jódarabon osztán mentünk utánok, de azt mondta a hadnagy úr, hogy tovább nem megyünk, ne kényszerítsük rá űket, hogy visszaforduljanak. Csak sokan vannak. Meg nem is az vót a feladatuk, hogy velek kergetődzünk. Mán éppen leálltunk vóna, amikor lúni kezdtek hátrafele, ránk. Nem sokat, vagy négyet-ötöt csak, de engem mingyán el is tanált egy. Erre mink is előkaptuk a karabélyt, én ugyan nem, csak a többi, engem vállon írt a lövís, majdnem a nyakamon.

II.

Na, de nagynehezen osztán csak hazáírtam. Itthon meg mingyán annyi vót a dolog, hogy szusszanni se nagyon vót időm; igaz, így vótak evvel mindenhun, annyian odavótak még, meg sokan oda is maradtak. Sokhelyen még a szántás-vetést is az asszonyok végezték. Náluk vót egy orosz hadifogoly, úgy munkára kiadva; még akkor egész télen ott vót, majd csak a tavaszon

ment el egy íccaka. Nem lopott el semmit, csak a vacokra való pokrócot vitte el magával az ólból. Igyekezett szegény az is hazafele. Gondoltam is magamba, hogy segiténé ám haza az Űristen. Háborúba nem sokon múlik, hogy ű-e, vagy én. Én is kerülhettem vóna olyan helyzetbe. Hagyott ott egy levelet, de nem bírtuk kiolvasni, egészen másféle betűkkel vót. Idesapám azt mondta, hogy szólni kéne a közsigházán, mer ű felel írte. Én is avval vótam, hogy kell szólni, de várjunk vele két-három napot, hogy írjen el a határig. Píze vót valamennyi, én is adtam neki mindig, ha kírt.

Nagy hó vót akkor télen, úgy karácsony előtt kezdődött el a hóesés. Még jól bent vótunk a télbe, úgy január derekán, látom egyszer, hogy egy száнка fordul a nagykapura. Nem ismertem se a lovat, se az embert, ahogy osztán nyitom kifele a kaput, akkor mongya, hogy Karcagról gyön, ű a B. Nagyék cselédje. Hát Lajos komám küldte át avval, hogy nízne mán meg, mi van velem, itthon vagyok-e mán. Meg ahogy időm engedi, de még a napokba, mennék át hozzá, mer valami igen fontosat akar mondani. Ű nem tudott kimozdulni abba a hidegbe, nem vót jól, nem gyött még rendbe. Ótán valamék nap be is fogtam én is a szánkába, gondoltam, jó lesz egy kis út a lovaknak is, megjáratódnak legalább.

Sokáig elbeszélgettünk, elmondta osztán, hogy mit is akart igazából mondani. Hogy nagy baj lesz itt nemsoká. Gyön a román megszállás, utána meg ki tudja még mi. Akkor mán rebesgették, hogy a románok betörték Erdélybe, de gyönni akarnak tovább is, egészen a Tiszáig. A győztes nagyhatalmak meg mindent megengednek nekik, főképpen a franciák. Gyöttek a menekülők mán akkor, hozták a híreket. Nahát, ez vót a helyzet. Károlynak meg – mer mán ű vót a hatalmon akkor, nem a király – hadserege se vót. Még azt is szítkergette, ami lett vóna. Űgy nízett ki, hogy nem is lesz hosszú életű. Akkor hát mink mit várhatunk? Vagy a román megszállás, vagy a kominizmus, mer mán arról is beszélték. Mind a kettőt jó lenne kikerülni. Nahát, aszongya osztán, hogy űtet éppen a minap felkeresték Kunszentmiklósról avval, hogy a

régi Hármaskerület függetlenségét kisértik kimondani. Jászkun Köztársaság lenne a neve. Beletartozna a két Kunság, a Jászság, úgy, mint vót valamikor, meg még a szomszédos faluk – Szentimre is –, egészen a Tiszáig. Mennél nagyobb ríszet kéne megmenteni, ótán ha valamikor rendeződik a világ, hát visszacsatlakozni az országhoz. Hát úgy nagyjából erről vót szó. Meg hogy az amerikaiaknak vót állítólag akkoriban valami elgondolások, pontokba szedve, hát hogy azt kéne meglovasolni, mer más kilátás nem nagyon látszik. Merthogy valamikor külön népek számítottak a kunok is, meg a jászok is. Egy szolnoki ügyvéd, tán Kéri nevű, ha jól emlékszek, az irányította vóna a dógot. Akkor éppen azt tudakolták a vezetők, hogy mennyire lenne kötelességük a románoknak ezt figyelembe venni. Kicsi az esély, hogy sikerüljön, mondták a kunszentmiklósiak is, de meg kell próbálni, mást nem tehetünk. Hát ezeket mondta el nagyjából, de a lényeg az vót, hogy mán akkor megvótak a fegyverek is. A kunságiak vettek a szerbektől – ha jól emlékszek – 100.000 puskát, géppuskát, municióval együtt. Gabonafélivel, lovakkal, élő állattal fizettek írte. Csak annyi vót a szerbek kikötése, hogy ne nagyon szellőztessék a dógot, ki ne tudódjon, mer azok szövetségbe vótak a románokkal. Ezek a fegyverek akkor mán Félegyházán vótak, onnat kellett vóna elszállítani a ránk eső ríszet. Azt a feladatot kapta Lajos komám is, hogy szedjen össze egy fordulóra való csapatot. Így elmondott mindent szípen sorjába: hogy háborút járt emberek kellene, akik nem fjednek meg az árnykuktól, meg hallgatni is tudnak, mer nem babra megy a játék. Kunszentmiklóson meg Karcagon a századok is megalakultak mán, biztos, másfele is. Kérdezte ótán, hogy én vállalkoznék-e egy fordulóra, meg hogy benne lennék-e ebbe a dologba, mer rám is gondolt. Természetes, hogy vállalkoztam. Abba maradtunk osztán, hogy majd mikor mi lesz a feladat, híradással lesznek időbe. Majd osztán egy jó hónap múlva Karcagra vótunk rendelve, megkaptuk a parancsot, időpontot, mindent. Megadták a címeket, hogy ki hun száll meg íccakára, hogy hun álljunk meg pihentetni, hun keljünk át a

Tiszán oda is, meg vissza is, meg hogy a szekereket színával kell letakarni, de úgyis csak kettesével mehetünk, félóra járásnyira egymástól. A mi szakaszunkba, szóval a csapatba hatan vótunk beosztva. Karcagrúl Nagy Lajos másodmagával, Kisújszállásrúl Pólusz Pista, Madarásrúl valami Károly meg Kovács Lajos, Szentimréről meg én. Meg lett vóna az igen jól szervezve, de

mégse lett semmi az egíszből. Mer éppen ahogy mán indulni kellett vóna, Pesten átvettük a hatalmat a veresek. Gyött megint a parancs, hogy egyelőre leállunk, mer a veresek kezdik szervezni a hadsereget, hát várjuk ki, mi lesz belőle. De főképpen meg az vót a háta megett, hogy a külföldi nagyhatalmak se nagyon akarták. Egy egísz hadsereggel szemben meg úgyse tudtunk vóna

sokáig megállni. Mer a románok meg gyöttek, a nyárra mán itt vótak. Így osztán abbamaradt a dolog. Utána meg mán szó se vót rúla, mer ősszel gyött Horthy, ótán rendbegyöttek a dógok. Nem vót könnyű az ílet akkor se, dehát megíltünk valahogy.

Tiszaszentimre előljárósága a század elején

- 1) József János Tanácsos
- 2) Béke János
- 3) Mészáros József főjegyző
- 4) Károly János főbíró
- 5) Jankai Mándi jegyző
- 6) József Imre könyvtáros
- 7) Kódon Balint pénztáros
- 8) Kócskó Béla tanító
- 9) János Tanító
- 10) Fehér József bel rendőr
- 11) Gargyi Sándor járgajánár-vezető
- 12) Kovács Mihály tanácsos
- 13) Jankóti Daniel
- 14) József Imre hadnagy
- 15) József József végrehajtó
- 16) Gargyi Miklós
- 17) Gargyi Imre
- 18) Vég Sándor közbíró

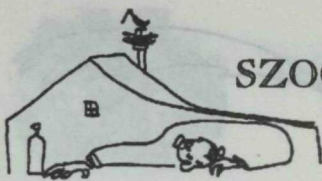
Szenti Ernő versei

Hajolj ki a látványból

LIBATOP és bizonylatok. Zsigerszöglet. Képzetellenes végzet. Fiatalos őszutó, túlkoros kikelet. Kitalált a látszat a lényeglabyrinthból. ÖRÖKLÉTSZÓRÓ-LAP. A tények álmod mumusa. Hol itt, hol ott tűnik fel egy-egy susmus. ERAZMUS. Ha kíváncsi vagy a mozdulatlanra, hajolj ki a látványból. A BETELJESÜLTBEN JELÖLTED MEG TÖRVÉNYEID VÉGCÉLJÁT. A szerencse lehetőségeid zsákbamacskája.

Faháncsutánzatú álmok

T. mint önkéntes szószolgálatos. Felajzott képzelet. Tető alá hozott csöndalapítvány. T. mint részvényes. Portós ismeretdömping. Kopaszra nyírt nappalok, torzonborz éjszakai sötétség. Lecövekelt öröklét, kifakult szüntelen. T. modorában előadott történelmi szituációk. (Korpa közé keveredett az idealizált eszme.) Kevés tárgyi bizonyítékot hagyott maga után T. mindenre kaphatósága. Faháncsutánzatú álmok, megoldhatatlan ideológiai házi feladat. Ravasz módon — T. a vesztesnek is juttatott egy keveset a győztes boldogságából.

Furmann Imre

Félfeudális vállalkozók?

C. nem lesz többet legális vállalkozó, mint ahogy B.-ről sem feltételezem, hogy valaha újra a vállalkozások Bermuda háromszögéhez hajózik. C. annak a szakcsoportnak volt az elnöke, amelyik szakcsoport az úgynevezett – és B. által vezetett – *gesztor* termelőszövetkezet karmai?, kezei? között működött. A vállalkozások zöld útján akartak száguldani mind a ketten, részben együtt, részben külön-külön, de ez a zöld jelzés az átrobogó vonatoknak is jelzett, így amikor C. és B. elindultak, pár lépés után nyikorogva, csikorogva megérkezett a vonat is. C. jelenleg állás nélkül téblábol, bedolgoz itt is, ott is, természetesen bejelentés nélkül mindenütt, mintha nem is létezne. C. persze így nem adózik, és őrutána sem kell senkinek fizetnie. B. több mint egy éve előzetes letartóztatásban volt, a vádirat szerint csalt, sikkasztott, megvesztegették, és ő is megvesztegetett másokat, hűtlenül és hanyagul kezelte a tsz közös vagyonát.

De hogyan is jutottak idáig? B. 1981-ben került az alig 300 fős termelőszövetkezet élére. A termelőszövetkezet, amióta csak életre hozták, vesztéses volt, úgynevezett rossz, kedvezőtlen termőhelyi adottságú. *Állami támogatással tömtek, hogy fennmaradjon.* A teljes foglalkoztatottság eszményének, illúziójának a jegyében. B. vállalkozó kedvű, beállítottságú, tehetséges ember volt, és szerencsés (tarthatatlan) gazdasági helyzetben került a tsz élére.

gazdálkodás gyeplői kinyúltak a nyolcvanas évek elejére. B. sorra hozta létre a – termelőszövetkezet székelyén kívül működő és főleg ipari szolgáltatással foglalkozó – szakcsoportokat. A jogszabály, mint minden magas szintű jogszabály, csak a hogyan alapjait határozta meg, és ezt a magas szintű jogszabályt minden esetben követik alacsonyabb szintű (miniszteri rendelet, miniszteri utasítás stb.) jogszabályok, amelyek behatárolják a te-

vékenységet, egyben el is igazítanak mindenkit, mit, hogyan kell csinálni. (A szakcsoportok esetében néhány lényegtelen, pársoros rendelkezésen kívül ilyen alacsonyabb szintű jogszabályok nem születtek mind a mai napig. Lehet, hogy már ezek a keletkezéskor halálra lettek ítéelve?)

A termelőszövetkezetek – főleg B. megyéjében – rá is voltak kényszerülve arra, hogy a mezőgazdasághoz nem tartozó tevékenységet folytassanak, mert a mezőgazdaságból – mindenki más igen, de a tsz-ek nem tudják önmagukat fenntartani. B. rövid idő alatt húsz szakcsoportot szervezett, főleg budapesti székhellyel. Nem feledkezett meg azonban arról sem, hogy helyben is megteremtse a falusi életet valamiképpen elviselhetőbbé tevő körülményeket. Szolgálati lakásokat építtetett, de olyanokat, hogy nagyobb településen tolongtak volna érte a szakemberek. B. falujában már siker volt az is, hogy a nyolc lakás közül hat rövid időn belül gazdára lelt. A szakcsoportok induló tőkéjét a tsz adta hitelben, amit a szakcsoport a nyereségéből év végén visszafizetett, sőt még ezen túlmenően is a nyereségéből bizonyos százalékot átutalt a tsz számlájára. A szakcsoportok – a vádirat szerint – három év alatt 71 millió forintot utaltak át a tsz részére. Ha ez a pénz nincs, a tsz minden évet veszteséggel zárt volna. A szakcsoportok ugyanakkor társadalmilag is hasznos tevékenységet folytattak, hiszen olyan munkákat is elvégeztek, amire más szervezet nem lett volna kapható. *Hol akad manapság olyan nagyobb cég, amelyik elkészít egy 250 méter hosszú kerítést? A kispárosnak sem éri meg. Vagy kik végeznek kisebb-nagyobb belső átalakításokat? Az ilyen jellegű munka elvégzésére jó a szakcsoporti forma.* Egyszerűen mindenki elégedett volt, csak B. környezete nem. Mármint a megye többi termelőszövetkezetének néhány elnöke, akik képtelenek voltak ritmust váltani. C. két év után, egy kocsmai beszélgetés alkalmával mondta először

B.-nek, hogy ebbe az egészbe csak belebukni lehet. Mert mit csinál az az elnök, aki nem tud változtatni? Tovább járja a főhatóságokat, kilincsel, kunyerál.

gy bizonyos idő elteltével, mint Káin Ábelt, a tohonyák utáni kezdik B.-t, olyannyira, hogy módszeresen betartanak neki ott, ahol csak lehet. Beszélnek, locsognak, áskálódnak. Ugyanezt teszik a szakcsoportokkal is. Mintha mi nem is dolgoznánk annyit, mint ők – duruzsolják, dünnyögik a tsz dolgozói, de a főhatóságok emberei is egy idő után helyeslően bólogatnak. Az utálatban kezükre játszik az állami politika is. A jogszabályt nemhogy bővítenék, de szinte módszeresen hoznak olyan intézkedéseket, amelyek végül a szakcsoporti lét megszűnéséhez vezetnek. Az utolsó lökést a szakcsoportok visszaszorítására, eltüntetésére az 1986 végén kihirdetett különadó felemelése adta meg. Ezt az adót annak kell fizetnie, aki szakcsoporttal dolgoztat. Jogi szakemberek szerint ez a rendelkezés példátlan az adótörténelemben. Ugyancsak az adó felemelését szolgálta a társadalombiztosítási járulék felemelése is, hiszen a biztosítási szolgáltatások köre az emeléssel együtt nem bővült. B.-t azonban ezek nem izgatták. Érezte a veszélyt, de látta a hasznot is. Általános iskolákat keres fel, gyerekeket toboroz, olyanokat, akik középiskolában szeretnének továbbtanulni, és a gyerekek részére szerződés-kötést ajánl.

megvendégelt vállalatok vezetői közül azonban senki sem ül a vádlottak padján. Vajon ha B. nem vendégeli meg őket, nem juttat nekik különböző reprezentációs ajándékokat, van-e most a faluban ipari üzem, több munkalehetőség, több fizetés? Erre nem tér ki a vádirat, de a bírósági tárgyaláson sem került szóba. B. a nyomozás és a bírósági eljárás során is tagadta azt, hogy bűncselekményeket követett volna el. Pedig követett el. *A legnagyobb bűnt*

akkor, amikor teljes egészében a magáénak érzett mindent: úgy gazdálkodott, mintha a sajátján gazdálkodna. Tulajdonosi szemlélete volt. Olyan kapcsolatokat alakított ki hűsüzmekkel, állami gazdaságokkal, hogy azok hiteleztek neki, biztosak lehetnek abban a partnerek, hogy visszakapják a pénzüket. Ezek a partnerek nem is jelentkeztek a pénzüikért, míg B.-t le nem tartóztatták. Másnap már benyújtották az igényüket. Ezzel is nőtt a katasztrofális állapot, elkezdődött a veszteség termelése.

B. megsápadt, lefogyott a büntető-eljárás során. Makacsul, de már egyre fáradtabban, száraz, recsegő hangon védekezik. Ő már tudja, hogy veszített. Mi még csak sejtjük. Egyszer azt mondta nekem, hogy addig akar ebben a faluban, ebben a tsz-ben maradni, amíg adni tud. Ennek már nem kapja meg a lehetőségét. A büntetőjog sok mindent megold, a büntetőeljárás sok mindent megoldhat. De a gazdasági problémákat soha. B. három évig tündökölt, majd amikor a gazdaság helyzete romlani kezdett, törvénytelen eszközökhöz is nyúlt. Mert tulajdonosnak érezte magát, és felelősséget érzett az emberek sorsáért is. Vagyona nem volt és jóformán nem is gyarapodott elnöksége alatt. Nem is foglaltak le tőle semmit. A felügyeleti szerv most fontolgatja a termelőszövetkezet felszámolását. Az évekig működő szakszervezetek megszűntek, pereik már a tsz-en csapódnak le. Zűrzavar, káosz. Ezt már nem lehet szólamokkal, jelszavakkal megoldani. B. persze bűnös. Csalt, a tsz pénzéből juttatott azoknak, akik a tsz-en így vagy úgy segítettek. De a káoszt nem ő okozta.

C. ellen is folyt büntetőeljárás. Saját szakszervezetének a tagjai jelentették fel. C. fegyelmet követelt, ő is úgy volt ezzel az egészszel, mint B., tulajdonosnak érezte a szakszervezetet, mindent, amit csinált. A tagság nehezen tűrte a fegyelmet. Nem azért jöttek el, hagyva ott több évtizedes, vagy többéves állandó munkaviszonyt, hogy itt is egrecírozassák őket. A szakszervezet egy alföldi városkában dolgozott, a főtéren álló régi, műemlék-épületet újította fel kívül is, belül is. C. észrevette, hogy

sorra tűnedeznek el egyes anyagok. Egyik nap délben elindult azzal, hogy Pestre megy, de bevárta félúton a munkásokat szállító buszt, és megállította őket. Jegyzetömbbel, tollal felszállt a buszra, és összeírta az aznap ellopott anyagokat: deszkákat, vascsöveket, miegymást. Kiadta az utasítást, hogy másnapra minden a helyén legyen, különben feljelentést tesz. Ezután jelentették fel őt. Névtelenül. A nyomozás „eleve elrendelt” módon folyt. C.-nek számot kellett adnia arról, hogy miért használja a szakszervezeti tevékenysége során a saját autóját, miért szállodában alszik az alföldi kisvárosban, stb... C. rendre megválaszolta a feltett kérdésekre, végül megszüntették vele szemben a nyomozást, „bebizonyítottság” hiányában. Ez magyarul azt jelenti, hogy valószínűen követett el bűncselekményt, csak nem lehetett bizonyítani. C. nem hagyta magát, panaszt tett a határozat ellen, végül a nyomozást bűncselekmény hiányában szüntették meg. Ez pedig feketén-fehéren azt jelenti, hogy C. semmilyen bűncselekményt nem követett el. De ez csak a kezdet volt. A vállalkozási hierarchiában a szakszervezetek a legalacsonyabb kategóriákba tartoznak. Különösen a mezőgazdasági termelőszövetkezetek védőszárnyai alatt működő szakszervezetekre vonatkozik (vonatkozott) ez. A tsz-ek csak a megindulásnál, a megalkulásnál nyújtottak a szakszervezeteknek segítséget (hitelt, gépeket), a munkavégzésnél magukra hagyták őket.

megrendelői különadó felemelése is érzékenyen érintette a szakszervezeteket, ugyanis ezt az adót annak kell fizetnie, akik szakszervezetekkel kötnek szerződést. Aki szakszervezethez ment dolgozni, az átlagosnál jóval magasabb jövedelem elérése érdekében tette. A tsz-nek viszont a nyereségátadás volt a fontos, a tetemes társasági és személyi jövedelemadó. Magas társadalombiztosítást fizettek egy bizonyos idő után, így a szabálytalanságok sorozatát követték el. A megrendelőknek benyújtott számlákat, illetve azok összegét megemelték, elszámoltak olyan munkákat is, amit sose végeztek el, stb.

C.-ék szakszervezetében a havi átlagjövedelem 15 ezer forint volt. C. 20 ezer forint körül keresett. Persze ezért a pénzért, különösen az elején, mentek is annyit, hogy három tsz-nek is elég lett volna. Nem számított, hogy éjszaka van, vasárnap van. Sokat dolgoztak, sokat kerestek. A megyei lap 1985 telén riportot írt róluk, és megállapította az újságíró, hogy a városban ezen a télen csak a pesti szakszervezet dolgozik, dacolva faggal, hóval. Holott jogilag, gazdaságilag C.-ék (és mások szakszervezete is) inkább egy laza szabadcsapat volt. S ez később végzetes is lett. Velük szemben hatalmas jogi és pénzügyi apparátussal rendelkező szervezetek álltak. A nyolcvanas évek közepén ezek is ráéreztek a szakszervezetek kiszolgáltatottságára, s amikor saját pénzük, a beruházásokra fordítandó összeg fogyni kezdett, vagy az év közepére el is fogyott, elkezdtek hibákat keresgélenni, minden eszközt és alkalmat megragadtak arra, hogy ne kelljen fizetniük. Különböző szóbeli kérelmeknek tettek úgy eleget, hogy közben az alapszerződésben vállaltaktól teljesen eltérő, abban nyomaiban sem fellelhető másféle létesítmény lett, amire a munkát befejezték. C.-ék emiatt az eredetileg vállalt határidőt természetesen nem tudták tartani, az épület átadása közel hat hónapot csúszott. A munka megkezdésekor úgy állapodtak meg, hogy a megrendelő szakaszonként utalja át C.-éknek a vállalkozói díjat. A munka még a felénél sem tartott, amikor a megrendelő akadékoskodni kezdett, hol fizetett, hol nem. Harminc-negyven fős szakszervezetnek létfeltétele az, hogy az elvégzett munkájuk ellenértékét szakaszosan és folyamatosan megkapják, különben képtelenek önmagukat fenntartani.

C.-ék dolgoztak, hajtottak éjjelnappal. Az általuk felújítandó épület viszont egy templom szomszédságában állt. A templomban, különösen hétvégén, rendszeresek az istentiszteletek... Amikor C.-ék elkezdtek a mise alatt fújni, faragni, a templomban nem lehetett semmit hallani. A pap leállította az istentiszteletet idejére a munkát. C.-ék csellengtek ide-oda, de közben

telt az idő, csúszott a határidő. Külön gond volt az épület homlokfalának kifestése, melyet megelőzőtt a megfelelő szín kiválasztása. A megyei és a városi vezetők kivonultak a városka terére, a festők meg a homlokfalra. Tíz-tizenkét különböző színű csíkot festettek fel egymás mellé. Ezután kezdődött a színek kiválasztás. Ha valamelyik vezetőnek nem tetszett, a festők rögtön kikeverték az óhajtott színt, és csíokban felhúzták a falra. Óhajítás, keverés, csíkozás. Így ment ez három napig, míg végül eltalálták azt a színt, amelyik a vezetők döntő többségének megfelelt. De ez lett volna a legkevesebb. Nagyobb baj volt az, hogy a megrendelő megbízottjai naponta összevissza utasításokkal futkároztatták őket ide-oda. Ezek az utasítások nem konkrétan szóltak, csak óhajszerűen, általánosan. Talán ide nem is téglá kellene, hanem beton?! C. az egyik nap megszemlélte az épület összes, legapróbb részeit is. Felmért, feljegyzett mindent. Ám mire...

Mire C. észbekapott, új anyagot is elszállítottak (elloptak) a bontott téglákkal, használt deszkákkal együtt. Ha késedelmesen is, de befejezték a vállalt munkát. Az átadás-átvétel úgy zajlott le, hogy lényegében a megrendelőnek semmi kifogása nem volt, egy-két, az átadást, a rendeltetésszerű használatot nem zavaró javításokon kívül. A megrendelő azonban – hatalma, apparátusa és a szakcsoport kiszolgáltatottságának teljes tudatában, meg az időközben elfogyott, másra költött pénz hiányában – mégsem vette át az épületet, újabb és újabb határidőket szabott meg. C.-ék ekkor már fizetés- és beruházásképtelenek voltak, de megelégtették a könyörgést, a kunyerálást, az alázatot, felpakoltak és levonultak az építkezésről. A műemlék-épület átadására három hónap múlva került sor hivatalosan. Az építető úgy vette át a munkát, hogy C.-ék az alatt a három hónap alatt semmit sem dolgoztak. C.-éknek egy fillért sem fizettek, ellenben a rendszeres csúszások, a késedelmes teljesítés miatt még a megrendelő kö-

vetelt tőlük két és fél millió késedelmi kötbért. A bíróságok meg is ítélték, mert ők sem szeretik a szakcsoportokat. „Összevissza számláznak, nem tartják be a bizonylati fegyelmet, hóbörögnek, meg sokat is keresnek. S még jönnek ezek a suhancok, nagyhangúan, fülbevalósan, és követelőznek. Nem elég, hogy nyakig ülünk a szarban, de még lötykölik is.” Így gondolkodnak a bírók, már ha van idejük gondolkodni. Hogy a nagy állami vállalatok is néhány munkát végeznek, hogy jóformán a magyar termékek egyike sem éri el a vételárának a felét sem, hogy a nagy cégek is tönkremennek, csődbe jutnak, és csak a máshonnan elcsikart s nekik juttatott pénzekből tartják fenn őket, ez nem érdekel senkit. Mint ahogy az sem, hogy a szakcsoportok, amíg valamelyest is élni, létezni hagyták őket, adók útján több milliárd forintot juttattak az államkasszába, s tették mindezt úgy, hogy közben önfenntartók voltak, senkitől nem kapva semmit, önerejükre hagyatkozva. C.-ék szakcsoportja széthullott 1986 végére. Mint ahogy széthullt B. tsz.-ének a többi 16 szakcsoportja is. Az emberek szétszéledtek, ki itt, ki ott próbált szerencsét, de tény, hogy egyik szakcsoporti tag sem szakított a vállalkozással. Ezek az emberek rövid öt év alatt megízlelték a gazdasági és erkölcsi szabadság ízét valamelyest, és senki sem ment vissza a biztos, de semmi perspektívát nem nyújtó állami vállalatokhoz, intézményekhez, hanem a vállalkozás jelenleg még legális formáiban próbálják meg, sokszor illegálisan is a szabadság és önállóság illúzióját megtartani...

Sok kemény, céltudatos asszonnyal találkoztam már, de olyannal, amilyen Adél, még soha. Okosan, fáradhatatlanul, foggal körömmel küzd igazáért, pedig igencsak vergődik ő is. Sorra vesszük a gondokat. Adél megbízott szakcsoporti elnök, a szakcsoportját a tsz most szünteti meg, a felszámolás folyik, készül a vagyonmérleg. Férjét egy éve letartóztatták, azóta egyedül neveli két kiskorú gyermekét. Előzetes letartóztatásban van a szakcsoport eredeti elnöke is. Csalással gyanúsítják őt is, meg a két elnökhelyettest is, mert a megrendelőknél állítólag olyan mun-

kákat is leszámoltak, amit nem végeztek el, vagy nem annyit végeztek el, hanem kevesebbet, mint amennyit beírtak a számlába. De a legnagyobb gond az, hogy a szerződések megkötésénél eleve rossz szabályokat alkalmaztak, mindent szabadáron számoltak. Furcsa helyzet állt elő, mert ténylegesen többet fektettek az üzletbe, mint amit kaphattak volna érte.

Szakatlan, új dolog a vállalkozás, mindenkit váratlanul értek azok a problémák, amelyek előjöttek. A rendőrség köti az ebet a karóhoz, ők bizonyítottan látják a bűncselekmény elkövetését. A rendőrség szakértői is a szakcsoportiak nyakába varrnak minden – a jelenlegi jogszabályokkal ellentétes – szabálytalanságot. A magyar jogban sokszor előfordult már, hogy valamit bűnnek kiáltottak ki, néhány év elteltével pedig ugyanazt a jelenséget törvényesítették. Például a szakértők hatósági áron számolják a cserép értékét. Egy négyzetméter cserép hatósági ára 60 forint. Igen ám, de az építkezés idején 60 forintos cserép nem volt, volt 220 forintos, és nem is közel ez sem, az ország végéig el kellett menni érte. Mindegy, mondja a hatóság, nem lehetett volna csak 60 forinttal számolni. Adél harcol, rezzenéstelen arccal tűri a sértéseket, a pusmogásokat, a célozgatásokat. A szakcsoport felbomlóban, nem mindegy, hogy milyen mérleggel zárnak, hallomásból már tudja Adél, hogy a hiányt a tsz a szakcsoport tagjain pereli be. Nem engedheti el magát egy pillanatra sem, nem álmódozhat. A két gyermek sorsa is az ő kezében van. Adél férje, letartóztatása előtt, egy állam az államban nevezetű vállalatnál volt osztályvezető. Egy terv elkészítésére 5 ezer forint prémiumot tűztek ki az osztályon. Férje elkészítette a tervet (két hónapos kemény munkával), majd belépett Adélék szakcsoportjába kiegészítő tagként. A tervet a szakcsoport eladta a nagyvállalatnak kereken 100 ezer forintért, azaz egyszázezer forintért. Aki megvásárolta a tervet, nincs a gyanúsítottak listáján.

A cégnek, amikor saját dolgozóról volt szó, ugyanaz a terv csak ötezret ért, de külső cégnek kifizettek érte

százezret. Adél most egyedül van, nagyon egyedül. A szeme néha el-elfárad, de olyankor összehúzza dacosra a száját, látni, hogy küzd az ellágyulással, de tovább és tovább, harcolni, küzdeni kell, mert eltipornak teljesen. A szakcsoporthoz tagok is zúgolódnak. Amióta a nyomozás tart, a szakcsoport nem kap megrendelést, a régi vállalkások garanciális munkáit kell elvégezni, harmadik hónapja már fizetést is alig-alig kapnak. Adél azonban úzi-hajtja őket, becsületből is, a kevésbé nagy veszteség reményében is. Segíték neki, ahogy tudok, ingyen pereskedek értük. A megrendelők megérzik a bajt, látják a zűrzavart, s most kell nekünk is fogni, markolni, „országos kapás van” felkiáltással húzzák-vonják a hálót, markolják azt, amit lehet. Hogy mére-ten aluli halacsok vergődnek a hálóban, az senkit sem érdekel, mint ahogy az sem, hogy közben az igazi ragadozók, a cápák vígan lubickolnak, távol a hálótól élnek háborítatlan életüket. Adél az eltelt négy hónap alatt egyszer látta könnyezni, vagy csak könnynek tűnt, nem is volt az igazi elérzékenyülés. Az egyik bíróság követelésünk felét megítélte a javunkra. Pitiáner pénz, de Adél a folyosón mély lélegzetet vett (ekkor csillogott a szeme), arca kismult, majd újra kemény lett, kész a további harcra. *Mert harc ez, ostoba, értelmetlen háború, halottakkal, kisiklott sorsú, idegbeteg életekkel, hatodiziglen is kiújuló hisztériával, különféle betegségekkel előjövő harc, övön aluli ütések, hátbatámadások, bekerítések.*

Nem voltunk erre felkészülve, és főleg nem voltunk elég edzetek a torzszülött felneveléséhez, ehhez a félszocialista, félszabadszocialista félversenyhez. Elkényelmesedtünk, elkényelmesítették minket a többévtizedes lusta, tohonya viszonyok, hozzászoktunk, hogy biztosan történik mindig valami, csak semmi pánik, fölösleges most úszni tanulni, amikor derékig ér a víz, majd egyszer csak belelőttek minket egy zavaros, örvényes, mélyvizű, parttalan medencébe, s amikor lassan megtanultunk úszni, hirtelen leeresztették a vizet. Most sokan itt fetrengünk a szürke betonon, már látjuk a medencefalát ennek a keserves időnek. Már tudnánk

úszni, de most meg víz sincsen, nem is beszélve arról, hogy a hirtelen vízleengedés következtében sokan a betonra zuhantak, s most szétfúzott fejjel, roncsolt végtagokkal, halottan, bénán fekszenek. Alattunk nyirkos talaj, síkos, undorító. Akkor inkább az örvényes mélyvíz, mint gilisztaként csúszni, mászni. Adél küzd. Kicsit roncsolódott, de kemény és tántoríthatatlan maradt. Nem ér rá olvasni. Talán nem is tudja, hogy éltek az áldozatok feleségei.

A mezőgazdasági termelőszövetkezetek égisze alól kézzel lábbal menekültek a szakcsoporthoz. A szakcsoport ugyanis adózott az államnak, és adózott az öt működtető termelőszövetkezetnek is. Amíg adóztak, nem is volt probléma. A bajok akkor kezdődtek, amikor a szakcsoporthoz egy-egy évet veszteséggel zártak. Sem a tsz-nél, sem a szakcsoporthoz nem alapítottak valamiféle biztonsági alapot, amihez nehezebb időkben hozzá lehetett nyúlni. Ez, hogy nem törekedtek a biztonságra, törvényszerűen következett a jogi és politikai szabályozatlanságból is, amely az ideiglenesség tudatát oltja az emberekbe, azaz mindent elkölteni, összehozni, megszerezni, amíg ez tart, jövőre ki tudja, mi lesz. A szakcsoporthoz jogilag is egy úgynevezett félfeudális, félvállalkozói alakulatok voltak. A szakcsoport ugyanis önálló perképességgel például nem rendelkezett, helyette a gesztor termelőszövetkezetet lehetett perelni. Illetve saját nevében a szakcsoport sem indíthatott pert, hanem csak a gesztor tsz tehetette meg a szakcsoporthoz érdekében.

1985-ben már megkezdődött a szakcsoporthoz felbomlása, a keletkező veszteségek láttán a szakcsoporthoz tagok maguk is menekülni kezdtek. Aki viszont a nagyobb pénzt és a nagyobb szabadságot megfizelte, nem megy szívesen, önszántából vissza a kevesebbet fizető, de esetleg biztonságosabb állandó munkahelyre, az állami vállalatokhoz, termelőszövetkezetekhez. 1985-től egyre erősebb ütemben alakultak át a szakcsoporthoz vagy gmk-vá, vagy kisszövetkezetté. A kisszövetkezet már jogi személyiséggel rendelkező gazdálkodó szervezet, a tagok felelőssége

is egyértelműbb, mint a szakcsoporthoz-nál. Mert a szakcsoporthoz tevékenységből adódó veszteségért vagyoni hozzájárulással felelnek, amely egy-egy személy esetében 10 ezer forint körüli összeg. A kisszövetkezeti tag a veszteségért teljes vagyonával felel. Az állami vállalat dolgozója a veszteségért nem felel. A kisszövetkezetben nem engedhető meg az, hogy lusta emberek dolgozzanak együtt, mert rövid idő alatt csődbe jutnának. És ilyenkor jön az állami felszámolás, a tag mehet, amerre lát, s viszi magával a veszteség ráeső részét is.

P.-ék kisszövetkezete is egy szakcsoporthoz alakult. A kisszövetkezetnek nagyon jól ment az elején, az átlagjövedelem havi összege 15-17 ezer forint között mozgott. Csak az volt a baj, hogy a jól dolgozó tizen-nyolc tagja termelte meg, a többiek csak intézkedtek, csellengtek nap-hosszat. Amit egy államilag eltartott (azt is mondhatnánk: kitartott) vállalat megengedhet magának, az egy vállalkozói gárdánál öngyilkosság. P. tizen-nyolc embere már jó tíz éve dolgozik együtt, ismerik egymás életét, minden mozdulatát szinte. A tizen-nyolc ember elhatározta, nem tartanak el többet másokat; nem azért jöttek el az állami cégektől, hogy ugyanaz legyen, mint ott. Az állami cégeknél ugyanis egy termelő munkásra legalább öt nem termelő munkás jutott, plusz még az ilyen-olyan irányítók és valamilyen vezetők népes tábora. P. mint kisszövetkezeti elnökhelyettes, a Felügyelő Bizottsággal összehívatta a közgyűlést, a kisszövetkezet legnagyobb hatáskörű testületi szervét.

közgyűlésen felszólították az elnököt, hogy számoljon be a kisszövetkezet tevékenységéről, és ismertesse a jövő évre tervezett munkákat, bevételeket, kiadásokat. Az elnök fölényeskedett, de semmi konkrétumot nem tudott azonban mondani. A megrendelőket ugyanis rendszeresen P.-ék hajtották föl, ők is szervezték meg a munkát, és jobbandán P. tizen-nyolc embere is végezte el.

P.-ék elnökének rokoni, protektori kapcsolatai igen jók, emiatt még soha sem sikerült őt senkinek felelősségre vonnia. A szakcsoporthoz volt egy olyan vállalkása, amelynek értékét a szakértők hétmillió forintban határozták meg, de ez a hétmillió is igen feszített munkát kívánt, hasznot pedig alig-alig hozott. Az elnök a munkát a tagság nevében 3,5 millió forintért elvállalta. P.-ék az ilyeneket is meg akarták előzni, ezért került sor a közgyűlés összehívására. Miután az elnök a fölített kérdésekre nem tudott válaszolni, P. titkos szavazás lefolytatását kérte, amelyben indítványozta az elnök leváltását. A kisszövetkezet jogásza (a kisszövetkezet nevében az elnök alkalmazza) azonnal ringbe szállt az elnök mellett: fölhívta a tagság figyelmét arra, hogy egy elnök leváltása nem megy ilyen könnyen, azt ki kell a közgyűlés előtt vizsgálni, stb., stb. A jogban teljesen járatlan tagság elbizonytalanodott, a titkos szavazás nem jött létre, nem mertek az emberek igazuk mellett kitartani, megijedtek a jogász által sűrűn emlegetett jogellenességtől. Hogy ez a jogellenesség miből áll, nem hangzott el, de a pusztá kifejezés is elég ahhoz,

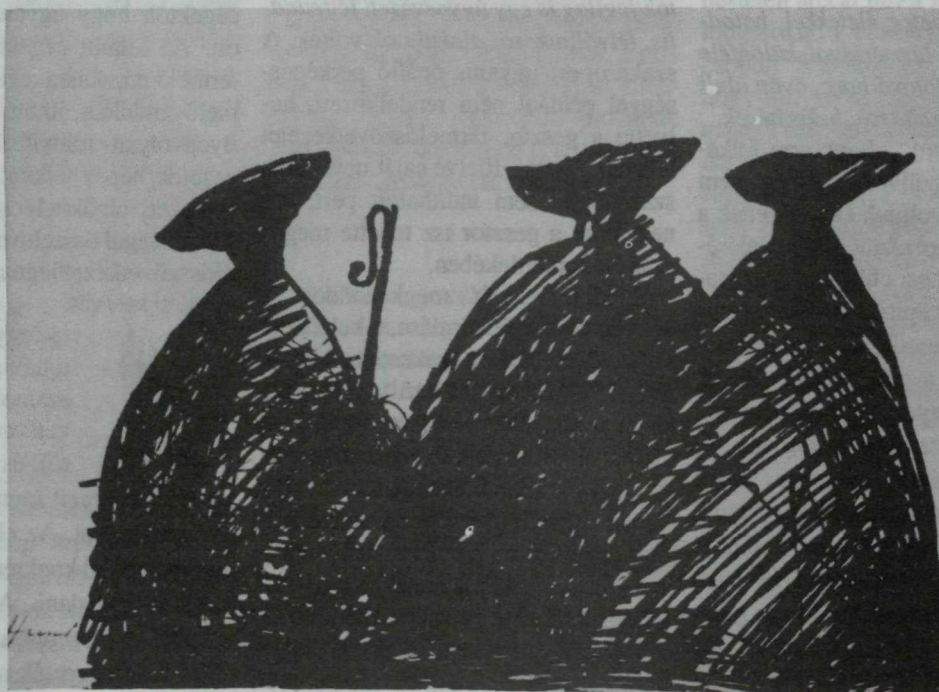
hogy járatlan, nem kellő ismerettel rendelkező emberek megijedjenek. Érezték azonban, hogy nincs rendjén ez így, ezért is kerestek meg, vállaltam el a jogi képviselőt, mert ők úgy érzik, hogy a kisszövetkezet jogásza csak az elnököt pártolja, menti a tagsággal szemben, és félrevezeti őket.

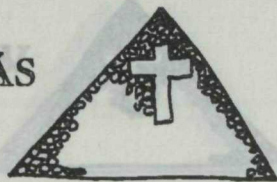
jogi képviselőt nem lehet egy egységes kisszövetkezeten belül egymással szemben két képviselőnek ellátni, hiszen az alkalmazott jogásznak jogi és erkölcsi kötelessége az egész tagság érdekét képviselni. Azt bizonyítani, hogy a jogász szándékosan, vagy csupán a jogszabályok nem ismerése miatt vezette félre a tagságot, nem lehetett. P.-ék magukra maradtak. Újabb közgyűlést hívtak össze, ahol bejelentették, hogy tizenhét ember kiválik, és egy új kisszövetkezetet alakít. Erre a bejelentésre zavar támadt a sorokban, de nem volt mit tenni, ez törvényes joga az embereknek, így kénytelen-kelletlen, de a tagság másik része tudomásul vette a bejelentést. A jelen lévő tanácsi előadó, mint a törvényességi felügyelet képviselője, két héten belül új közgyűlés összehívását rendelte el, ahol dönteni kell a vagyon megosztásáról, mégpedig úgy, hogy az

elosztott vagyon alapján a maradék és az alakuló kisszövetkezet is tudjon továbbra is működni. Természetesen a szétválást nem óhajtó tagok egy lépést sem tettek annak érdekében, hogy ez létre is jöjjön. Az apró, alattomos betartásokkal szemben mindenki védtelen. A jog formálissá válik, lehet így is, meg úgy is magyarázni, értelmezni, parányi kis terrorakciókkal mindent meg lehet akadályozni. Az elnök nem hívta össze a közgyűlést, amikor az anyagok leltározására, szétosztására került volna sor, ő rendszeresen nem ért rá, máshoz akadt sürgős dolga, halaszthatatlan elintéznivalója.

Ha nehezen is, de összehívták a tagságot, megtörtént a szétválás, majd rá egy hónapra szétosztották a vagyont is. P.-ék immár új kisszövetkezetét törzskönyvezték, a régi gárda elnöke még ahol tud, betart. Ennek köszönhető, hogy majd fél év elteltével még mindig egy sor rendezetlen kérdés van a két gárda között. Levelek tömkelege fekszik a törvényességi felügyeletnél: de a tanács még egyszer sem avatkozott be, hogy helyére tenné a dolgokat. Ilyen közegben dolgoznak P.-ék. Hajtanak, hogy minél hamarabb megszédhessék magukat, örökké a tisztesség és a tisztességtelenség vékony kötélén egyensúlyozva.

Gyurkovics Hunor rajza

Kása Csaba

Kísérlet a katolikus egyháznak az államszocializmus rendszerébe való integrálására 1950–1951-ben

A magyarországi római katolikus egyház 1945 utáni történetében két igazán meghatározó választópontot lehet elkülöníteni: az 1948–49. év fordulóját, a Mindszenty-per idejét, és az 1950 nyarától 1951 tavaszáig tartó időszakot.¹

A Mindszenty-perig a katolikus egyház önálló polititát folytatott, az eseményekre szuverén módon reagált, sőt – a hercegprímás szóhasználatát idézve – általában a kommunista „actiót” követte valamilyen „reactió” is. Bár 1948 végére az egyház elvesztette mozgásterének nagy részét, egyesületeit, iskoláit, nyilvános megmozdulási lehetőségeit, a befolyása az ellene indított offenzíva dacára megmaradt. A Mindszenty-per hatására azonban elindult egy lassú, de visszafordíthatatlan folyamat. Egyrészt a megfélemlítés bizonyult hatásosnak: ha így bánik el a hatalom a vele szembeforduló első főpappal, mire számíthat az egyszerű plébános, káplán vagy hívd? Másrészt a hercegprímás és politikájának elítélésével, a követőinek a „reakciókhoz” sorolásával a vallásos hitet is megingatták a hívekben.²

1949 elejétől a fentebb vázolt helyzetből kifolyólag, valamint karizmatikus, irányító személyiség hiányában defenzívába került az egyház. „Felhívunk benneteket, hogy a megpróbáltatások minden körülményei között őrizték meg keresztény nyugalmatokat” – írta körlevelében a megfélemlített püspöki kar.³

Az év folyamán az egyház már nem tudott az események befolyásolójaként föllépni, legtöbbször beletörődve vette tudomásul a történeteket, sőt, előfordult, hogy tőle idegen, a kommunista vezetésnek tetsző „gesztusokat” is tett. Így az 1949-es országgyűlési választások előtt kiadott körlevél „A Püspöki Kar

szívesen támogatja azokat a törekvéseket, amelyek az ország igazi javát és magyar népünk életszínvonalának emelését szolgálják” kitétele az adott politikai helyzetben tulajdonképpen a népfrontjelöltek melletti kiállásnak tekinthető.⁴ Az 1949 őszen bevezetett fakultatív vallásoktatás tényét konstataulta a püspöki kar, s azon túl, hogy felhívta a hívek figyelmét, miszerint erkölcsi kötelességük gyermekük hittanra való beíratása, semmit sem tettek. Az év végén pedig a püspöki kar hozzájárult ahhoz, hogy a kongruát kapó papság letegye az alkotmányra az állampolgári esküt.

Az események azt a látszatot keltik, mintha az egyház megtalálta volna azt az irányvonalat, amely egy elfogadható modus vivendit jelenthetett volna az állam számára. Ennek ellenére a hatalom – úgy tűnik – nem a békére törekedett, az elkövetkezendő egy év az egyház teljes megtörésének időszaka.

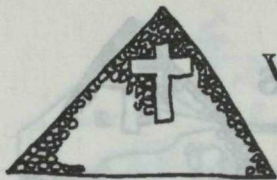
Dolgozatunk megkísérli végigkövetni azokat az eseményeket, amelyek végül is annak okozói, hogy a hatalom nem fogadta el az egyház új politikáját, „gesztusait”, a modus vivendit. Hogyan törté meg az egyház tekintélyét, hogyan próbálta a papságot megosztani? A kiosztott szerephe való belekényszerítés során hogyan vesztette el hitelét a tömegek előtt, és végül hogyan próbálta meg a hatalom saját elnyomó gépezetébe integrálni, céljai szolgálatába állítani, kihasználni a még meglévő egyházi szervezetet? Ezen – a bevezetőnk elején második meghatározó fordulópontként említett – időszak legfőbb eseményei, melyeket végigkövetünk, az állam és az egyház közötti tárgyalások megkezdése, a papi béke-mozgalom megszervezése, a megállapodások aláírása, az ÁEH megszerve-

zése. Lezárásának pedig Grösz érsek letartóztatását tekinthetjük.

Miért nem fogadta el a hatalom az egyházat?

Mint említettük, a püspöki kar, tudomásul véve a fakultatív vallásoktatás bevezetését, felhívta a híveket gyermekeik beíratására. Ez teljes sikerrel járt, szinte minden tanuló egyúttal hittanra is beíratkozott. „Felemelő és példaadó volt az a hűség, kötelességérzés, amellyel a magyar fiúk s leányok szülei kiállottak a hitoktatás mellett... A fakultatív hitoktatással kapcsolatban megnyilvánult a nép akarata. Csaknem teljes számban kérték a katolikus szülők gyermekeik hitoktatását.”⁵ – írta a püspöki kar körlevele, azzal folytatva, hogy az alkotmány szerint minden hatalom a dolgozó népé, és mivel itt a nép akarata nyilvánult meg, ami törvény, az állam feladata a hitoktatás azonnali beindítása.

A vezetés a tény politikai kudarcként értékelte. Rákosi az 1949. szeptember 30-i Nagy-Budapesti Pártaktíván „A Rajk-banda megsemmisítésének és a népi demokráciánk erőinek növekedése” címmel elmondott beszédében külön is kitért az esetre. Megismételte a korábban már sokat hangoztatott álláspontjukat, miszerint annak eldöntése, hogy a gyermek részesüljön-e vallásoktatásban, a szülő joga, ebbe az állam nem szól bele, egyetlen cikk sem jelent meg erről. „Pártunk és a népi demokrácia kormánya ezzel kapcsolatban bebizonyította, hogy valóban a teljes szabadság oldalán áll.”⁶ Ellenben a püspöki kar „kiadott egy harcias körlevelet, megspékelve Mindszenty-idézetekkel, átlátszó célzások-

kal a pócspetri esetre, és egyben mozgósította minden erejét. A hívőket megrohanták a papok és apácák, elkezdődött a nyomás, a fenyegetés minden formája.” Rákosi szerint az állam meggyezési készségét – ami azonban csak a propaganda szintjén mozgott – gyengeségnek tekintette az egyház. „Világos, hogy ezen a téren hibát követtünk el, amikor figyelmen kívül hagytuk, hogy a reakció visszaél a lehetőségekkel. Ezt a hibát most gyorsan jóvá kell tenni azzal, hogy változtatunk eddigi módszereinken. Most Rajk vallomásai és Rankovics közlései alapján látjuk, hogy az eddigi módszerek nem vezettek eredményre.”

A beszéd több szempontból is érdekes. Egyrészt, mert több ferdítést is tartalmaz. Ugyanis a hivatkozott körlevélben semmiféle célzás nem található a pócspetri esetre.⁷ Mindszenty-idezetek sincsenek benne, mindössze egy 1946-os körlevélből idéz, de azt csupán a magyar püspöki kar nevében írta alá a hercegprímás.⁸ Ezenkívül azonban csak az egyházi törvénykönyvből, a bibliából, az Elnöki Tanács rendeletéből és a VKM utasításából idéz. Ráadásul a körlevél hangneme nem is harcias, sőt, ezzel kapcsolatos kifogás addig föl sem merült a sajtóban. Másrészt, mert közvetve elismeri, hogy az egyházzal kapcsolatos politika nem vezetett eredményre. Rákosi a fakultatív hitoktatásra beíratkozottak magas számát egyértelmű vereségnek értékelte. A pártvezető számítása ellenére azáltal, hogy az egyház politikáját első emberének elítélésén keresztül ellenségesnek nyilvánították, a vallásos hitet nem lehetett kiölni az emberekből. Bár elképzelhető, hogy Rákosi legalábbis számottevő csökkenésre számított. Így ennek elmaradásának okaként a püspöki kar magatartását, azaz az egyházat tette felelőssé. A vázolt megoldás pedig – mint sejtette a beszéd – az egyház elleni küzdelem folytatása.

Ezen időszak másik fontos ütközőpontja a békemozgalomhoz való viszony volt. A Magyar Értelmiség Nemzeti Bizottsága békefelhívására még 1949 tavaszán elég tartózkodóan reagált a püspöki kar. A Grösz érsek által aláírt nyilatkozat kimondja, hogy

„a katolikus egyház állásfoglalása a háború és a béke kérdésében annyira tiszta és világos, hogy a magyar püspöki kar részéről minden külön megnyilatkozás felesleges”.⁹ Egy évvel később aláírásgyűjtés indult a stockholmi békefelhíváshoz való csatlakozásra, melyet a „Megvédjük a békét mozgalom” országos tanácsa irányított, s a propaganda mindenképpen szerette volna a papság egy részét is megnyerni. Április 25-én a katolikus egyházhoz fordultak, hogy támogassa az akciót. A püspöki kar megtárgyalta a kérdést, és az erről kiadott nyilatkozatának és rendelkezéseinek értelmében szüntelenül imádkoznak, hogy „ne az öldöklés, hanem a megbékélés és együttműködés szelleme töltse el a népek valamennyi vezetőjének szívét. Imáink mellett tanításunkkal és munkánkkel is törekszünk a béke megóvására és tartós megvalósítására”.¹⁰ Végezetül pedig kijelenti: „ezt a nyilatkozatot a Magyar Püspöki Kar nemcsak a maga, hanem a világi papság, a szerzetesek és szerzetesnők nevében is teszi, és ezzel pótol minden más nyilatkozatot és aláírást”.¹¹

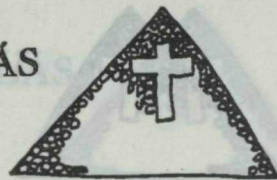
Ezzel a nyilatkozattal a püspöki kar kifogta a propaganda vitorlájából a szelet, és egyúttal súlyos csapást is mért hitelére. A békeszándék ismételt kinyilatkoztatásával próbálta elvenni az élett azon támadásoknak, melyek a Vatikánt, és ebből következően a magyar egyházat is az „imperialista háborús uszítók” táborába sorolta. Az utolsó kitételrel megpróbálta megelőzni, hogy a papság aláírja az íveket; így elejét venni az esetleges utólagos kommunistákkal való együttműködés vádjának, és lehetetlenné tenni az aláíró pap példájával agitáló propaganda munkát. Ráadásul az egyház békeakaratát kifejtő gondolatmenet eleve ütközőpontot jelentett a hatalommal szemben. Békeértelmezése ugyanis alapvető ideológiai ellentmondásban áll a kommunista pártéval. Hiszen nem tesz különbséget osztályszempontok alapján, és így mindenféle gyűlöletet elítél. S ebbe beleérthető az osztálygyűlölet, az osztályharc tagadása is. Ezt az álláspontot pedig a Rákosi-vezetés nem tűrte el, főleg nem pedig úgy, hogy ráadásul jelentős nyilvánosságot is kapjon.

Az adott időszokról összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a Mindszenty-per óta az egyház került a konfliktusok közé az állammal, a rá nézve sérelmes intézkedéseket is tudomásul vette, megnyilatkozásai mindenképpen a megbékélés irányába mutattak. Az akkori kommunista vezetés számára azonban ez az egyház nem volt beilleszthető a hatalmi rendszerbe. Elsősorban azért, mert még megvoltak hívei, akik hallgattak papjaikra. Másodszorban azért, mert nem a kommunista vezetés elgondolásainak megfelelően reagált az eseményekre, nem lehetett az „új társadalomért folytatott harc” szolgálatába állítani szervezetét. Azaz a megegyezést egy olyan egyházzal kellett megkötni, amelyik már megfelelt a hatalom elvárásainak.

Kísérlet az egyház átalakítására

Azt, hogy milyen egyház felelt meg a hatalom igényeinek, és hogyan gondolta megvalósítani azt a folyamatot, amely révén a magyarországi katolikus egyház eljut odáig, arról némi fogalmat nyerhetünk az MDP KV határozatából, mely 1950. június 1-i keltezésű, és az „MDP KV határozata a klerikális reakció elleni harcról” címet viseli. A dokumentum – mely főbb megállapításában Révai Józsefnek a Központi Vezetőség ülésén elmondott beszédét követi¹² – első pontja leszögezi, hogy „a klerikális reakció aknamunkája a népi demokrácia ellen az utóbbi hónapokban fokozódott”, és ennek fő okát „az osztályharc élesedésével az országban”, és „az imperialista háborús uszítók fokozódó agresszivitásával” magyarázza. Ezen okmeghatározás teljesen természetesen következett az akkori politikai szemléletmódból, s azáltal, hogy az osztályharc alapjaira helyezte át a probléma kezelését, minden egyházellenes intézkedést jogos önvédelemnek, a „békéért folytatott harc” részének állíthatott be.

A határozat a továbbiakban vázolja a „klerikális reakció” elleni harc stratégiáját és taktikáját. Már itt előrevetül az elkövetkezendő időszak néhány intézkedése. Így a második pont kimondja, hogy a püspöki kar legutóbbi nyilatkozatával¹³ „lényegében félreérthe-

tetlenül a békemozgalmat ellen fordult”, amivel a „hatalmukat veszített volt uralkodó osztályok” eszközévé vált. Ezzel az azonosítással a püspöki kar egészét ellenségnek mondta ki. A következő pont utal a papság megosztására: kimondja, hogy a békemozgalmal szembe fordult püspöki kartól meg kell különböztetni a „lelkészkedő papságnak azt a részét, mely őszintén és meggyőződésből csatlakozott a magyar dolgozó nép nagy békemozgalmához”. A második részben pedig kimondja: a pártnak támogatnia kell ezt a réteget. A szerzetesrendeket a „klerikális reakció tömegakciójának legfontosabb szervezetei”-nek tartja, s létüket feleslegesnek a „szocializmust építő népi demokráciában”. Azaz előrevetül a szerzetesrendek közeli feloszlátása.

A határozat II. és III. része a konkrét feladatokat határozza meg általánoságban, illetve a párton belül. Így a fentebb már említett megosztási politikát, erkölcsileg és az anyagi támogatás terén is, a főkegyúri jog gyakorlásának szükségességét, a fakultatív vallásoktatásra járók számának csökkentését, a hittudományi karok leválasztását a tudományegyetemekről, és az egyházi egyesületek hatósági ellenőrzés alá vonását. A párton belül pedig a vallás elleni szigorú küzdelmet jelezte. „Párttagságunk között folytatott türelmes felvilágosító munkával el kell érünk, hogy felismerjék: gyermekeik hittanra való küldésével, az egyházi szertartásokon való részvétellel öntudatlanul is a klerikális reakció törekvéseit segítik elő.” Vagyis miközben azt hangsúlyozza minden propagandaanyag, hogy a párt a teljes vallásszabadság biztosításáért száll síkra, tagjai számára a vallás gyakorlását üldözendő cselekedetnek minősíti.

A megállapodáshoz vezető út

A Mindszenty-per után az állam nem szorgalmazta az addig propagandaszinten annyira áhított megegyezést, a megfélemlített egyházzal szemben megpróbálta a legjobb tárgyalási pozíciót kivárni. Ehhez hozzájárult a püspökök létbizonytalansága: több dokumentum és feldolgozás utal arra, hogy

a Mindszenty-per követően több püspökkel kapcsolatban legalábbis fölmerült a leszámolás gondolata.¹⁴ Maga az egyház sem erőltette a tárgyalásokat. Először a Mindszenty-per, utána a püspökök elieni vádak, mindezek mellett Róma álláspontja miatt.

Az okot, ami miatt a hatalom végül is kikényszerítette a megegyezést, a mezőgazdaság „szocialista átszervezésének” fölmerülő problémáiban, a föllepő nehézségekben kell keresnünk. Az egyház ekkor még szinte teljesen megőrizte a parasztságra gyakorolt hatását; a szövetkezetek melletti agitációhoz szükség volt az egyház pozitív állásfoglalására is – ezek később meg is történtek, rendkívül szép csokrot lehet belőlük gyűjteni a körlevelekből, a békepapi mozgalom kiadványaiból és a napi sajtóból.

Az egyház tárgyalóasztal mellé való ültetéséhez egyetlen, de hatásos érve volt a hatalomnak: a szerzetesrendek feloszlátása.¹⁵

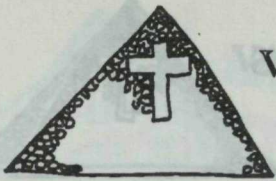
Már az év elejétől bekövetkeztek olyan lépések, melynek szenvedő alanyai szerzetesek voltak. Ezen eljárások ellen a püspöki kar, illetve a szerzetesrendek főnökei óvást emeltek a kormánynál, a püspöki kar pedig körlevélben hozta a hívek tudomására a zaklatások tényét és az ellene indított fellépéseiket, bár felolvasását több helyütt megakadályozták.¹⁶ A végső kifejtet azonban az 1950. június 1-i KV-határozat jelezte a szerzetesrendek feleslegessé válásának kimondásával, és a „klerikális reakció propagandagépezetének” nyilvánításával. Június 7-én és 9-én éjszaka a jugoszláv határkörzetből 320 szerzetest és 600–700 apácát brutális módon kitelepítettek, majd június 18-ról 19-re virradó éjszaka az ország minden részében hasonló akciók következtek be, ekkor kb. 2000 szerzetest és apácát internáltak.¹⁷ Az események hatására Grósz érsek levelet írt Darvas József miniszternek, amiben kifejtette, hogy a püspöki kar „szükségesnek, valamint alkalmasnak látná olyan tárgyalás megindítását, melynek folyamán egyrészt ő a szerzeteseket ért bántalmakat és sérelmeket feltárhatná, másrészt a kormány képviselői kifogásaikat felhozhatnák, hogy így mindkét rész egyetértésével a sérelmek orvoslásának módját megtalál-

nák”.¹⁸ A tárgyalási ajánlat elküldésének kiváltó okáról Grósz érsek a pápához írt jelentésében a következőt írta: „Maguk az elhurcoltak állandó rettegésben éltek, félve a külföldre való deportálástól... A szerzetesrendek ezen pusztulása után a püspökök június 20-án új tiltakozást küldtek a kormánynak, kérve, hogy ezt az ügyet tárgyalják meg, és így valami orvoslást találjanak.”¹⁹

Tehát a püspöki kar a szerzetesrendek feloszlátása kikényszerítette tárgyalásra, és egyedül ebben a témában kívántak megbeszéléseket folytatni. A kormány megtárgyalta Grósz érsek levelét, és úgy döntött, hogy azon a püspöki kar elnöke is vegyen részt, kijelölte a saját delegációját, és június 28-ára kitűzte az első forduló időpontját.

A tárgyalások konkrét lefolyásának viszonylag alapos földolgozottsága miatt elegendőnek tartjuk a dolgozatunk szempontjából leglényegesebb momentumokat összefoglalni.²⁰ Az állami küldöttség az egyház helyzetét teljesen leszabályozó tárgyalássorozatot kívánt kezdeményezni, míg az egyház csupán a szerzetesrendek kérdéseit kívánta tisztázni. A teljes rendezést a Szentszék a saját jogának tartotta fent. Végül mégis belement a püspöki kar a teljes rendezés kidolgozásába. A tárgyalások több fordulón keresztül elhúzódtak, egyik fél sem tartotta a másik fél javaslatainak egy részét kompromisszumos alapnak. A megállapodáshoz való eljutás hirtelen, a püspöki kar részéről a hatalomnak szinte minden kívánságát elfogadva csak augusztus 1-je után következett be, egy újabb, meghatározó esemény, a papi békemozgalom megszervezése után.

A kommunista propaganda a kezdetektől előszeretettel választotta szét az egyházi hierarchiát „reakciós” főpapságra, és „baloldali érzelmű lelkészkedő papságra”. Ez utóbbiakról pedig folyamatosan próbálta bebizonyítani, hogy azonosulnak a dolgozó nép, ezen keresztül pedig a párt céljaival. A koalíciós időszakban úgy tűnt, hogy ez a megkülönböztetés a szokásos Rákosi-féle szálami-taktikához hasonlóan pró-

bálta megkeresni – ugyanúgy, ahogy korábban a politikai rétegeken – most a papságon belül a haladó réteget, hogy azt leválassza az egészről. Azonban lényeges tettek, illetve eredmények ez irányban nem mutatkoztak. A fentebb említett KV-határozat mondta ki először egyértelműen, hogy fokozni kell a harcot a „reakció élesedő aknamunkája ellen”, ugyanakkor segíteni és támogatni kell a „dolgozó néppel becsületesen együttműködni kész” lelkeskedő papságot. Két héttel később a KV titkársága bizalmas utasítást adott ki a fenti KV-határozat végrehajtására, mely kimondja: „A béke védelmének jelszavával konkrét feladatainak megvalósítása kell mozgósítani a falusi dolgozó kis- és középparasztokat, nőket, fiatalokat, a városi dolgozó kispolgárokat, klerikális befolyás alatt álló dolgozókat, hadiözvegyeket stb. A békemozgalmat fel kell használni a katolikus alsópapság és felső vezetők szembeállítására.”²¹

A kormány és a püspöki kar tárgyalásán – 1950. június 28-án – is fölmerült Rákosi tárgyalási érveként a papi békemozgalom: „Itt szándékosan nem beszéltem az alsópapság kérdéséről, nem volna nehéz a püspöki kart a lelkeskedő papság egy részével szembeállítani.”²²

A szervezés ezalatt pedig már javában folyt, az MDP vezetőivel egyetértésben és velük egyeztetve. (23.) Ugyanis már július 16-án megjelent a sajtóban egy 35 katolikus pap által aláírt felhívás, mely kimondja, hogy az egyház eddigi politikája megváltoztatása, a megegyezés elősegítése céljából a hónap végére értekezletet hívnak össze Budapestre.²⁴

Az augusztus elsején megtartott „katolikus papok országos békeértekezletén” az arról kiadott propaganda-füzet függelékében közölt névsor szerint 273-an vettek részt.²⁵ A napi sajtó mindenestre többszáz részvevőről adott hírt.²⁶ A történetírás már elemezte, kik adták ezen az értekezleten nevüket a mozgalomhoz. Nemcsak a főpapság maradt távol, hanem még a „papi közép réteg” is. Túlnyomó többségben plébánosok mentek el, főleg

Budapestről és az egri főegyházmegeből.²⁷

Az értekezlet teljes összhangban folyt le. Széchy Antal megnyitójában leszögezte: „azért jöttek össze, hogy megvitassák, miként legyenek segítségére a kormánynak abban a törekvésében, hogy a magyar dolgozó nép szociális fejlődését biztosítsa, állást foglaljanak a stockholmi békehatározatok mellett, és kifejezzék készségüket a népköztársaság kormányának támogatására.”²⁸ Horváth Richárd előadói beszédében példákkal „bizonyította”, hogy „nem volt még a történelemben a kereszténység számára annyira rokon, hozzá közelálló, új kort nyitó eszméramlat, mint éppen a szocializmus”. Az értekezlet céljairól, a mozgalomról elmondta, „a néptől jövő, a néppel együtt menetelő, a néphez hűséges papok megmozdulása”, mely azért jött létre, hogy „kimondja: egyházunk magatartásának meg kell változnia népköztársaságunk iránt”. A főpapok politikáját katasztrófapolitikának nevezte, akik a régi rendszert kívánják vissza. Követelte: legyen vége annak a felfogásnak, miszerint „az a teljes értékű pap, aki osztja a reakciós politikai elveket”, azaz az egyházfők politikáját. Ennek megváltoztatása érdekében a mozgalom leplezetlen célja: „a haladó gondolkodású papok nagy tömegéből el kell választani azt a kisebb számú csoportot, amely nem enged elmaradt, reakciós politikai rövidlátásból”. Mennyire összecseng ez a KV Titkárság bizalmas utasításában foglaltakkal!

Darvas József vallás- és közoktatási miniszter beszédében kifejtette: a kormány egyetért a mozgalom célkitűzéseivel, törekvéseivel, támogatja fejlődését. Sőt, ha kell, „segítséggel és védelemmel” is ott fog állni az állam a mozgalom mellett.

A hozzászólók egyöntetűen támogatták az értekezlet célkitűzéseit, s elítették a békét, a szocializmust, a Koreával való szolidaritást.

Az elfogadott határozat kimondja, hogy a résztvevők „akarják az egyház és az állam közötti sürgős megegyezést az egyház és az állam törvényeinek kölcsönös tiszteletbentartásával”. Kifejezték hűségüket a népi demokrácia állama iránt, és ígéretet tettek, hogy az ötéves terv megvalósításáért, a nép

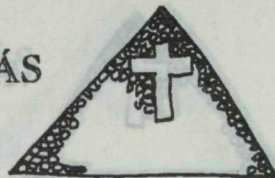
anyagi és szellemi felemelkedéséért mindent megtesznek. „Szembenállnak minden olyan külső és belső reakciós törekvessel, természetesen elsősorban a soraikon belül jelentkező reakcióval, mely az ötéves terv megvalósítását, a szocializmus építését hátráltatni igyekszik.” Támogatják a nép békeharcát, csatlakoznak a stockholmi felhíváshoz, és aláírásra szólítják fel a papságot.

Végül pedig kérték, hogy a „néphez hű papságot és szerzeteseket az államhatalom teljes erejével támogassa hivatásának teljesítésében, az ország újjáépítéséért, a tartós békéért kifejtett munkájában.”

Végezetül az értekezlet elhatározta, hogy a megindított mozgalom vezetésére megalakítják a Katolikus Papok Országos Békebizottságát.

Ami végül megegyezésre kényszerítette a püspöki kart, az feltehetőleg nem annyira maga az értekezlet, sokkal inkább az azt követő propagandakampány. Ennek két főbb vonulata különíthető el. Az egyik az új mozgalom melletti pozitív, a másik az egyet nem értők elleni negatív kampány. Az első vonulatot jelentő híradások nap mint nap beszámolnak újabb csatlakozókról. A Szabad Nép nemcsak a támogatók neveit és beosztását közli, hanem általában rövid nyilatkozatukat, levelüket is, melyben magasztalják a kezdeményezést, az általa támogatott célokat, és kárhoztatják az ellenzőit.²⁹

A második vonulat főleg a Pétery püspök elleni támadásokból áll. Ő volt ugyanis az, aki leghatározottabban foglalt állást a mozgalom ellen. Előzetesen megtiltotta, hogy egyházmegyéje papjai részt vegyenek a budapesti értekezleten. Miután mégis 14-en elmentek, közülük azokat, akik békebizottsági tagságot vállaltak, szentszéki bíróság elé idéztette, így dr. Verney Kornél vecsési, Csömör Gáspár szolnoki és Máthé János kecskeméti plébánosokat. Bár a problémát a hatalom a kor szellemének megfelelően röviden megoldotta: a bíróság tagjait, dr. Brusznai József teológiai tanárt, dr. Oetter György és dr. Széll Kálmán kanonokot az államvédelmi hatóság augusztus 10-én letartóztatta, kihallgatta, majd internálta.³⁰ Mindezt a propaganda hosszasan és jelentősen kihasználta. Így Darvas József miniszter nyilatkozatban ítélte

el Pétery püspököt, amiért megtiltotta papjainak a részvételt,³¹ a másnapi – augusztus 12-i – Szabad Nép pedig ismertette a szentszéki bíróság elé idézést, a szokásos módon megideologizálva: Pétery, a „fasiszta” püspök választását elé állítja az alsó papságot, vagy a békéért harcolnak a nép oldalán, és felfüggeszti őket; vagy politikai meggyőződésük ellenére a püspökiük mellé állnak, és akkor papok maradhatnak. „A békeszerető papok most a dolgozó nép segítségét kérik. Nem akarják aláírni ezt a becstelen nyilatkozatot, Péteri (!) püspök népellens terveit nem hajlandók szolgálni.”³² Már ekkor közli a lap, hogy a vecsés-újtelepi egyházközség dolgozói tiltakoztak a püspök eljárása ellen, és sejteti a kifejeletet: nemcsak a vecsésiek, hanem az egész magyar nép szembe fog szállni a „főpapi terrorral”. Még aznap ülést tartott a „Megvédjük a békét” mozgalom Országos Tanácsa, melyen Andics Erzsébet is felszólalt. Itt Pétery püspökről „az imperializmusnak az ügynöke, fasiszta” jellemzést adta, és elmondta, hogy az Országos Békevédelmi Bizottság a kormányhoz fordult, s kéri „Pétery József fasiszta főpap garázdálkodásának megakadályozását”.³³ Ezek után a tanácskozás ugyanezt határozatban is követelte.

A propagandafolyamat ezután teljesedik ki, és válik igazán hatásossá. Augusztus 12-én ugyanis Szolnok és Vecsés katolikusai békegyűlésen „bélyegezték meg” Pétery püspököt. S itt már nem a történeteket ítélték el, hanem a főpapot! A váci püspököt ellenségnek bélyegezték, s a katolikus hívók „mély megvetéssel fordulnak el” tőle, „szavaikban gyűlölet háborog”. S a végkifejlet: a katolikusok üzenték: „Nem lesz több híve a háború papjának”.³⁵ Máshol pedig szintén egy hívő nyilatkozta: „Elmarad a templomból, mert látja, hogy a csabai templom papja a háborút szolgálja”.³⁶ Az augusztus 16-i Szabad Népben még mindig olvashatók tiltakozások Pétery püspök ellen; sőt, ekkor már a váciak szájába adva: „nem akarunk egy városban lenni olyan püspökkel, mint Pétery Úr”.³⁷

Ebben a közhangulatban, augusztus 17-én fogadta el a püspöki kar az állam feltételeit; ettől kezdve mintegy varázsütésre véget ért a propaganda

ezen vonulata. Némi stiláris finomítás, illetve a kormány és a püspöki kar általi elfogadás után augusztus 30-án Grósz József kalocsai érsek és Darvas József vallás- és közoktatásügyi miniszter aláírta a „A Magyar Népköztársaság Kormánya és a Katolikus Püspöki Kar megállapodása” című dokumentumot.³⁸

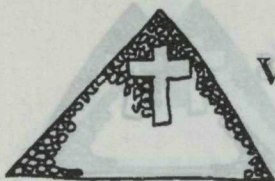
A megegyezésnek az érdekessége, hogy bár két részből áll, az elsőben a püspöki kar vállal kötelezettséget, a másodikban az állam, tulajdonképpen mindegyik pontja az egyházra kényszerít rá valamit. Így a püspöki kar elismeri a Népköztársaság államrendjét, elítéli az akárhonnan jövő felforgató tevékenységet, felhívja a hívőket a „szocialista építőmunkában” való részvételre, támogatja a békéért folyó mozgalmat. A második részben az állam vállalja, hogy biztosítja az egyház működési szabadságát, amin azonban csak a templomon belüli hitéletet értették, kihagyva az egyház több történelmi küldetését és tevékenységét, így pl. a tanítást, a karitást. Az állam hozzájárul 8 katolikus egyházi iskola visszaadásához, és a hozzá szükséges tanító rendek működéséhez. Azaz az egyháznak bele kellett törődnie az összes többi elvesztésébe. A kormány vállalta 18 éven át, folyamatosan csökkenő mértékben az egyház anyagi szükségleteinek fedezését, azaz véglegessé vált a vagyoni háttér elvesztése.

(Folytatás a következő számban.)

Jegyzetek

1. A magyarországi katolikus egyház 1945 utáni történetével foglalkozó átfogó jellegű feldolgozások: Orbán Sándor: Egyház és állam 1945–1950. Kossuth, 1962.; Gergely Jenő: A katolikus egyház Magyarországon 1944–1971. Kossuth, 1985. (A továbbiakban: Gergely: A katolikus...); Izsák Lajos: A katolikus egyház társadalompolitikai tevékenysége Magyarországon (1945–1956). In.: Századok, 1985. 3. sz.; Kása Csaba: Mindszenty József politikai tevékenysége 1945–46. In.: Jászkunság, 1989. 6. sz.
2. Bővebben: Fazekas Sándor – Kása Csaba: Egy koncepció per anatómiája. In.: Határ, VI–VII. sz.
3. A Püspöki Kar körlevele. (A továbbiakban: P.K.K.) 1949. I. 10.
4. P.K.K. 1949. V. 6.

5. P.K.K. 1949. IX. 29.
6. Társadalmi Szemle, 1949. 10. sz. 646. o.
7. P.K.K. 1949. IX. 14.
8. P.K.K. 1946. V. 4.
9. Magyar Kurir, 1949. IV. 7.
10. Magyar Kurir, 1950. IV. 28.
11. A Magyar Dolgozók Központi Vezetőségének, Politikai Bizottságának és Szervező Bizottságának fontosabb határozatai. Szikra, 1951. 163–171. o.
12. Délmagyarország, 1950. VI. 7.
13. A Magyar Püspöki Kar nyilatkozata, 1950. IV. 28.
14. Rákosi Mátyás: Válogatott beszédek és cikkek. Szikra, 1951. 204. o. és Gergely: A katolikus... 81. o.
15. Gergely Jenő (szerk.): Az 1950-es egyezmény. A szerzetesrendek feloszlata Magyarországon. Dokumentumgyűjtemény. Bp. 1990. (A továbbiakban: Gergely: Az 1950-es...)
16. P.K.K. 1950. V. 31.
17. Gergely: A katolikus... 97–98. o.
18. ÁEH Archivuma, Id.: Gergely: A katolikus... 98. o.
19. Gergely Jenő: Grósz József. Kézirat. 28. o.
20. Gergely: A katolikus... 100–113. o., Gergely Jenő: A szétválás konfliktusai. In.: Társadalmi Szemle. 1989. VI. sz. 32–47. o. és Gergely: Az 1950-es...
21. A Párttörténeti Intézet Archivuma. (A továbbiakban: P.I.A.) 276. f. 60/91. ö.e. Id.: Gergely: A katolikus... 91. o.
22. ÁEH Archivum, 110. Id.: Gergely: A katolikus... 101. o.
23. Izsák id. mű 453. o.
24. Délmagyarország, 1950. VII. 16.
25. Katolikus papok a békéért. A „Megvédjük a Békét” Mozgalom Országos Tanácsa és a Katolikus Papok Országos Békebizottságának kiadásai, 1950. Függelék.
26. Szabad Nép, 1950. VIII. 2.
27. Gergely: A katolikus... 93. o.
28. Szabad Nép, 1950. VIII. 2.
29. Például Szabad Nép 1950. VIII. 8., 12., 16.
30. Gergely Jenő: Grósz József. Kézirat. 42. o.
31. Szabad Nép, 1950. VIII. 10.
32. Szabad Nép, 1950. VIII. 11.
33. Szabad Nép, 1950. VIII. 12.
34. Szabad Nép, 1950. VIII. 13.
35. Szabad Nép, 1950. VIII. 9.
36. Uo.
37. Szabad Nép, 1950. VIII. 16.
38. Szabad Nép, 1950. VIII. 31.

Pethő László

Az egyháztörténet professzora

Interjú Szántó Konrád ferences szerzetessel

– Professzor úr, kérem, mutatkozzon be, hiszen sem a jászberényiek, sőt a megye értelmiségének nagy része sem ismeri az Ön nevét!

– 1920-ban születtem Siklóson, 1938-ban érettségiztem Pécsen a jezsuiták általános gimnáziumában. 1938. szeptember elsején öltöztem be, egy évig újonc voltam, utána áthelyeztek Jászberénybe a Kapisztrán Jánosról elnevezett rendbe. A rend Hittudományi Főiskolája Jászberényben, illetve Gyöngyösön volt. Jászberényben végeztem a két évig tartó filozófiai kurzust, majd Gyöngyösön négy évig a teológiát. Jászberényi tanáraink közül sohasem felejttem el Ákos atyát, aki Rómában végzett. Nehéz tárgyakat tanított: lételméletet, kozmológiát és az anyagi világ filozófiáját. Előadásai mindmáig bennem élnek. Nem kevésbé Béla atyáé, aki a ferences rend tartományfőnöke volt. Ő filozófiatörténetet és logikát tanított. Első jászberényi éveimben gyönyörű csónaktúrákat tettünk a Zagyván, szinte minden héten. Felfelé mentünk, a Harang-gödör felé, de lehet, hogy nem pontosan emlékszem a névre. Más különben szeparáltan éltünk, nem volt kapcsolatunk a néppel. A jászberényiekkel akkor kerültem kapcsolatba, amikor 1949 szeptemberében Nyíregyházáról újra ide kerültem. Mint fiatal páter, tele lelkesedéssel, életerővel kapcsolódtam be a berényi ferencesek életébe. A jászberényi nép hihetetlenül vallásos volt. Minden vasárnap, minden misén tele volt a templom. A mély vallásosság egyik megnyilvánulása volt a Rózsafüzér Társulat. Emlékszem Szikszai nénire, aki vezette a társulatot. Jó szónok voltam, így többször meghívtak a Jézus neve meg a purcinkulai búcsúkra prédikálni. Sikerélményeim voltak. Láttam azt, hogy érdemes prédikálni, hallgattak rám, megkönnyeztek, sírtak, és az emberek megkerestek tanácsért. Gyónni jöttek, igazi papi munkát tudtam végezni. Azzal a Kamill testvérrel, aki nemrégiben könyvben írta meg em-

lékeit, eljutottunk az ország legkülönbözőbb részeibe. 1975-ben például a bakonybeli Csatkára mentünk, amely főleg a cigányok búcsúja. Nos, ott aludtam először koporsóban életemben. A falutól távoli, erdőben elhelyezkedő búcsújáróhelyen lakott egy remete. Az ő szobájában feküdtem le pár órára. Ő, mint remete, ugyebár koporsóban aludt, s kölcsönözte számomra fekhelyét.

– Professzor úr többször került összeütközésbe a hatalommal.

– Az első afférom Nógrádszécsényben történt. 1946 tavaszán a közeli Nógrádszécsényhalászra mentem nyolcnapos lelkigyakorlatot tartani. Eközben otthon olyan eset történt, amit megpróbáltak rámkenni. A főtér közepére emeltek egy orosz emlékművet. Egy éjjel meggyalázták, mégpedig – bocsánat a kifejezésért – körülkakálták. Én mint pap, mint normális ember, az emlékmű meggyalázását abszurdumnak és teljesen lehetetlennek tartottam. Mivel azonban Nógrádszécsényben a cserkészcsapat parancsnoka, a legényegylet vezetője, a férfikórus karmestere, így az ifjúság vezetője voltam, engem tettek meg bűnbaknak. Az eset után azonnal bevíttek a rendőrségre. Elkezdtek faggatni. Szerencsére tudtam igazolni, hogy nem voltam ott. Mindezek alapján a rendőrség is belátta, hogy én ilyesmiben nem vettem részt. Elengedtek, de időközben a moszkvai rádió már bemondta a nevem... És ettől kezdve az oroszok előtt én el voltam veszve...

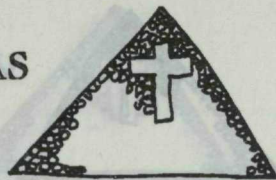
– Ahogy értesültem, ezt az esetet újabban követték. Második jászberényi tartózkodását is tarkították drámai események.

– 1950-ben történt meg a szerzetesrendek szétszórása és egy részük internálása. Végeredményben ezzel kényszerítették rá a Püspöki Kart az állammal való megegyezés aláírására 1950. augusztus 30-án. Ezt azonban több baljós előjelű esemény előzte meg. Június 9-ről 10-re virradó éjjel

az ország déli részén összeszedték az összes szerzetest, férfiakat, apácákat egyaránt. Megjelentek éjjel a rendházakban, lefedett teherautókkal. Negyedórát kaptak a rendtagok arra, hogy összeszedjék a legszükségesebb holmijaikat. Onnan az ország középső részeibe hozták őket. Ezt mindenki csak átmeneti állomásnak gondolta, és attól félt, hogy ezekről a helyekről továbbviszik őket Szibériába. Így lett életem egyik eltörölhetetlen élménye a június 10-i reggeli szentmise. Mise után levetkőztem, kinéztem az ablakon és láttam, hogy egymás után gördülnek be a leponyvázott teherautók a kolostor udvarára. Az ávósok felügyeletével 300 férfi és női szerzetest hoztak akkor Jászberénybe. Alig fértünk, hiszen a jászberényi kolostor 15–20 szerzetes és 20 kispap részére való. 50 embernél többet normális körülmények közt képtelen volt befogadni. Attól kezdve viszont a 300 internált és mi voltunk oda bezsúfolva. Megpróbáltunk ehhez az abszurd helyzethez alkalmazkodni, kicseréltük gondolatainkat, sétálgattunk, beszélgettünk, előadásokat tartottunk. Végeredményben csak az éjszakai létszámmellenőrzésekkel kombinált zaklatások voltak kellemetlenek, amikhez társult a nagyfokú létbizonytalanság. A szegedi jezsuiták vezetősége – nem véletlenül tartják őket az egész világon a legjobban szervezett rendnek – elhatározta, hogy nem várja ki a végkifejletet, hanem a szökés mellett döntött. Ehhez sok rendes jászberényi munkás, földműves ember ajánlotta fel segítségét. Az előre megbeszélt éjszakai időpontban az összes jezsuita kimenő az ablakon. Csuhájukat hátrahagyták a kertben, és átugrottak a kerítésen. A jászberényi jó emberek kocsi-jával kijutottak az állomásra, majd az egész transzport kiszökött nyugatra.

– Hogyan alakult a professzor úr sorsa az állam és az egyház között létrejött egyezmény aláírása után?

– Ennek értelmében csak négy rend maradt meg. Közülük nekünk, ference-

seknek két kolostorunk és két gimnáziumunk maradt. A ferenceseknél az ország középső része a Margit körúti rendházi központhoz, a keleti rész a Kapisztrán, a nyugati a Marián rendtartományhoz tartozott. A nyugati tartományhoz tartozó esztergomi gimnáziumnak nem volt különösebb gondja, megvolt a megfelelő tanári kara. A mariánusok főnöke – aki megoldhatta volna a másik, megfelelően képzett tanárokkal nem rendelkező szentendrei gimnázium gondjait is – nem vállalta, hogy átirányítson tanárokat. Átmenetinek tekintette a kialakult helyzetet, olyannak, amely csak néhány hónapig tart, s azt guggolva is kibírjuk – vélekedett. Amint ez köztudott, nem neki lett igaza. A jászberényi rend 1950 szeptemberében szűnt meg, mi a Margit körúti rendházba kerültünk. Részen ehhez a rendházhoz tartozott a szentendrei gimnázium, s többen innen jártak ki tanítani. Mivel nem volt elegendő tanár, mi, fiatalabbak vállalkoztunk arra, hogy megszerezzük a tanári képesítést. El is végeztem az ELTÉ-n a tanári szakot az akkor szokásos négy év alatt. Sőt mi több, szerzetes létemre vörös diplomával végeztem 1954-ben történelem-földrajz szakon! Természetesen szeptemberben és is megkezdtem a tanítást a rend szentendrei gimnáziumában. Középiskolai tanárkodásom viszonylag rövid ideig, 1960. november 15-ig tartott.

– *Miért, mi készítette az újabb módosításra?*

– Közben volt 56. Az 56-os forradalom. Én tevékenyen nem vettem részt természetesen, de néhány rendtársammal mindenütt ott voltunk, mert kíváncsiak voltunk. Láttuk, hogy húzták le a Sztálin-szobrot. Azután ott voltunk október 28-án a parlament előtti borzalmas lövöldözésnél. Szerencsére be tudtuk bújni egy kapualjba, így azután megmenekültünk. Ezzel 56 részemről lényegében lezajlott. Csináltunk ugyan néhány röpcédulát, de ezt nem tudták meg. Mikor engem begyűjtöttek – mert azért biztos, ami biztos, begyűjtöttek –, nem tudták, hogy ezt is csináltuk, legfeljebb sejtették. Azt mondták: Szántó, maga nagyon sokat nyüzsgött! Mást azonban nem tudtak mondani, mert fegyveres harcokban nem vettünk részt. Ezzel akkor elengedtek. 1956 őszén újra megindult a tanítás. Természetesen a

diákjaim sok mindenben részt vettek, de nagyobb dolog nem történt. Az országos sztrájkfelhívásnak eleget téve nem jöttek iskolába, de ez csak később lett vádpont ellenem. 1957 novemberében kezdődik az a történet, melynek következtében elítéltek. 57. november 1-re, mindenszentek, és november 2-re, halottak napjára Szaniszló atya, a gimnázium igazgatója szünetet adott. Elrendelte, mindenki menjen tanulmányi céllal valahová, keressen fel valami kegyhelyet vagy egyéb nevezetességet. Mi az osztállyal Kossuth és Tancsics mauzóleumának megtekintése érdekében úgy döntöttünk, hogy a Kerepesi temetőbe megyünk. Teljesen gyanútlan voltam, hiszen magam is jónak láttam, hogy ez alkalommal az 1848–49-es szabadságharc hősei emlékének adózunk. Nem is sejtettem, miért ajánlották a fiúk a Kerepesi temetőt! No ki is mentünk, minden fennakadás nélkül. Sok ávós lődörgött ugyan, én a Kossuth-mauzóleumnál történelmi előadást tartottam, jó másfél órás beszélgetés után jöttünk visszafelé. Ahogy elhaladtunk egy kis parcella mellett, kőkárdát tűztek ki a fiúk. Felvilágosítottak – mert én ezt addig nem tudtam –, hogy itt vannak eltemetve a forradalom áldozatai. Ettől aztán rögtön libabőrös lett a hátam. Mindez úgy végződött, hogy a kapunál a fiúkat kiengedték, engem azonban az ávó lekapósolt. Odabenn azzal vádoltak: Maguk elmentek a huligánok sírjai mellett! Életemben akkor hallottam először ezt a szót. Mi az a huligán? Kik azok a huligánok? Azok az ellenforradalmárok, akik a Magyar Népköztársaság ellen fellázadtak! Hát, mondtam, ne haragudjanak, de én ezt nem tudtam. Azt sem tudtam, mielőtt ide eljöttem, hogy az 56-osok itt vannak eltemetve. Mi semmiféle megjegyzést nem tettünk, meg nem álltunk, ott nem mondtott senki beszédet, imádságot sem mondtunk. Elmentünk a sírok mellett. Addig-addig magyarázkodtam, míg végül elengedtek. De természetesen nem felejtették el az esetet. Így taníthattam tovább, de éreztem, hogy nem sokára következik a végső begyűjtés időszaka.

– *Ehhez mit kellett tenni?*

– Húsvét másnapján a tanítványaim el szoktak jönni meglocsolni. 1958 húsvétján is így tettek. Amikor felke-restek, már volt bennük néhány légkör.

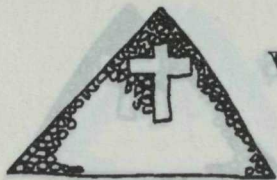
Sokfelé jártak, itak, és látszott rajtuk, hogy be vannak csípve. Nagyon pörögött a nyelvük. Kezdték mesélni, hogy mennyi röpcédulát szórtak. A hidakról pedig leszedték a vörös zászlót, és bedobálták a Dunába. Erről akkor értesültem először, s arról is, hogy fegyvert szereztek, és rendőrt akartak lelőni. Egyikük elmesélte: izgalmaiban elsült a kezében a pisztoly, és akkor lefotgák. Nem vettem komolyan ezt a beszámolót, elintéztem magamban azzal, hogy be voltak rúgva. Később sem tulajdonítottam ennek különösebb jelentőséget. 1960 tavaszán kirándulni mentünk Sopronba és környékére, amelynek megközelítéséhez akkoriban még hátsávi engedélyre volt szükség. Észrevettem, hogy figyelnek bennünket. Sokszor 10–12 ember falkában járt utánunk, akármerre mentünk. Tudtam, most már végem lesz! 1960 őszén megkezdődött a tanítás, és november 15-én volt a negyedévi osztályozó konferencia. Este 7 óra körül értem haza, telefonon kerestek. Egy durva, kamaszos hang szólalt meg a készülékben: Konrád atya? Igen, mondtam. Erre letette a kagylót. Fél órán belül 50 ávós vette körül a rendházat, s bejöttek vagy heten a szobámba. Letartóztattak és elvittek.

– *Mi történt ezután, mivel vádolták?*

– A temetői látogatás volt a legfőbb vád ellenem, ami akkoriban büntetésnek számított. Azonkívül volt egy növendékem, akinek az apját el akarták vinni. Az apa katonatiszt volt, és ő maga is sokat lázított. A növendékemet – aki akkor már leérettségizett – megfenyegették. Ha nem vallott volna ellenem, akkor az apját is bevitték volna. Így ő azt vallotta, hogy azon a húsvét másnapján pénzt adtam nekik röpcédula készítésére. Végül ez volt a leg súlyosabb vád, s szervezkedés és lázítás miatt ítélték el. Másodfokon másfél évet kaptam. Előbb a Fő utcában, majd a Markóban voltam, végül 1962. május 15-én szabadultam Márianosztráról. Természetesen egy napot sem engedtek el a büntetésből.

– *Hogyan alakult sorsa a kiszabadulás után? Gondolom, mint priuszos nem állhatott újra katedrára.*

– Így van. Pontosabban, Esztergomban taníthattam volna, de a gimnázium

igazgatója, Antal atya félt ettől a lehetőségtől... Visszahelyeztek a rendbe, s újra tanulni kezdtem. Másfél év alatt végeztem el a Hittudományi Akadémiát. Így az ávó jóvoltából – mivel gimnáziumban nem taníthattam – teológiai tanár lettem. Ezután – a Hittudományi Akadémián – újra tanítottam.

– Eddig alig esett szó az Ön tudományos tevékenységéről, pedig szakmai körökben köztudott, hogy az egyik legtermékenyebb, leggyakrabban publikáló egyháztörténészünk.

– Bizonyos mértékig a véletlen műve az én kutatómunkám. 1969-ben az egyházak iratanyagát, és benne a szerzetesrendekét visszaadták az egyházmegyei levéltáraknak, mert nem tudták szakszerűen gondozni. Ez azonban itt, a rendnél sem volt egyszerű, mert nálunk sem volt szakképzett levéltáros. Ekkor, mint történelem szakosra, rám esett a választás. Elvégeztem egy tanfolyamot, így levéltáros is lettem. Rendeztem az anyagot, s levéltári kutatások alapján kezdtem el mélyebben foglalkozni a jászberényi Ferences-templom történetével. Lassan összegyűlt egy szép anyag, melynek kiadására Kamill testvér vezetésével jászberényi hívek gyűjtötték össze a pénzt. De a kiadás egyéb akadályait is el kellett hárítani. Én akkoriban egyszerűen nem publikálhattam, ez csak Horváth Richárd békepap közbenjárásával valósulhatott meg. Unokaöccse tanítvá-

nyom volt, aki ugyancsak rászorult a támogatásomra, minek fejében Horváth Richárd elintézte, hogy a templom története megjelenjen. Az, hogy a továbbiakban publikálhattam, szintén nem az én két szép szememnek szólt, hanem sokkal inkább a vatikáni zsinaton elhatározott oktatási reformnak köszönhettem. A Püspöki Kar ennek nyomán a hetvenes évek elején úgy döntött, hogy a teológia tantárgyait nem latin, hanem magyar nyelven kell tanítani. Mindehhez megújult, modern szemléletű tankönyvekre volt szükség. 1972-ben összejöttünk mi, teológiai történelemtanárok, és elhatároztuk, hogy közösen megírjuk a szükséges tankönyvet. Négy részre: keresztény ókorra, középkorra, újkorra és legújabb korra osztottuk fel az anyagot s az egy-egy tanár által megírandó fejezeteket. Mindenki vállalta, de eltelt egy év, és a többiek nem írtak egy sort sem. Akkor Szalai János, a győri teológia tanára rábeszélte, hogy az Isten szerelmére, legalább én ne hagyjam abba, hanem írjak már. Így végül az egész tankönyvet én írtam meg. Miután ezt tudományosan feldolgoztam, elhatároztam, hogy még szakszerűbbé teszem, s így született meg a Katolikus egyház története című háromkötetes munkám. Lényegében 1974-től íródott intenzíven, és nagyjából 15 évig dolgoztam rajta.

– Gondolom, ennek következtében sokfelé megfordult a hazai és külföldi levéltárakban. Feltételezem, hogy

többször kutatott a Vatikán levéltárában is.

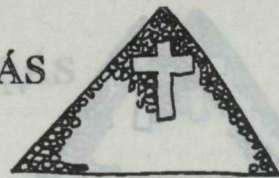
– Az utóbbival kezdem, ott személyesen nem voltam, mert nem engedtek ki. Nem kaptam vízumot. A Katolikus egyház történetéhez hazai levéltárakon és könyvtárakon kívül más forrást nem használhattam.

– Mindez annyit jelent, hogy az egyháztörténet egyik első számú hazai kutatója nem juthatott el az országhatárokon túlra?

– Az utóbbi éveket leszámítva, kisebb megszorításokkal ez a valóság. Külföldre először 1967-ben mehettam IBUSZ-szal és teljes felügyelettel. Mielőtt elindult volna a vonatunk, két nyomozó felszállt a kupéba, s minden nyomozási engedély nélkül, de szétúrták a holmimat. Egy év múlva Komárom megyei papok zárándoklatával a Szovjetunióban jártam. Amikor megérkeztünk Moszkvába, csomagjainkat különvették, és azok nem velünk utaztak a szállodába. Megérkeztünk a szálló nagy halljába, és mindenkinek ott volt a csomagja, mindenki megtalálta a bőröndjét, csak az enyém hiányzott. Ezután egész napos városnézésre mentünk, engem egész úton evett a penész. Leginkább azon imádkoztam, hogy ne tegyenek bele semmit, mert akkor végem van. Estére megkerült a csomagom. Át volt kutatva, de nem tettek bele semmit sem. Tehát ennyire figyeltek, s ez a figyelem lényegében mostanáig tartott.

Gyurkovics Hunor rajza

Kása Csaba

Hullámhegyek és hullámvölgyek...

Beszélgetés Szántó Konrád egyháztörténésszel

Szántó Konrád 1920-ban született, '38 őszén, érettségi után lépett be a ferences rendbe. 1944-ben szentelték pappá, 1950-ig lelkipásztori munkát végzett, először Füleken – 1945 májusában a csehszlovák hatóságok kitelepítették –, majd Szécsényben, Nyíregyházán és Jászberényben. Itt érte a szerzetesrendek feloszlata. Egyetemre jelentkezett, 1954-ben végzett az ELTE történelem-földrajz szakán. 1960-ig a szentendrei Ferences Gimnáziumban tanított, itt tartóztatták le 20 diákjával együtt összeesküvés és szervezkedés vádjával. Első fokon 2,5, másodfokon 1,5 évet kapott, melyet az utolsó napig letöltött. Szabadulása után nem engedték tanítani, kántorként működött, és eközben teológiai doktorátussal fejezte be tanulmányait a Hittudományi Akadémián. Ezután Esztergomban tanított – engedélyét megint visszavonták, majd újra megadták –, s '69-től a ferences levéltár levéltárosa lett. Itt kezdett el történelemmel kutatási szinten foglalkozni. Első könyve: A jászberényi ferences templom története. A szószéktől a bitófáig címmel jelent meg történelmi regénye, ill. folyamatosan egyháztörténeti könyvei. 1973-ban került Pestre, a Ferences Rend Hittudományi Főiskolájára, ahol ma is egyházjogot és egyháztörténetet tanít. '78-tól, a Hittudományi Akadémia levelező tagozatának indulásától itt egyháztörténetet tanít. Négykötetes egyháztörténeti tankönyve alapján készült az Ecclesia kiadásában megjelent 3 kötetes monumentális egyháztörténeti műve. Legutóbbi könyvei a Gizella királynőről szóló életrajz – melyet Ausztriában németül is kiadtak –, Pázmányról írt nagytanulmánya, melyet egy Rómában megjelent gyűjtőkötet különlenyomatában is közöltek, Az Egyházügyi Hivatal titkai c. dokumentumgyűjteménye, s a napokban került a boltokba a kommunisták által meggyilkolt, vagy a börtönökben meghalt papok életrajzainak feldolgozása.

– Professzor Úr! A kereszténység felvétele után a magyar nyelv, a ma-

gyar nyelvű írásbeliség és a kultúra fejlődésére meghatározó hatást gyakorolt az egyház. Melyek a leglényegesebb állomásai ennek a folyamatnak?

– A magyar nyelv fejlődését Szent István leginkább azzal a törvényével mozdította elő, amely megparancsolta, hogy mindenkinek minden vasárnap templomba kell mennie, és ott meg kell hallgatnia a papok tanítását. A papok, mivel a nép csak anyanyelvét értette meg, csak magyarul magyarázhatták meg hallgatóiknak az új hit igazságait, és magyar imákra, szertartás- meg énekszövegekre taníthatták meg őket. Szent Istvánnak ez az intézkedése a magyar nyelv- és népművelésnek történelmünk folyamán az első intézményesített és igen hatásos eszköze lett. A pogány vallás egyeduralma idején semmiféle rendszeres oktatás nem folyt, legfeljebb a településeken időnként megjelenő igricek, regösök szájából hallott valamit a nép pogány isteneik tetteiről, őseik eredetéről, küzdelmeiről, vagy időnként megjelent a táltosoknak hívott sámánok varázslatain meg extatikus állapotban mondott jóslatain, részt vett továbbá a pogány papok állatáldozatain, meg az ősök szellemeinek bemutatott családi áldozatokon.

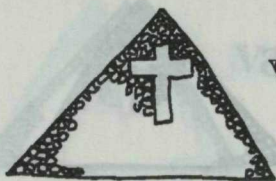
szentmiséken hetenként rendszeresen folyó oktatás segítségével a nép gondolkodási képessége fejlődött, hiszen mind több elvontabb vallási igazság birtokába jutott, ismeretköre pedig bővült, mivel a Szentírás magyarázata közben mind több új ismeretet szerzett. Az oktatást végző papok egyre inkább a magyar nép fiai közül kerültek ki, akik többéves kiképzésük folyamán megtanulták azokat az imádság-, szertartás- és énekszövegeket is, amelyeket magyar nyelven kellett hallgatóiknak megtanítaniuk, és gyakorolták azokat az olvasmány- és oktatás-szövegeket is, amelyeket egyes szentiségek kiszolgáltatása előtt vagy a szentmisén a nép előtt magyarul kellett

elmondaniuk, illetve felolvasniuk. Ezeket a szövegeket igen képzett és magyarul jól tudó papok fordították le latinról a nép nyelvére, vagy magyar nyelven állították össze. Kiképzésük alatt a magyar papok ezenkívül többé-kevésbé elsajátították azt a magyar beszédet is, amely a fordítások és magyar nyelvű szövegösszeállítások következtében, ha lassan is, de megindult a fejlődés útján, fokozatosan alkalmassá vált az elvontabb fogalmak és igazságok kifejezésére. A nép értelmesebb fiai a papoktól hallott beszédet utánozni kezdték. Ez, és a nép által anyanyelvén mondott különféle egyházi szövegek a mindennapi életben használt beszéd fejlődésére is kedvező hatást gyakoroltak.

zok a művelt papok, akik végezték a magyar papnövendékek tanítását, felismerték, hogy a latin ábécé alkalmas a magyar hangok jelölésére. Ezzel létrejött a magyar nyelvű szövegek írásának technikai előfeltétele. A nép által elmondandó imákon, ének- és szertartásszövegeken kívül magyar nyelven írták le a latinból lefordított olvasmány- és oktatásszövegeket, a Szentírás egyes részeinek magyar nyelvű fordításait, a nép nyelvén elmondandó prédikációs szövegeket is. Legkésőbb a XII. században a latin nyelvű irodalmi tevékenység mellett megindult a magyar nyelvű irodalom kialakulása is. Ennek egyik leghíresebb emléke a XII. századból, valószínű annak végéről származó „Halotti beszéd”, amely az 1192–1195 közt latin nyelven írt egyházi könyvben, a Pray-kódexben maradt ránk. Jóllehet, a „Halotti beszéd” szokványos latin „sermo”, prédikáció fordítása, a beszéd szövege azt mutatja, hogy a magyar nyelv a XII. század végére már érett, az elvont gondolatok kifejezésére alkalmas nyelv volt.

A magyar nyelvű irodalom kialakulásáról egyéb frott emlékek is tanúskodnak. Tudomásunk van egy, valószínű-

nűleg nem teljes, hanem csak részbeni bibliafordításról, vagy csak passióról (Jézus szenvedéstörténetét elmondó szövegről), továbbá István király magyar nyelvű legendájáról is.

A prózában írt művek mellett megjelentek a költemények is. A XIII. században született a középkor legszebb magyar verse, az Ómagyar Mária-síralom, amely valószínűleg domonkos szerzetes műve. A magyar szerzetes latin vers után dolgozott, de fordításában a ritmus és a kifejezés szépsége nem mindennapi költői tehetségről tanúskodik.

A magyar nyelvű irodalom fejlődésére nagy hatással volt, hogy meggyorsult a különböző jellegű vallásos művek áttünetése magyar nyelvre. Ahogy a XIII. században a kolduló rendeknek nem csupán férfi, hanem női ágazata is elterjedt, és az apácázárdák mellett egyre több harmadik rendi és beginaház (fogadalom nélkül közös életet élő női közösségek) keletkezett, a férfi rendek vezetőinek gondoskodniuk kellett arról, hogy a latinul nem értő nővérek magyar nyelvű lelki táplálékhoz jussanak. Ennek érdekében a szerzetes apácák és világi beginák részére himnuszokat, legendákat és az evangélium egyes részeit magyarra fordították. A fordítások közt nagyon kedvelt volt a nagy vezeklő és misztikus apáca, Szent Margit királyleány legendájának magyar nyelvű fordítása, A legenda, amely Ráskai Lea domonkos rendi apáca XVI. század eleji másolatában maradt reánk, elsősorban reális valóságábrázolással tűnik ki.

ferencesek XIV. századbeli fordítói tevékenységének eredménye a Szentírás egy részének magyarra törté-
nő áttünetése és a Ferenc-legenda magyar változata, amely az ún. Jókai-kódexben található. Ez a kódex 1440 körül készült, de a kutatás kimutatta, hogy a benne található magyar nyelvű Ferenc-legendát 1380 körül fordították le.

– Az iskolarendszer kiépítése is az egyházhoz fűződik. Hogyan indult el ez a folyamat, s melyek voltak az első kölcsönhatások a magyar kultúrával?

– A magyar keresztény kultúra mű-

velése elsősorban a káptalani és monostori iskolákban indult meg. A nyolc püspökséget és két érsekséget alapító, és az egyházmegyék központjában székeskáptalanokat szervező, valamint Székesfehérvárott, Óbudán és Nyitrán társaskáptalant létesítő Szent István korában egész biztosan legalább öt káptalani iskola működött, mégpedig Veszprémben, Esztergomban, Pécsen és Csanádon székeskáptalani, Székesfehérvárott pedig társaskáptalani. Monostori iskolák Pannonhalmán, a Nyitra melletti Zoborban, Pécsváradon, Zalavárott és Bakonybélben voltak. Tehát öt monostori iskoláról van tudomásunk.

Pécs káptalani iskolájáról már az 1010-es évekből rendelkezünk biztos adattal. Az iskola tanulói részére Bonipert püspök a franciaországi Chartres püspökétől Priscanus latin nyelvtankönyvének megküldését kérte. Az esztergomi létéről az első értesítést az 1020-as évekből bírjuk. Az 1028–30-as évek egyikében hat hétig Anasztáz Asztrik esztergomi érsek vendégeként Arnold regensburgi szerzetes Esztergomban tartózkodott, és ott szent Emmerám tiszteletére énekeket komponált, melyeket megtanítottak a székesegyház klerikusainak és szerzeteseinek, akik ezeket szeptember 12-én, a regensburgi székesegyház védszentjének ünnepén ünnepi szertartás keretében elénekelték. Mindebből az is kitűnik, hogy a káptalani iskolák növendékeinek egyik fő feladata az volt, hogy énekükkel közreműködjenek a székesegyházban folyó szertartásokon. A csanádi székeskáptalani iskola megszervezése 1030-ban indult meg, ahogy erről a XII. század elején összeállított Szent Gellért Nagyobb Legendája tudósít. Valter iskolamester mellé, aki nem győzte az egyre nagyobb létszámú tanulók oktatását, Szent Gellért püspök a székesfehérvári iskolából kapott egy másik tanárt, akit Henriknek hívtak. Ő a nyelvtant tanította, míg Valter az éneket oktatta. Az eseményből azt is megtudjuk, hogy a székesfehérvári iskola jelentős lehetett, hiszen annyi tanárral rendelkezett, hogy közülük az egyiket a csanádi iskola részére tudta bocsátani. A Szent Gellért legendájának egy másik változatából az is kiviláglik, hogy Valter mester a Nyitra melletti Zobor monostorából került Csanádra. Ő az első név szerint ismert

pedagógusunk, akinek kiképző helye a zobori iskola volt.

A püspökségek mellett a monostorok voltak a magyar egyházi kultúra szétsugárzói. A bencés monostorok kivették a részüket a térítésből és a térítő szerzetesek képzéséből.

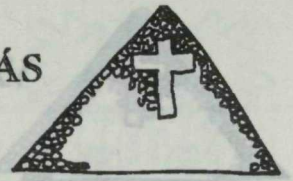
legjelentősebb monostori iskola Pannonhalmán működött. 1019-től kezdve már itt évkönyvet vezettek, a magyar eseményeket megörökítő Pannonhalmi Évkönyvet. 1010 körül itt volt puer scholasticus, azaz iskolásfiú Maurus, magyarul Mór, aki 1036-ban Pécs püspöke lett. Ő az első magyar származású író, aki megírta a két felvidéki remete-szerzetesnek, Zoerardnak (Andrásnak) és Benedeknek életrajzát. A pannonhalmi és zobori iskolán kívül a pécsváradiban, bakonybélben és zalaváriban is megindult István korában a tanítás. Ezekben természetesen egyszerűbb oktatás folyt, mint a központban, Szent Márton hegyén, melyet Kazinczy nevezett először Pannonhalmának.

A monostori iskolák növendékei szerzetesi pályára készültek. A Monostorban működő ún. „schola externa” (külső iskola) növendékei azonban nem szerzetespapokká, hanem egyházmegyés papokká lettek. Az egyházmegyés vagy más néven világi papok képzése elsősorban a káptalani iskolákban történt. A káptalani iskoláknak elvétve voltak olyan növendékei is, akik világi pályán maradtak.

A káptalani iskolák látogatása azonban nem minden klerikusnak állt módjában. Sokan a harmadik fajta iskolák, a plébániai iskolák tanulói lettek. A falusi plébániák vezetésére szánt világi papság kiképzése leginkább úgy történt, hogy a jelölt beállt egy képzett plébános mellé tanulni. Az ilyen falusi papok természetesen csak a legszükségesebb dolgokat: misézést, szentségek kiszolgáltatását, a prédikálást, s a népnek magyarul megtanítandó imákat és énekeket tanulták meg.

– Az egyház történetében négy olyan válságperiódust különítenek el a történetírók, melyben az egyház csak késve tudott felelni a történelem kihívásaira.

– Az egyház fejlődése Szent Istvántól a török időkig bizonyos szempontból töretlen. Volt a muhi csata, termé-

szetesen, voltak belső válságok az egyház életében Kun László alatt, a fegyelem meglazulása a Jagelló korszakban.

Szent István alatt kiépült az egyház-szervezet, melyet továbbfolytatott Szent László király, aki Zágrábban alapított új püspökséget, Nyitrán pedig Könyves Kálmán. Ezzel a Szent Istváni terv, a 12 egyházmegye megvalósult. Az egyházmegyek esperesi kerületekre oszlottak fel, a központban a püspök, a székeskáptalannal. A fejlődésben az első nagy törés a török hódítással következett be.

– A külpolitikai kihíváson túl mekkora szerepet játszott a reformáció, mely megújító törekvést az addigiakkal szemben az egyház nem tudott integrálni?

– A török és a reformáció hatása együtt jelentkezett. A török nem tűrte, hogy az általa megszállt területen magyar püspökök ott legyenek. Részből a ferenceseket tűrte meg, később a jezsuitákat. A világi, egyházmegyes papság lassan kihalt. A királyi Magyarországon, és bizonyos mértékben Erdélyben az egyház megújult, és egy visszahatás történik a reformációra.

– Ezenkívül milyen okai voltak annak, hogy az első időben az egyház nehezen talált magára?

– 1541-ben az ország három részre szakadt, de alig voltak püspökök. 1572-ben csak négy püspöke volt az egyháznak. A Habsburgok lefoglalták a püspökségek javadalmait és jövedelmeit. Miért? Azért, hogy várakat építsenek és védekezzenek. Nem neveztek ki püspököket, nem volt aki papot neveljen. A meglévő püspököknek sem volt elég pénzüik. A négy püspökség lefoglalásával 24 vármegye maradt lelkipásztor nélkül. Ebben az időszakban az esztergomi egyházmegyének több mint 900 plébániája volt. S a 900 plébániából 800-ban protestáns pap volt. Ötvennégy pappal rendelkezett ekkor az esztergomi egyházmegye.

ermészetesen a protestánsoknak – evangélikusoknak és reformátusoknak – külföldön kiképzett papjaik voltak. Habsburg Miksa – aki maga is protestáns érzelmű volt – a fő állásokba protestánsokat nevezett ki. Tehát emiatt a királyi országrészen is nagymértékben elterjedt a protestáns vallás. Ezek voltak a legnagyobb nehézségek

az egyház számára, ezek miatt nem tudott egy darabig talpra állni.

– Melyek voltak azok a belső tartalmak, amelyek az egyház megújulásához, a válságból való kilábaláshoz vezettek?

– 1553-ban végre betöltötték az esztergomi érsekséget. Oláh Miklós, Mária királyné volt titkára korábban járt a Németalföldön, látta azt, mire van a magyar egyháznak szüksége. Ez az időszak, amikor az egyházat a tridenti zsinat – 1545-től 1563-ig – újítja meg a reformációval szemben. Leszögezi azokat a tanításokat, amelyeket a reformáció tagad – tehát a katolikus álláspontot, és párhuzamosan komoly fegyelmi szabályokat, rendeleteket hoz. S ezáltal megújul a világegyház is, szintén ellenhatásként a protestantizmusra.

Magyarországon ezt a tridenti szellemet képviselte Oláh Miklós. Sikerként neki Nagyszombatban szemináriumot létesíteni, jezsuitákat letelepíteni és ő hozta aztán 1560-ban azt a rendelkezést, amely előírta, hogy a püspökök mindenütt létesítsenek plébániai iskolákat. Tehát elkezdődött a népoktatás fejlesztése.

Forgách Ferenc esztergomi érsek a „cuius regio, eius religio” elve alapján erőszakkal kezdte visszavenni a protestánsoktól a lefoglalt területeket és a templomokat. De ő is rájött aztán, hogy erőszakkal nem sokra megy. Ezután Oláh Miklós gondolatát folytatta, a magyarországi népiskolai hálózat kiépítését. Forgách látogatásaiából is kitűnik az, hogy 1611–13 között nagyon sok plébániánál szerepelnek már a tanítók.

Ezt az irányzatot és politikát folytatta utána a magyar katolicizmus igazi megújítója, Pázmány Péter. Az 1629-es zsinaton megparancsolta, hogy minden plébánia mellett legyen egy tanító. Körülbelül 30 főurat visszahozott a katolikus egyházba, s ez döntő fordulat volt. Ugyanis az 1500-as évek közepén a főurak nagy része – és így jobbágyaik is – protestánsok voltak. Most azonban uraikkal együtt jobbágyaik százezrei is katolizáltak.

Pázmány szerepe hihetetlenül jelentős, a magyar nyelv tökéletesítője, fejlesztője. Körülbelül 40 magyar nyelvű munkát írt. Az isteni igazságra vezérlő

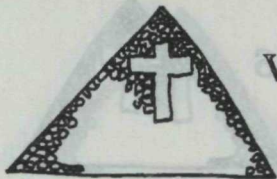
Kalauzzal rengeteg embert hozott vissza a katolikus egyházba. A protestánsok nem tudtak válaszolni rá. Le kellett fordítaniuk latinra, és elküldeni Wittenbergbe, ott egy Balduinus nevű professzor válaszolt, latinul. Természetesen Pázmány azt is tönkresilányította.

Pázmány az iskolázással, műveivel, a zsinatokkal újította meg az egyház életét.

– Áttérve a következő válságperiódusra: a felvilágosult abszolutista államszervezésre, mint kihívásra is csak késéssel tudott reagálni az egyház. Egyháztörténeti művében a következőt írja Professzor úr a jozefinizmusról: A „felvilágosult modern mindenható állam létrehozása, és ennek érdekében az egyháznak eszközként való felhasználása” volt a célja. Melyek voltak a konkrét területek és eszközök?

– Fölhasználta az egyházat minél több plébánia létesítésére. 1773-ban fölloszlatták a jezsuita rendet, ebből létesítette Mária Terézia a tanulmányi alapot. II. József fölloszlatta a – szerinte hasznos munkát nem végző – szerzetesrendeket, a lelkipásztorkodással, tanítással, betegápolással foglalkozók kivételével mindegyiket, és vagyonukból létrehozott egy vallásalapot. Ebből a pénzből próbált meg minél több plébániát létesíteni. Ugyanis II. József a papok segítségével akarta az embereket munkára ösztökélni. Vallásos neveléssel jó állampolgárokká ohajtotta alakítani őket. Ez volt az egyik törekvése.

A másik, ami által az állam szolgálatába akarta állítani az egyházat: megtiltotta a Rómával való érintkezést. Hiába ment VI. Pius pápa 1782-ben Bécsbe, nem tudta rávenni rendeletei visszavonására. Belsőleg akarta a Rómától függetlenített püspököket és szerzetesrendi vezetőket arra használni, hogy az ő akaratát hajtsák végre. Ezután előírta pontosan még azt is, hogy hány gyertyát kell az oltáron égetni, milyen miseruhában kell misézni. Ezért nevezte őt II. Frigyes – a királyok között egymást testvéreknek szólították – mon frére sacristain-nek, azaz sekrestyés testvéremnek. II. József számára egy volt a fontos, az összbírodalom érdeke. Ennek a lényegét az képezte, hogy az Osztrák Biro-

dalomból fölvilágosult és virágzó gazdasági élettel rendelkező modern állam legyen. Az egyház eszköz volt.

Megszüntette például a püspöki szemináriumokat, és helyettük négy generális szemináriumot hozott létre – Zágráb, Pozsony, Buda, Kassa. Itt aztán fölvilágosult, tanárok tanítottak, akiknél nem a dogmák voltak a legfontosabbak, hanem a király, hogy Rómától függetlenül az ő parancsát teljesítsék az egyháziak. Sok papnál talán még a hitnél is fontosabb volt, hogy jó állampolgár legyen, és híveiből is ilyeneket formáljon. Ezzel természetesen kilúgozta a vallás lényegét. Az állam szolgálata megelőzte a hitet és a buzgóságot.

– Tehát II. Józsefnek egy jól működő apparátusra volt szüksége?

– Természetesen. Amely azután kiszolgált az uralkodót.

– Ezen intézkedések következményeként meglazult a papság fegyelme, ami kihatott a hitéletre is. Hogyan tudott az egyház felülemelkedni a kialakult helyzeten?

– Az egyház élete tovább folytatódott, de a hitélet, a belső vallásos buzgóság nagymértékben csökkent. Ez volt a jozefinista szellem következménye.

Később II. Lipót visszaadta a szemináriumokat, enyhített bizonyos mértékben. I. Ferenc megint csak az összbirodalom érdekében – francia forradalom, napóleoni háborúk – rászorult az egyházra, hogy a forradalmi eszméket az egyház segítségével szorítsák vissza. Így azután 1802-ben visszaállított néhány rendet: a bencéseket, a cisztercieket, a premontreieket, s ezeknek hatalmas birtokokat adott azzal a föltétellel, hogy gimnáziumokat létesítsenek. S ezekben a gimnáziumokban a vallásosság, a hazaszeretet szellemében – a forradalmi eszmékkel szemben – tanítsanak.

A vallási elsőkélyesedés ellen Rudnay Sándor esztergomi hercegprímás próbált gyökeres változtatásokat eszközölni. 1822-ben nemzeti zsinatot hívott össze Rudnay. Minden püspök ott volt, és nagyon komoly reformrendelkezéseket hoztak. Ha ezeket a rendelkezéseket engedte volna az államvezetés kihirdetni és megvalósítani a gyakorlatban, az egyház belső ereje sokkal hamarabb meg tudott volna birkózni a folyamattal. A megújulás jó 30 évvel korábban bekövetkezett volna, de az államvezetésnek, mely folytatta a jozefinista szellemet, ez nem állt érdekében. Egyik hivatalból a másikba küldték Rudnay nemzeti zsinata rendelkezéseit. Évekig tologatták, míg végül az egészből nem lett semmi.

– A rendelkezések végrehajtásának engedélyezését végül az egyház ereje vagy a politikai események kényszerítették ki?

– Részben a forradalom kihívása. Bár azt a legvéresebben elnyomták – a szabadságharc alatt 20 pap meghalt, ötöt kivégeztek, tizenhatot halálra ítélték, és később megkegyelmezték nekik, három püspököt elmozdítottak. Bémer László nagyváradi püspököt előbb halálra ítélték, később megkegyelmezték neki, a bevonult kispapokat újból besorozták – de az állam érezte, hogy erőszakkal nem lehet a helyzetet feloldani. Ezért aztán – habár a magyarságnak jogokat nem adtak, csak a 67-es kiegyezéskor – az egyháznak megengedték a megerősödést. Scitovszky János esztergomi hercegprímás nevéhez fűződik a megújulás kezdete. Egyházmegyei zsinatot tartott, a rendeleteket végre lehetett hajtani. Végiglátogatta és megreformálta a szerzetesrendeket. Több új szerzetesrendet telepített le. Scitovszkyval – akinek megengedték, hogy egyházi hatalmával szabadon éljen, belső reformokat hozzon létre – kezd megújulni a katolikus egyház.

– Az 1867-es kiegyezéssel létrejött rendszerben hatalomra került liberális kormányzat kihívásának megint kéccsel tudott az egyház megfelelni.

– A liberális, szabadelvű, vallási szempontból igencsak közömbös, ugyanakkor az egyház állami felügyeletét gyakorló kormányzat idejében az egyház tovább élt és fejlődött, de számos jogát nem tudta megvédeni. Gondoljunk itt az 1868-as iskolatörvényre, vagy a házassági törvényre, amely az 1894–96-os kultúrharcot váltja ki.

– Mi a liberalizmus és a katolicizmus elvi vitáinak a lényege?

– A gazdasági liberalizmus – laissez faire, laissez passer, engedjétek a dolgokat menni – helyes. A társadalmi

liberalizmus, szólás-, gondolati és sajtószabadság, mind helyes. A világnézeti liberalizmussal áll szemben az egyház – manapság is.

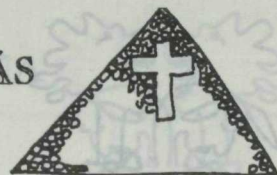
világnézeti liberalizmusnak két fajtája van. Az egyik a teljes vallási közömbösség. Azt mondja, Istennel nem törődik, az ember autonóm, önmagának a törvényhozója. Tehát bizonyos mértékben ateista, ha nem is mondja ki, de a vallással, amely az embernek a teremtmény és gondviselő Istennel való kapcsolata, abszolút közömbös. Ezt a liberalizmust az egyház nem fogadhatja el. A másik fajta liberalizmus csak bizonyos fokok közömbös, csak a minden vallásban megtalálható igazságokat fogadja el. Ez a liberalizmus is közömbösséget terjeszt, ugyanis azt mondja, hogy a vallás magánügy, és minden vallás egyforma. Mindenki maga döntse el, melyiket választja. Azt sugallja, hogy ha mindegyik egyforma, akkor minek legyen én egyik vagy a másik vallásnak követője?

– Tehát az alapvető különbség az volt, hogy amíg a liberalizmus egyenlőséget tesz a vallások közé, addig az egyház elvárta a katolikus szülők gyermekeinek a katolikus hitben való fölnevelését.

– Igen, ez volt a helyzet a II. vatikáni zsinat előtt. Most az egyház megengedi mindenkinek, hogy olyan vallást gyakoroljon, amelyet akar, azonban mégis azon az állásponton van, hogy egy dologról csak egy lehet az igazság. Például Jézus Krisztusról csak azt állíthatom, hogy emberi természetet felvett Isten volt. A másik állítás, hogy csak ember, a legtökéletesebb, de csak ember, téved is. Vannak olyan dogmák, amiket el kell fogadnia annak, aki az egyházhoz akar tartozni.

– Vagyis aki elfogadja a dogmákat, az tartozik a katolikus valláshoz, aki nem, az más valláshoz; ebben megvan a döntés szabadsága. Másrészt a katolikus egyházban van egy belső kényszer minél több hívő megnyerésére.

– Ez Krisztus által megparancsolt kötelesség: „Menjétek és tegyétek tanítványommá minden népet”. Szeretné megnyerni az egyház azokat is, akik nem őt választják. Azért, mert az egyház meg van győződve arról, hogy nála van az igazság. Ha valaki elfogadja Krisztust, akkor a parancsát teljesítenie

kell. Ha Isten valamit parancsolt, azt az embernek meg kell tennie! *Ez az igazság erőszaka.*

– Tehát a legfontosabb ütközőpont: az egyház elfogadja az emberektől azt a döntésüket, hogy nem a katolikus vallást választották, azonban próbálja meggyőzni őket, hogy másként döntsenek.

– Igen. És ezt a meggyőzést igyekvést gátolja bizonyos mértékben a liberalizmus.

– Hogyan találta meg az egyház a kivezető utat az 1867-es rendszer okozta válságból?

– Ellenhatásként indult meg a fejlődés. Az egyházpolitikai küzdelmek során kénytelen volt Ferenc József is elfogadni a parlament által megszavazott törvényeket: a zsidók emancipációját, a szabad vallásgyakorlatot, a polgári házasságkötést, polgári anyakönyvezést. A Katolikus Néppárt próbált védekezni, azonban nem sikerült meggátolnia a törvények életbelépését. Ha már nem sikerült az egyházat megvédeni a hatalmi törekvésekkel szemben, az egyház újuljon meg, mert legalapvetőbb hivatása a vallási élet. Ez aztán Prohászkaival teljesedett ki és folytatódott az új marxista jozefinizmusig.

– Professzor Úr! Véleménye szerint volt-e lényeges különbség a marxizmus, a leninizmus, a sztálinizmus és a kádárizmus vallással és egyházzal kapcsolatos törekvése között? Egyáltalán, mi volt a valódi céljuk?

– A vallással kapcsolatban mindegyik alapállása ugyanaz volt. A vallás pódium, a nép elaltatására való, nincs szükség rá, a társadalom fejlődése majd ki fogja dobni magából ezt a hiedelmet. Ez alapvető tévedés volt.

ztálin a vallást a legerőszakosabban akarta kiiktatni, később a világháború alatt azonban kénytelen volt engedni ebből a merev vallásellenességből. Mert rászorult a moszkvai pátriárkára és a pópákra, akik azután rengeteg pénzt szereztek neki. Ezt a merev sztálini rendszert akarták átültetni nálunk is a Moszkvában kiképzett és a Vörös Hadsereggel bejött kommunisták. A vallásellenes küzdelem és a vallás felhasználása, ameddig szükség van a vallásra, illetve a vallás el nem hal. Sztálin is ezt látta be.

– Az elképzeléseikben szereplő ate-

ista államhoz vezető utat mégis egyféle miszticizmuson – a párt, a legfelsőbb vezető csálhatatlanságába vetett hit – keresztül képzeltek el.

– A marxizmus tulajdonképpen egy vallás-pótlék. A marxizmusnak is megvannak a maga dogmái, az abszolút úr a párt, a párt akarata, a pártvezető akarata. A pártvezetés tévedhetetlen, mint ahogy az Isten is. A vallást pedig befogták az állam szolgálatába.

– A koalíciós idők lezárásaként az egyház egyes vezetőivel – erőszakkal – úgy, ahogy, boldogultak a kommunisták, a vallásos néptömegekkel azonban nem. Ezért megpróbálták az egyházat szolgálatukba állítani.

– Az egyházügyi hivatal által. Ezt 1950-es megegyezés betartása címén létesítették. Az 1950-es megegyezés a püspökök hűségnyilatkozata volt az állammal szemben. Kimondták, hogy ők igenis a szocialista rendszer hívei, és azokat a papokat egyháziilag is megbüntetik, akik a szocialista rendszer ellen valamit is tesznek. Azután létesítettek egy külön hivatalt, hogy a püspököket ezen megegyezés betartására kényszerítsék. Ez a hivatal már 1951-ben minden püspök mellé odatette az ún. bajszos püspököt, vagyis egy olyan hivatalnokot, aki az ÁEH központi parancsát hajtotta végre. Aki a püspöktől még a pecsétet is elvette. A püspök legfőljebb aláírta azt, amit a bajszos püspök elébe tett. A bajszos püspök mondta meg, hogy kit hova nevezzenek ki. A békepapi mozgalmat megindították 1950-ben. Mindenüvé olyan embert tettek a vezető állásokba, püspök mellé irodaigazgatónak, püspöki titkárnak, jegyzőnek, aki tagja volt a békepapi mozgalomnak, és az állam rendelkezéseit végrehajtotta. Így próbálták a püspöki hivatalt végrehajtó szervvé tenni.

– Bár ez a taktika ért el eredményeket, valódi sikereket azonban nem. Mennyiben finomítottak ezen kérdések, és eredményesebb lett-e a módszer?

– Arra törekedtek, hogy maguk a püspökök önként hajtsák végre akaratukat. Az egyház vezetését akarták felhasználni. Ez az 1964-es megegyezés egyik fontos következménye. Kádárnak ez zseniális gondolata volt. A világ közvéleményét megnyerni, hogy Magyarországon milyen emberarcú, milyen jó kommunizmus van. Kellet-

tek a kölcsönök a gulyáskommunizmus részére. S '64 után olyan püspököket neveztek ki, akik a renitens ellenálló papokat saját maguk, egyháziilag akarták elhallgattatni – eddig ezt az állam fizikailag végezte el, lefogta, becsukatta őket.

– Az utóbbi idők vallás- és egyházellenes harcai milyen következményekkel jártak a papságon belül?

– A papság egy részében bekövetkezett egy elsőkélyesedés. A többség visszahúzódott, és végezte papi munkáját. Jozefinista sekrestye-pasztarizáció volt ez is. Kereszteltek, temettek, miséztek, csinálták, amit tudtak csinálni. Eljártak békegyűlésre, mert különben nem hagytak volna nekik nyugtot. Az ember azokat a papokat ítéli el, akik tényleg – jó állásért, vagy másért – kiszolgálták őket, jelentettek, végrehajtották az egyházi hivatal utasításait. De ők a papságnak csak igen kis része voltak.

– És a hívek számára?

– Az egyház működött, de tömegeit elvesztette. Kevesen mertek templomba járni, főleg akinek valamilyen jobb állása volt. Az emberek elvállaltalannodtak. Nem volt hitoktatás, az iskolákban csak materialista nevelést kaptak. Így az egyház nagymértékben meggyöngült, egy kis része azonban hűségesen kitartott.

– Összefoglalva a beszélgetést: négy olyan nagyobb periódusa volt az egyháznak, amelyben valamilyen társadalmi, politikai válságot követő kihívásnak kellett megfelelnie. Az első három esetében vagy belülről, vagy valamely külső erő hatására, de képes volt az egyház megújulni. Jelenleg képes-e erre az egyház, és ez honnan várható?

– Az egyház belső ereje révén fog megújulni. Az első a vallás belső ereje, a második a szabadság. Az egyház akkor tud igazán dolgozni, ha szabad. Most a belső vallási erők – mondhatnánk Isten és a természetfölötti erők – kibontakozhatnak. Egy magocskát ha elültetnek, és fölé egy hatalmas betonlapot tesznek, nem tud kibújni onnan. Ha azonban elveszem, a növény kifejlődik és termést hoz.

– Köszönöm a beszélgetést.

Zelei Miklós

Egy másik égbolt

Szlovákul Šturovónak hívják a szemközti falut, Párkányt, átellenben Esztergommal, a Duna bal partján. Ludovít Štur plébános úrról nevezték el, ő 1848 egyik figurája volt. A szlovákiai szobor-kompozíciókban, ha egyáltalán szerepel, Kossuth csak egy mellékalak Štur Lajos lábainál.

Nevetségesek ezek az átkeresztelések, hogy mennyire, az akkor derül ki, ha a neveket tovább fordítjuk, s immár nem a települést nevezzük el a plébánosról, hanem a plébánost a településről: Párkány Lajos, a szlovák nemzeti küzdelmek nagy alakja.

Az esztergomi bazilika oszlopcsarnoka előtt felállított modern szerkezetű térben a pápai oltár, 1991. augusztus 16. délután. Egyelőre a tömjén nem, még csak a párkányi papírgyár füstölög. Helikoptertávtól: aprócska az oltár, s nagy füstje van az áldozatnak. A bazilika kupoláján állványra szerelt, méteres távcsővel állnak a biztonsági emberek, pásztázzák az ötvenezres tömeget, a legapróbb egyéni mozdulatot is ki tudják olvasni a nagy masszából. Adóvevő rádiós esperes urak rohángásznak. Fekete egyenruhában, fekete géppisztollyal a terrorelhárítók. Az oltárközeli szektorokban több száz üldőhely üresen maradt. És hol az áhítat?

Ha változtatunk a pozíciónkon, megtudjuk. A tévében a pápai oltár körül elhelyezett díszek, a magyar katolikus egyház műtárgyai. Felhangzik Liszt Ferenc Tu es Petrusa, a képernyőn II. János Pál szigorú, ám derűs arca, majd az

áldást osztó kéz a kék ég alatt. Könyörgés bűnbocsánatért.

A nagyemberek realitásérzéke a kis dolgokban gyakran elmúlik. Elegánsan felülemelkednek azon, hisz kénytelenek erre, hogy őrzik őket.

Egy nappal később a Pécs melletti Pogány falu repülőtérén vagyunk, a következő pápai mise színhelyén. Nyolcvan-százezer ember várakozik, de az első szektorok itt is üresek. Néhány ezer népviseletbe öltözött rendőr várja, hogyha Őszentsége megszólal: „Gyertek ide híveim!”, elindulhasson a pápa felé.

De nem ez történik.

Egyszer csak azt halljuk a hatalmas hangfalakból, Őszentsége kifejezett kívánsága a biztonsági emberekhez, tegyék lehetővé, hogy a távoli szektorokban állók közelebb jöhessenek, az üresen maradt első szektorokba. Pár percig feszült csönd, utána emberhurrikán söpör a székek között, járóképtelen öregasszonyok visítva ugrálják át a szektorhatárok közé emelt gerendakerítést, a széksorokat, hogy álltukból minél előnyösebb helyre ülhessenek. A bokát verő fekete szoknyát combközépig húzzák, hogy az Úrhoz való szállásban ne akadályozza őket. Egyikük véletlenül kitépi a spirálfüzetből a lapot, amire róluk rovom a sorokat. A Máltai Szuverén Lovagrend mentőautói fület hegyezve közelednek.

A képernyő azonban kíméletes. Bárányfelhő úszik, kéklő ragyogás a pápai oltár fölé csőszerkezetből emelt hatalmas kereszt fölött. Róma szép szál püspöke, körülötte a főpapok, a zágábi érsek, a

szabadkai püspök... Bálint Lajos, Gyulafehérvár érseke nincs itt, és hiányzik számos híve is, de rengetegen eljöttek hazulról és külföldről, és most, a mise előtti percekben a tévében impozáns emberhullám ömlik az öt megillető helyre a szabadtéri templomhajóiban. Szép látvány, tényleg az.

Hol maradnak azonban az ájultak? Egy-egy bájos, vöröskeresztes arcocskameg csak bekerül a képtovábbítás égi csatornáiba, de az öt-tíz órás várakozást ki nem bírók mentőautó színű, vöréktől nyirkos arca nem. A rendezőség szerint ők nem egyenjogú szereplői az eseménynek...

Pápai szentmisét itthonról csak kilencszáz évenként közvetít a magyar tévé. A marketingnek mindegy, hogy mit ad el, mosóport vagy a Jóistent. A felvétellel a cél érdekében mindenkor legyen kellemes, problémátlan.

Úgyis nehéz lesz ezt elérni a pápalátogatás utolsó reggelén, augusztus 20-án, a legnagyobb magyar nemzeti ünnepen, a Szent István Bazilikában, ahol II. János Pál az öregekkel és a betegekkel találkozik. Itt előzékeny nagytatállokkal dolgozik a kamera. Vonul a főpásztor, símogat és áld a főpásztori kéz, de a betegség, a vénség esetleg kellemetlen benyomást keltő ráncai a háttérben maradnak.

A képernyő, az egy másik égbolt. Péter utódainak programjában benne foglaltatik, hogy a poklok kapuit is beveggyék, de ennek a másik mennyországnak a kapuit betörni Krisztus földi helytartójának is csak ritkán sikerült. Alleluja.

Rigó József

Mítoszon innen – és túl

José Triana: Gyilkosok éjszakája

Dramai erővel, sokszor kegyetlenül sokkolón, rendkívül erőteljes színészi jelenléttel játsszák Mózes István rendezésében, Fela – Császár Gyöngyi, Bebe – Gombos Judit, Laló – Tóth József szereposztásban a Horvát János fordította Triana darabot a Szigligeti Színház Szobaszínházában. Nézhető, élvezhető előadás, a gond annyi „csak” minden tiszteltetreméltó erőlködés ellenére, hogy nem játsszák el a darabot. A rendező, valamint munkatársa, Szeredás András dramaturg ugyanis nem olvasták kellő ala-

possággal, ezáltal a Gyilkosok éjszakája rétegei felfejtés nélkül maradtak.

Úgy tűnik a létrejött előadásból, hogy a darab felszíni rétege, azaz sztorija, szűzsége mögé hatolás elmaradása nem az alkotók hanyagsága, hanem a huszadik századi színházművészet egyik igen jelentős áramlatának figyelmen kívül hagyása miatt történt. Ennek a színházi közelítésmódnak kulcsembere az 1896-ban született francia Antonin Artaud. Neve fémjelzi napjaink világszínházi törekvéseit, Európában talán csak Magyar-

országon alig ismert, legalábbis a hivatásos színházak körében. Ő a „kegyetlenség színháza” megteremtője. A magyar nem hivatásos színházak jelentősen mérítkeztek színházeszményük kialakításában Artaud esztétikájából. Mózes István az alternatív színházból jött, nyilvánvalóan találkozott ilyen ihletettségű előadásokkal, ha rendezői jártasságában, alkotói tapasztalatában talán nem is volt ez irányú gyakorlata.

Természetes lehetne pörölni ezzel a színházi látásmóddal, ennek azonban

nem lehet az a módja, hogy megkerüljük Araud-t. Nem lehet innen lenni rajta, ennyire figyelmen kívül, egy olyan José Triana darab előadásának kivitelezésében, amelyik parafrázisa Jean Genet drámaírói alkotói módszerének, technikájának. Genet pedig egyenesági megtestesítője, mintegy a gyakorlatiasságba oldja, és drámáiban megvalósítja a több egyéb ok mellett betegsége következtében is keveset alkotó Artaud színházi gondolkodásmódját.

Artaud 1938-ban jelentette meg az A színház és hasonmása címmel a kegyetlen színházról, mint színházeszményről szóló kiáltványát, a modern színház egyik legeredetibb manifesztumát. Ebben az írásában a bulvárszínház gyakorlatán való túllépést kísérel meg, alapvetően a szürrealizmusra és a dadaizmusra mint alkotói alappillérekre támaszkodva, ahogyan az előd, Alfred Jarry, az Übü király alkotója mondja: hogy felélénkítsék a szellemet, és megdolgoztassák az emlékezetet. Hatásai egészen Ionescuig kimutathatóak. E technika jellemzői: a játékoság, a kegyetlen bohózat, zene, költészet és dráma mitológiai érzékenységgel használata, a szimbolikusság. Mindezt halálosan komolyan véve, egészen a minden korlátot áttörő, végletes cselekvéseket produkáló romantikussáig, a kor, napjaink kollektív mítoszait keresve. A civilizált életben egy ritusban, a mágia segítségével próbál Artaud szembesülni az archetipikus tudatalattival. Egy mitikus-mágikus színházban akarja létrehozni a lélek katarzist. Áldozati rituáléjában felszabadítani kívánja mindazt a vadságot, kegyetlenséget és örömet, amit a civilizáció folyt el bennünk. „Ezért vagyok a kegyetlen színház híve – jelenti ki Artaud. Nem vagyunk szabadok. És a mennybolt még a fejünkre szakadhat. A színház azért jött létre, hogy mindenekelőtt erre ébresszen rá bennünket.” A kegyetlenség alatt azonban nem a szadizmusra kell gondolni, ellenkezőleg, a néző önmagával való kegyetlen szembenézése azoktól az indulatoktól szabadíthat meg, amelyet agresszíven embertársaink ellen fordítottunk. Az áldozaton alapuló, központi témájában a bűnt felmutató színház, a néző bűn utáni vágyait tárgyiasítva, katarziséval megszünteti a benne lévő erőszakot. Ez a színház a tudatalatti elé tartott tükrör. Egy valóság és kitalált világ között egyensúlyozó alkímia, az álomban feltáruló belső valóság színháza, elsősorban nem a szavakra, hanem a látványra épít, az érzékek költészete.

E színházeszmény Jean Genet drámáiban ölt testet, aki a tudatalatti mélységeiből meríti témáit, a sötétben izzó szexuális szabadságból, amelyik Artaud szerint minden nagy mítosz gyökere. Genet drá-

mái a szertartásszínházban gyökereznek, a jellem jelzések rendszerévé foszlik, a metaforikus teatralitás érvényesül. Írói jelszava a hatásos szépség, az élet legmocskosabb bugyraiban is fellelhető költészet ábrázolása. Darabjainak témája a lázadás, ami az előadásban egy jelmezből bemutatása révén valósulhat meg. Minden szereplője egy olyan szereplő szerepét játssza, aki szerepet játszik. Így semmi sem az, aminek látszik, minden valami mássá van átalakulóban. Színházi ritusainak állandó elemei a gyilkosság, a mézslálás, erőszak, kegyetlenség, vadság és erotika. Meghatározó fontosságúnak tartja a látványt. Drámáinak nyelve sem a hétköznapi nyelven beszél, szóáradatai ráolvasásszerűek, szimbolikusak, sejtetőek, kevés konkrétummal.

Elidőzősük Artaud és Genet esztétikájánál azért indokolt, mert ugyan korábban hangsúlyoztuk, hogy az előadás alkotói megkerülték őket, nem így azonban Trians, aki szinte iskolás módszerességgel követi mindkettőjüket. A Gyilkosok éjszakája drámai modelljét tekintve Genet Cselédek-jére rímél, színpadi megjelenítésének módjában pedig a rendezés technikáját, színpadi képbeállításait tekintve Artaud eszméi után kiállt. A darab választásával tehát az a lehetőség, illetve kihívás adatott meg a rendezőnek, hogy színészeivel felkutasson egy olyan színházi nyelvet, amelyik nélkül ma korszerű színházat játszani szinte képtelenség, és e nyelv ismereteinek hiánya kortévesztő, idejétmúlt színházi formákat ismétel. Mózes István nem vette fel ezt a kihívást.

A szülőktől történő elszakadás, azok megölését ábrázoló, mitikus ihletettséggű darab így a rendező kezében egy „mint-ha” realista darabbá vált. Megjelenítésében ezt erősíti Csík György jelzések, hálózobabútorral berendezett tere, melybe a tört szobafalakon át, mintegy kívülről ránézünk az eseményekre. Nem válunk a ritus részévé. A díszlet nagyon pontos a rendezői elképzeléshez, a darabhoz a már körbejárt okok miatt nem. Bánki Rozália jelmezei jól játszanak. Az előadáson dolgozó együttes nagyon szabatosan és kifogástalanul egységes a darab szellemiségének félreértésében. Így a Triana által Genet Cselédek-jéből átvett ötlet, miszerint a színész által játszott szerep egy másik szerepet játszik, többszörös tükrözésű és átfedéssű metaforikus helyzetei nem játszhatóak el. A nagyon erősen epigon ízlésű, de több dimenziós darab Mózes István kezében egy szimpla sztorivá válik, rémdrámává, horrortörténetté. A ritusok nem történnek meg, a mítosz megmutatása nem jön létre.

Irodalom: ARTAUD, Antonin: A kegyetlen színház. Gondolat, 1985.

BRUSTEIN, Robert: A lázadás színháza. Európa, 1982.

Liliomfiék

Mélyen bölcs ember Taub János. Kívülről kicsit őszinte, kíméletlen, de kíméletlen kegyetlensége mögött nem a lemondó reménytelenség, hanem a tapasztalat megbocsájtó mosolya bújjik meg. Sokat tud. Nemcsak a színházról, hanem az életéről is fölényes ismeretekből kialakított képe van. Tudja, hogy komédiás az egész világ.

Az átépített, megújult Szigligeti Színház első bemutatója, ugyanakkor a színházi évad záróbemutatója is Liliomfiék címmel, a rendező saját átdolgozásában színre vitt, Szigligeti Ede által írt Liliomfi című háromfelvonásos vígjáték. A választás teljességgel körültekintő. Mi sem lehetne alkalmasabb színpadi alapanyag egy ilyen helyzetben, mint a színház névadójának a színházat játszókról szóló darabja. Taub keretként, vagy inkább vázként használja Szigligeti darabját. Ezért változtatja meg a címet, mert a színház nem a Liliomfit játssza, hanem színházi és társadalmi önmagát. Az átdolgozásban bemutatott színházi alapanyag nem dráma. Laza szövetség cselekménysor, mint ahogyan a belőle készült előadás sem értelmezendő úgy, ahogyan színházi előadások értelmeződni kívánnak.

Le lehet szögezni, hogy az előadásban, illetve az előadással elsődlegesen egy nagyon pontosan megrajzolt világlátás tűnik elő, és ez a világlátás sokkal fontosabb üzenet, mint a játék esztétikai értéke. Hogy pontosabban legyünk, ez a felmutatott világlátás a művészi értékről szóló, de nem a művészettel. Vagyis, amíg általában egy mű hordoz valamilyen világlátást, itt a világlátás hordoz egy művet. Ezért nem jó ez a színpadi mű. Hogy nem jó színház a Liliomfiék, ezt a jelen írásunknál korábban megjelölt, az előadást elemző írások egyértelmű állásfoglalással kinyilatkoztatták. Csak-hogy ez a dolog ennél jóval ambivalensebb. Azért, mert ugyanakkor erénye is rejlik abban, hogy hatásának ezt a rendszerét nem is kívánja elfeledni. Nagyon tudatos, kifejezetten intellektuális színházi közlési mód ez. Taub e gondolkodásmóddal Brecht nyomdokaiba lép, kár, hogy színpadi alapanyaga nem tudja megközelíteni a választott szellemi társ által hasonló mechanizmussal működő színházi példázatok dramaturgiai minőségét. Ezért az ambivalenciánk, és a képtelennek tűnő, de megalapozott – mármint a rendező részéről megalapozott –

ellentmondás: egy rossz munkát látunk, ami jó. (Ha nem lenne az eddigiekből egyértelmű, nem technikai–szakmai értelemben rossz.) Abban rossz, hogy üzenetét nem az érzelmi megjelenítésben, hanem egy értelmi–szellemi síkon tükrözteti. Így nem válik belső lényegéből fakadó, önmagán alapuló, öntörvényű színpadi játékká, hanem egy, a filozófia fogalomköréhez sokkal inkább sorolható értekezés tárgyról szóló tanulmány szemléltetésévé. Színpadi mű helyett tehát egy esszét közölnek, amit látványban is demonstrálnak.

Taub János színpadi esszéje a magyar színház elavult mítoszait veszi célba. És könnyörtelenül, magabiztosan le is számol velük. Az előadás nyitásával ledönti kollektív színházi tudatunk bálványát, Helitai-Kacsóh János vitézét. Nem kíméli meg Dankó Pistát sem, és Stefan Dankóvá változtatja. Merészségében színpadi

alapanyagába építi Shakespeare Hamlet-jének nagymonológiáját. Bölcs, ironikus derűje hatására szétporlad a „magyarosch mézeskalács-mítosz”. Kíméletlenül bánik el Szigligeti darabjával, szakmai profizmusában a posztmodernért áhító megveszekedett avantgardisták sem találhatnak kivetmi valót. Átgondolt és telitalálatos szereposztásában addig lép, hogy ifjú lánykáját korosodó férfiak, idős urait pedig fiatal hölgyek játsszák, és viszont. Felfordult a világ, üzeni Taub János szerzői színháza. Azt nem lehet csinálni a színházban, amit, és úgy, ahogy eddig csináltuk – sugallja. Nemcsak az épületnek, hanem az épületben működő szellemiségnek, művészi gondolkodásmódnak is meg kell változnia. Az előadás ezek követelésében átlép a hamis mítoszok, leszámolva helyet ad új mítoszoknak. Tagadása ezért nem romboló. Nem az a fontos, milyen az új, csak ne hamis legyen – mondja.

Előadása orfeumvilágú színpadképét Kemény Árpád, a szereplők ruháit Csík

György tervezte. A zenét részben összeállította, részben írta Selmeczi György. A színház zenekarát Verebélyi József karmester vezényli, a színészek mozgását Szabó György koreográfus tervezte meg. Taub János rendező kifejezetten a szolnoki társulatra dolgozta át az eredeti Liliomfit.

A társulat pontosan teljesíti a rendező elvárásait, mind az „első vonalban”, a színlap szerinti felsorolásban: Garas Dezső, Törőcsik Mari, Meszléry Judit, Mertz Tibor, Czibulás Péter, Császár Gyöngyi, Györfy Emil, Spolarics Andrea, ifj. Újlaki László, Mucsi Zoltán, Koós Olga, Sebestyén Éva, Szerémi Zoltán, Kozák Ágnes, Bajcsay Mária, Egri Márta, Mészáros István, Háda János, Tóth József – mind a „másodikban”: Árva László, Bakos Éva, Balogh Ildikó, Czákó Jenő, Ecsedi Erzsébet, Éliás Anikó, Gombos Judit, Horváth Gábor, Illés Edit, Kaszás Mihály, Szöllösi Zoltán, Tóth István, Turza Irén személyében.

Molnár H. Lajos

Ez a Danubius, ez a Danubius!...

Ez az, megtalálta, hi–hi, ez az ön frekvenciája... Volt.

Addig volt, amíg valami huncutok el nem rontották, azaz el nem vették tőlem. Amíg az adásidő nagy részében jobbnál jobb muzsika szólt, amíg kitűnően megfelelt a kellemes „háttérrádiózásnak”, miközben az ember törte vagy nem törte a fejét valamin, olvasott vagy éppen frt. Amíg a zenére, és nem a saját szövegükre összpontosító lemezlovasok „csinálták” a műsort, és a dalok összeválogatásán, tömör tállalásán és „végigjátszásán” volt a hangsúly. Közben – ritkán! – volt egy kis reklám, egy kis játék, hisz ettől kereskedelmi adás egy zenés (!) adás is.

Aztán kezdett elburjázni a reklám. De nem úgy, hogy egyre többféle és egyre változatosabb, hanem általában ugyanazok a mafla szövegek többször, sűrűn, idegesítően, orrvérzésig. És jöttek a jópofáskodó, vihorászó, állandó szellemeskedési kényszerben szenvedő lányok és fiúk, akiket mintha azon az alapon válogattak volna ki, hogy akinek az Isten a legkevesebbet adott humorérzékből, az jöhet a Danubiushoz. No meg azok, akik beszédhibásak, nem tudnak rövid ideig sem összpontosítani, képtelenek rögtönozni... De el sem tudom nyugodtan sorolni, hogy még mi mindent nem szabad tudni, mert beidegződött reflexeimet kioltani még nem sikerült, most is a volt frekvenciámat „háttérrádióztatom”, de a

sok hebrencs duma miatt kilép az előtérbe.

Hűj...e, kedves hallgatóink, kutya, de az ám, kutya egy meleg van itt, a stúdióban, kapcsoljuk munkatársunkat, aki most együtt fut a futókkal... Halló, Pista!... Hallasz?... A kutya mindenit, az előbb még itt volt a vonalban..., akarom mondani, futott, futott..., amíg előkerül, talán egy kis zenét...

– Ne! Én itt vagyok..., hallak..., csak nehezen kapok levegőt, sajnos..., a startról lekéstem..., be kell hoznom..., elnézést, úgy lihegek, mint egy... kutya...

– Seabaj, mondhatnám, hi–hi eb–baj, he–he, addig reklám:

– ...és ha nincs is zsozsója, lehet hogy lesz egy pözsója!...

– Közben itt a stúdióba bejött egy szörny..., hi–hi, megkérjük elíz kúpert, kergesse el... (zenerészlet) ...Hát, hi–hi, elég csúnyán vonyított, de sajnos, nem az a szám volt, amit felkonferáltam, és még sajnosabb, hogy most nincs is idő arra, mert vonalban Pista, halló Pista!...

– Halló, akarom mondani helló, húh..., már nem futok, bár nem is izzadok, mert, hi–hi, nyakig vagyok a vízben... Au! Ez nem egy pincsi volt, hanem én, mert majdnem beesett a mikrofonom a vízbe, úgyhogy, bruháá, ha csobbanást hallanak, az nem én voltam..., hanem a mikrofon, most tanulja a kutyaúszást...

– Köszönjük, Pista, innen a stúdióból,

nagyon irigyelünk, ezért is kapcsolunk most ki, no meg azért, hogy ma donnánk, a kis macskánk oroszlánkörmeit eregesse... (zenerészlet) ...Hát, sajnos, ide–oda ugrált a tű a céde–barázdákon, ha lehet ezt így mondani, de még egyszer nem tudjuk ennél rosszabbul sem lejátszani, bre–keke, mert itt a játék ideje, halló!... Az előbb még ryolcan voltunk a vonalban... Na, milyen állatra gondoltam, Péter, vagy hogy a túróba hívnak...

– Állat?

– Hát persze.

– Egy lába van?

– Majdnem jó.

– Akkor három.

– Na, segíték egy kicsit: ugat...

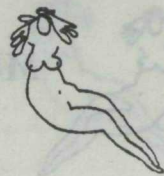
– Akkor apuci.

– Sajnos nem, pedig rá is gondolhattam volna.

– De igen, eltaláltam! Anyuci mondta az előbb, hogy ne ugasson bele a játékomba.

– Na jó, akkor nyertél egy trikót, felíratos, hogy valami kultúra is legyen a műsorban, ha letetted a telefont, akkor fel tudom venni az adataidat... Kurva hőség van, kedves hallgatóink, mindjárt következik újedit az új hírekkel, előljáróként csak annyit, hi–hi, meleg napokat átélve élünk a nyárban...

És ez mind–mind Danubius...

Rideg Gábor

Szobrokról, szobrászatról – több tételben

Ha nyárelő, és ráadásul páratlan esztendő, akkor bizonyos, hogy a képzőművészeti ágak közül a plasztika dominál a kiállítótermekben. De nemcsak ott, hiszen ma még az alkotótelepeken folyó munka évszaka is a nyár, és a művésztelepek túlnyomó többsége a szobrászatot részesíti előnyben. Példaként és az idei nyári munkakazdésének kronológiai sorrendjében említve: a Nyíregyháza–sóstói érem és kispasztikai alkotótelep, a siklói kerámiai, a villányi kőszobrász, a nagyatádi faszobrász, és szűkebb pátriánknál maradva, a mezőtúri alkotótelep léte bizonyítja az előbbi állítás igazságát.

Két műfaji biennáléről – röviden

A nem túl szerencsés hagyományoknak megfelelően néhány nap eltéréssel, június elején nyitották meg Sopronban az érem-, és Pécsen a kispasztikai biennálét. Úgy látszik, a naptár és a kétévenkénti ismétlődés nehézkedési ereje mindig nagyobb volt a józan megfontolásnál, vagy tán a rosszul értelmezett lokálpatriotizmusból fakadó makacsság akadályozta meg, hogy valamelyik rendező város lépést váltson, azaz a páratlan évből páros esztendőbe „sasszézzon” a maga tárlatával. Pedig, ha más–más esztendőben kerülne megrendezésre a két kiállítás, nem hatnának olyan zavaróan azok a „hatásköri” tisztázatlanságok sem, amelyek most jórészt abból adódnak, hogy a pécsi kispasztikai biennálé, annak ellenére, hogy már több mint egy évtizede létezik önálló műfaji fóruma, változatlanul igényt tart az érmek bemutatására is.

Talán e szokás erejénél fogva a megyénkbeli a két műfaji biennálén szereplő egyetlen szobrász, Györfi Sándor is a pécsi kispasztikai sereg-szemlén állított ki érmekeket. Szám szerint három mintázott, bronz éremmel,

helyesebben egy három éremből álló sorozattal szerepelt a tárlaton, amelynek címe: Befejezetlen sorozat. E cím nem annyira a művek tartalmára, mint a folytatásra vonatkozó művészi szándékra utal.

Lényegében a három érem három parafrázis, különböző kultúrtörténeti, művészettörténeti motívumok és rétegek egymásra kopírozásával új gondolatlattersítések sorozatát akarja a művész megindítani a szemlélőben. A központi motívum az emberiség történetének talán legelementárisabb erejű, a természetesség ősi szimbólumává vált „kispasztikája”, a villendorfi Vénusz, ezt helyezi Györfi különböző kontextusba, például az emberi test Leonardo da Vinci által a reneszánszban megfogal-

mazott arányrendszerébe. Az eredmény: izgató formai és gondolati feszültség, ám ennek felismeréséhez elengedhetetlen, hogy a néző is rendelkezzen azokkal az ismeretekkel, amelyekkel a művész. Mindenesetre érdeklődéssel várjuk a sorozat folytatását.

Emlékmű Mezőtúrnak

Györfi Sándor személye vezethet át bennünket következő témánkra, a mezőtúri művésztelep ideai tevékenységének értékelésére, hiszen Borbás Tiborral együtt évtizede ő irányítja az itt folyó művészi munkát. Ez alatt az idő alatt Mezőtúr, pontosabban a Holt-Körös partján lévő Takács-tanya ismert és

Györfi Sándor: Befejezetlen sorozat II., bronz, 12 cm, 1990

számontartott fogalom lett a képzőművészeti közéletben.

Olyan művésztelepként tartják számon a mezőtúrit, ahol a szellemi műhelymunkán és az együttlét örömein túl a szakmai ismeretek gyakorlati próbatétele is fontos mozzanat. Egy feledésbe ment, régi szobrászati technikát, a viaszveszejtéses bronzöntést eleveníthették fel és gyakorolhatták be itt a művészek. Olyan eljárás ez, amely egyúttal új esztétikai minőségek hordozója is. A szobrászati eljárásokon belüli megkülönböztetett helyét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy szinte külön szobrászati műfajként tartják számon az így készült műveket. Félő azonban, hogy a közeljövőben mindez csupán művészettörténeti adalék, tovatűnő emlék lesz, mert a mezőtúri önkormányzat anyagi nehézségekre hivatkozva fontolgatja a telep támogatásának beszüntetését. Ez esetben egy nagyvonalú gesztussal, és csak szegény emberektől kitelő drága ajándékkal búcsúznának a művészek a várostól. Négy résztvevő művész, Balogh Géza, Borbás Tibor, Györfi Sándor és Lakatos Aranka ugyanis második világháborús emlékművet készít Mezőtúr főterére.

Mint oly sokszor már az elmúlt évtizedekben, ez esetben is a „zsíroskenyér szobrok” száma szaporodik kis hazánkban. Az olyan munkákat illetik ezzel a nem túl hízelgő jelzővel, amelyekhez aránytalanul olcsón, szinte ingyen jut hozzá egy-egy közösség. (A négy művész akár még több éven keresztül havi ellátása és háromezer forint „ösztöndíja” ezúttal sem mérhető az általuk létrehozott értékhez.) A tavalyi év volt a tervezés, az idei egy hónap a kivitelezés időszaka, hiszen a bronzöntést maguk a művészek végezték. Hátra van még a kiöntött részformák cizellálása és összeépítése, amit Györfi Sándor karcagi műhelyében szeretnének elvégezni szeptemberben a művészek.

Lehetséges, hogy az előbbiek kicsinyes számígtatásnak, filléreskedésnek tűnnek, de a művésztelep jövőbeli létét is úgy latolgatják egyesek, hogy a mér-

leg másik serpenyőjébe pár száz méternyi járda építési költségeit teszik.

A négy művész felajánlásának lényege azonban mégiscsak az, hogy Mezőtúr főtere olyan, a világháború áldozatainak emlékéhez méltó, értékes műalkotással gyarapodik, amely elindíthatja az Alföld egyik legszebb kisvárosi terének az újjárendezését, rekonstrukcióját is.

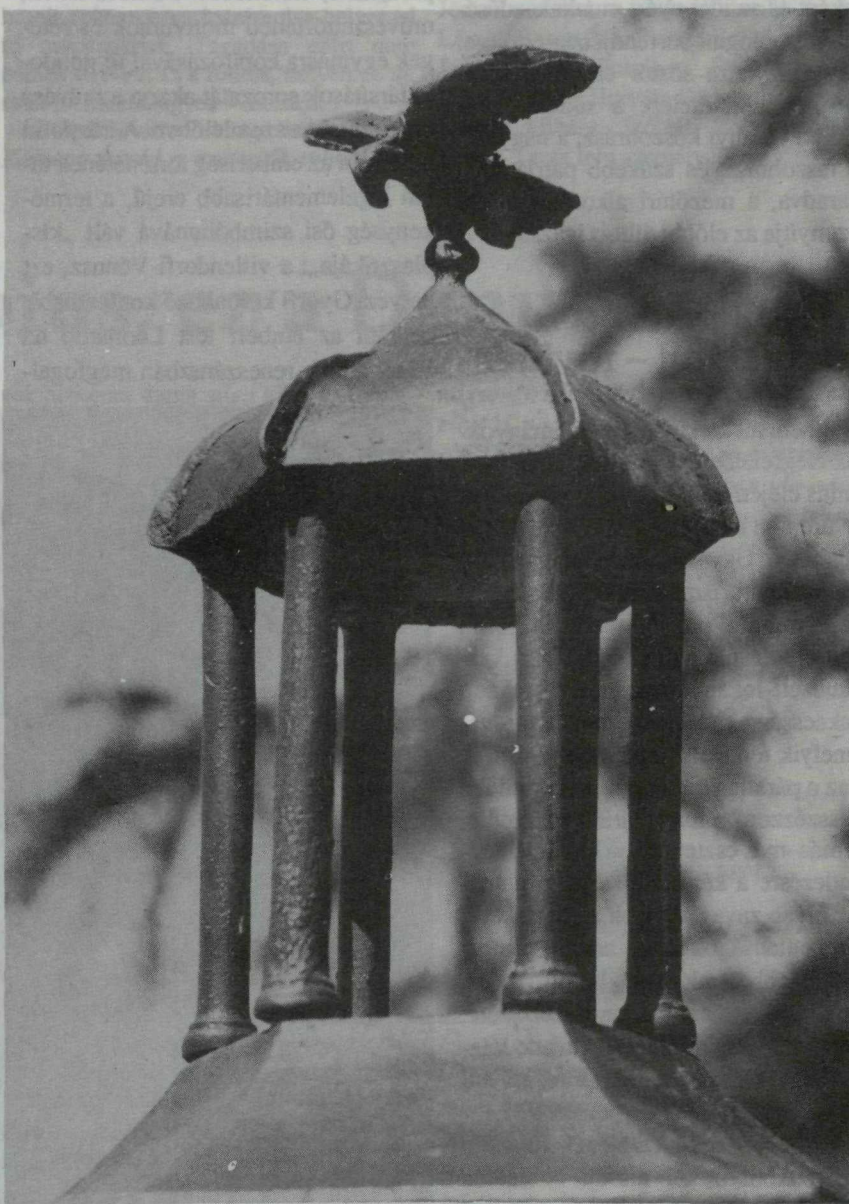
Hidromobil Szolnokról

Egy tér, egy új kulturális centrum központi térségének újjárendezése volt

a szándéka egy német „kisváros”, Rüsselsheim vezetésének is, amikor elhatározták, hogy a modern színházuk előtt lévő félresikerült (mert néha előfordul, hogy ott is elfuserálnak valamit) szökőkút helyett a környezethez és az Opel-művek székhelyéhez méltó, művészi értékű plasztikát állíttatnak.

Hála éppen az Opel-műveknek, a város Németország egyik legtehetősebb települése, megengedhették tehát maguknak, hogy kiválasszák a számukra leginkább tetszőt.

A véletlen úgy hozta, hogy e változtatás során a város vezetőinek látókö-

A mezőtúri II. világháborús emlékmű modellje, bronz (Balogh Géza, Borbás Tibor, Györfi Sándor és Lakatos Aranka munkája)

Fotó: Illyés Csaba

Ecseki Jánosné

Rólunk írták

(1991. június-július)

Jász–Nagykun–Szolnok megye

1. Kiskereskedelmi eladási forgalom terület szerint. = Statisztikai Havi Közlemények, 1991. 4. sz. 61. p.
1990-re vonatkozó adatok.
2. A munkanélküli ellátásban részesültek terület szerint. = Statisztikai Havi Közlemények, 1991. 5. sz. 70. p.
Közi a segély összegét és a segélyezés időtartamát is.
3. Indexek az iparban terület szerint. = Statisztikai Havi Közlemények, 1991. 6. sz. 63. p.
1990-re vonatkozó statisztikai adatok az ipari termelésről és a foglalkoztatottakról.
4. Fekete-Szabó Sándor – Sándor István: A munkanélküliség Jász–Nagykun–Szolnok megyében. = Statisztikai Szemle, 1991. június, 6. sz. 458–470. p.
5. Kiss Éva: Iskolázottság és szakképzettség a Közép-Tisza vidéken. = Statisztikai Szemle, 1991. június, 6. sz. 471–486. p.
A tanulmány helységekre lebontva 1930-tól közli az analfabéták, a felsőfokú végzettségűek számát, egyes vállalatok dolgozóinak, helyi vezetőinek iskolai végzettségét.
6. L.M.L. (Murányi László, L.): Olaszok Szolnok megyében. = Népszabadság, 1991. jún. 3., 128. sz. 15. p.
Egy bolognai cég tájékoztató körutát tett a megyében.
7. (Egri Sándor): Amennyit kiharcol magának. = Magyar Nemzet, 1991. jún. 10., 134. sz. 4. p.
A megyei építőipari, a megyei tervezővállalat és a vízügyi igazgatóság által létrehozott kereskedelmi és vállalkozói kft. támogatja a világhírlírást megrendezését.
8. Bóna Zoltán: Ki nyeli le a szénport? = Új Szóvetkezet, 1991. jún. 12., 24. sz. 6. p.
A szénáremelés miatt kiéleződött a helyzet a megyében. A MESZÖV és az ÁFÉSZ ügyvezetői nyilatkoznak az ellátásról, az utalványok beváltásáról, az állami támogatásról.
9. Egri Sándor: Alföld. = Magyar Nemzet, 1991. jún. 17., 140. sz. 4. p.
Az Alföldről történő elvándorlásról, munkanélküliségről tudósít a cikk. Jász–Nagykun–Szolnok megyéből az utóbbi 10 év alatt 20 ezren mentek el. Ennek okait, irányát és a megoldás lehetőségeit vizsgálja a szerző.
10. Lazányi József: Az ügynökség is kap a pénzből. = Üzlet, 1991. jún. 18., 95. sz. 9. p.
A Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány 200 millió forintot ítélt meg Jász–Nagykun–Szolnok megyének. Kihelyezésére az OTP szerzett jogot. Az ügynökségek augusztusban kezdik meg munkájukat.
11. Tapasztalatok Pest, Szolnok és Békés megyében. = Magyar Mezőgazdaság, 1991. jún. 19., 25. sz. melléklet.
A cukorélesztőtermelés helyzete.
12. Lazányi József: Ukrán üzlet. = Üzlet, 1991. jún. 25., 99. sz. 3. p.
Ukrán delegáció látogatott a megyébe. A

megbeszélések célja: gazdasági, kereskedelmi kapcsolatok kialakítása.

13. Deák Rózsa – Dusik János – Virág Ferenc: Kongresszusra készülve. Hajdú–Jász–Szabolcs. = Szabadság, 1991. jún. 28., 26. sz. 3. p.
Beszámoló az MSZMP Debrecenben tartott regionális üléséről. Megyénkből Ungor Tibor hozzászólását idézi.
14. Kocsis László: A szovjet katonák segítettek is. = Szabadság, 1991. jún. 28., 26. sz. 10. p.
Beszámoló a szovjet katonák által 1945-ben nyújtott segítségről.
15. Keletről nyugatra. Hogyan téjékozódik a vidék? Bocsnátot kérték. – barfot kaptak. = Magyar Nemzet, 1991. júl. 8., 152. sz. 5. p.
Megyénk sajtójának, a helyi nyilvánosság ügyének utóbbi két éve. A kisebb településeknek van sajtója, egyedül Szolnok hallgat.
16. Levágták a túlsúlyos sertéseket. = Magyar Mezőgazdaság, 1991. júl. 10., 28. sz. 3. p.
Szolnok megye is megemlítve.
17. (faragó): Tízezerrel több munkanélküli Jász–Nagykun–Szolnok megyében és Somogy megyében. = Magyar Nemzet, 1991. júl. 11., 161. sz. 6. p.
Legfeszültebb a helyzet a Nagyknásban, legreménytelenebb a pályakezdők.
18. Bonta Miklós: A „fáradhatatlan” PHARE, avagy: Támogatás hat régióknak. = Népszava, 1991. júl. 15., 164. sz. 5. p.
Megyénk is részesül a PHARE-keretből. A termálvizek idegenforgalmi hasznosítása mellett a mezőgazdaságban szükséges váltást támogatják.
19. Búzaaratás árvtákkal. = Magyar Nemzet, 1991. júl. 17., 166. sz. 8. p.
Megkezdődött megyénkben a búza betakarítása. Vita a Gabonaforgalmi és Malomipari Vállalattal, mely az előszerződéset követően csökkentette az átvételi árat.
20. Endrész Sándor: Küzdelem a túlsúlyos sertések értékesítéséért. = Világgazdaság, 1991. júl. 18., 137. sz. 4. p.
A túlsúlyos sertések eladásában Jász–Nagykun–Szolnok a 3. legnehezebb helyzetben lévő megye.
21. Tamás Gábor: Tengernyi lesz a gabona. = Számadás, 1991. júl. 18., 29. sz. 17. p.
A gabonatermelő vállalatok értekezletén vitatták meg a gabonaértékesítés helyzetét. Az átvételi árban és mennyiségben nem tudtak megegyezni a Gabonaforgalmi Vállalattal.
22. Már közel kétezeren vannak. Ez még csak a kezdet. = Magyar Nemzet, 1991. júl. 19., 168. sz. 9. p.
Részletes, elemző cikk a munkanélküliekről, az álláslehetőségeiről, a munkahelyteremtési lehetőségekről, megyénkénti adatokkal.
23. Endrész Sándor: Ahol közösen perelnek. = Világgazdaság, 1991. júl. 20., 139. sz. 5. p.
Tizenegy gazdaság pertársaságot hozott létre a gabona átvételi árának egyoldalú csökkentése miatt. 150 ezer tonna sorsa megoldatlan.
24. Pertársaság. = Népszava, 1991. júl. 20., 169. sz. 4. p.

Dúl a vihar a gabona értékesítési ára körül. Tizenegy gazdaság úgy határozott, hogy pertársaságot hoz létre és bírósági útra tereli az ügyet.

25. (egri) (Egri Sándor): Keletről Nyugatra. Milyen a hírközlés helyzete? Tárcsázható a Nagyknaság és a Tisza-tó. = Magyar Nemzet, 1991. júl. 22., 170. sz. 5. p.
Nemrég megyénk újabb 19 települését kapcsolták be a távhívásba. Helyzetkép és a további terve...
26. Tiltakoznak a Szolnok megyei gazdaságok... (Hír.) = Magyar Nemzet, 1991. júl. 22., 170. sz. 14. p.
A tiltakozás oka: a gabonaforgalmi vállalat a betakarítandó 500 ezer tonna búzáért csak a felét akarja átvenni, azt is alacsony áron.
27. Kenyérvesztés Keletről nyugatra. = Népszabadság, 1991. júl. 25., 173. sz. 7. p.
Országos pillanatkép a munkanélküliségről, benne megyénk helyzete.
28. S.E.: Búzagondok. = Magyar Mezőgazdaság, 1991. júl. 26., 30. sz. 3. p.
Az országos helyzetben belül részletes Szolnok megyei körkép.

Abádszalók

29. Agrya '91. = Népszabadság, 1991. júl. 29., 176. sz. 10. p.; Magyar Nemzet, 1991. júl. 29., 176. sz. 10. p.
Az Agrár és Falusi Ifjúsági Szövetség – nemzetközivé vált – találkozót rendezett Abádszalókon.
Ld. még: 222., 224. sz. tételt.

Alattyán

30. A 91 éves Gecse Árpád... (Hír) = Új Magyarország, 1991. jún. 5., 34. sz. 7. p.
Gecse Árpád festőművésznek a Magyar Köztársaság Csillagrendjét adományozta a köztársasági elnök.

Csépa

31. Kovai Iván: Pápai pillanatok. = Új Szóvetkezet, 1991. jún. 19., 25. sz. 9. p.
Fotó az iskolaszóvetkezetek pápai versenynén részt vevő csépai általános iskolákról, akik a kunszentmártoni áfész képviselték.

Cserkeszőlő

32. Tólas László: A bérlo a szőlőtelepítő, nem a téesz. = Heti Kis Újság, 1991. jún. 21., 24. sz. 2. p.
A cserkeszőlői szőlősgazdák lehetőségeiről – a kárpótálás kapcsán.

Fegyvernek

Ld. 8. sz. tételt.

Hortobágy

33. Lőgyakorlat korlátozva. = Kurir (piros), 1991. júl. 9., 186. sz. 5. p.; Magyar Hírlap,

1991. júl. 9., 159. sz. 3. p.; Pesti Hírlap, 1991. júl. 9., 159. sz. 9. p.; Új Magyarország, 1991. júl. 9., 63. sz. 1. p.
- Lakossági tiltakozásra felfüggesztették a gyakorló bombázásokat és a lőgyakorlatokat a Hortobágyi Nemzeti Parkban.
34. Egri Sándor: Bombázóter az Alföldön. = Magyar Nemzet, 1991. júl. 13., 163. sz. 6. p. A Karcag–Kunmadaras–Nagyiván–Nádudvar határolta négyszög volt a Varsói Szerződés egyesített fegyveres erőinek nemzetközi bombázótere. A magyar hadsereg egységei ismét megkezdtek itt gyakorlataikat, de az érintett önkormányzatok petíciója nyomán a honvédelmi miniszter felfüggesztette a katonai tevékenységet.
35. László Ilona: A Hortobágy bombatölcserei Rácsos kapun innen és túl. El- és feltűnök. = Heti Magyarország, 1991. júl. 19., 29. sz. 10–11. p. 1991. júl. 2-án a magyar hadsereg alakulatai újból megkezdtek katonai gyakorlataikat a Hortobágyon. (Fotó: Kovács Gábor)
36. Egri Sándor: Ne bántásák a Hortobágyot. Bombák, rakéták szanaszét. = Magyar Nemzet, 1991. júl. 22., 170. sz. 6. p. A Bombatér sorsáról.

Jászapáti

37. A második világháborúban elpusztult áldozataira emlékezett a 600 éves város. = Vasárnapi Hírek, 1991. jún. 8., 23. sz. 3. p.
38. Jászapáti hatszáz éves. (Hír) = Mai Nap, 1991. jún. 9., 133. sz. 3. p. Az évfordulót a Rajki László készítette világháborús emlékmű felavatásával ünnepelte a város.
39. Szállodapótló Jászapáti. = Új Szövetkezet, 1991. jún. 26., 26. sz. 5. p. Családi vállalkozásban 3 szobás panzió nyílt.

Jászberény

40. Kertész Róbert: Vadászok a Zagyva mentén. = Műzsák, 1991. 2. sz. 5–6. p. Egy 1989 októberétől – az egykori Zagyva partjai mentén, Jászberény körzetében – folyó mezőli telephely ásatási munkálatairól számol be a cikk.
41. Ismét elhallgatott... = Rádiótechnika, 1991. máj., 5. sz. 235. p. Nekrológ Salamon József jászberényi rádióamatőrrel.
42. Neuwirth Gábor: Felvételi esélyek a pedagógusképző felsőoktatási intézményekben. = Köznevelés, 1991. máj. 31., 21. sz. 3–5. p. A Jászberényi Tanítóképző Főiskolára jelentkezők száma, a felvételi keretszám és a ponthatárok 1986-tól 1991-ig – a többi főiskolával összehasonlíthatóan.
43. Lazányi József: Auditált mérleg még nincs. = Úzlet, 1991. jún. 1., 86. sz. 3. p. Az Electrolux integrálási szándékát nehezíti a vagyonmérlegkészítés és az egyszerűes kft. bejegyzése. Bizonytalan egyes termékek további gyártása is a Lehel Hűtőgépgyárban.
44. Murányi László, L.: Egyelőre nincs elbocsátás a jászberényi Lehel Hűtőgépgyárban. = Népszabadság, 1991. jún. 1., 127. sz. 4. p.
45. Némédyné Gyulavári Gabriella: Mozart nyomában. = Új Szövetkezet, 1991. jún. 12., 24. sz. 9. p. Beszámoló a Jászsági ÁFÉSZ Székely Mihály kórusának nemzetközi fesztiválon való szerepléséről. (Ausztria: Neumarkt, Werfen.)
46. Pénteken: Pestre jönnek tiltakozni a polgár-

- mesterek. = Magyar Hírlap, 1991. jún. 13., 137. sz. 1., 3. p. A riportban Forgács István, Jászberény jegyzője is megszólal.
47. Kiss Erika: Munka fogyatékosoknak. = Pesti Hírlap, 1991. jún. 18., 141. sz. 16. p. A jászberényiek kezdeményezései a fogyatékos gyermekek foglalkoztatása érdekében.
48. Kiss Erika: Tantervhangoló. = Pesti Hírlap, 1991. jún. 20., 143. sz. 16. p. A Lauder Alapítvány keretében működő világi zsidó iskola tevékenységével foglalkozó tanácskozási színhelye a Jászberényi Tanítóképző Főiskola volt.
49. Kiss Erika: Befürödtek a vízdíjakkal. = Pesti Hírlap, 1991. jún. 26., 148. sz. 4. p. Gond a vízdíjak árának megállapítása. Az újonnan kidolgozott tarifarendszer is sok problémát okoz Jászberényben.
50. Rákóczi Gabriella: Még folynak a tárgyalások a Lehel végleges áráról. = Világgazdaság, 1991. jún. 27., 122. sz. 4. p. A Lehel március 19-én lett 100%-ban az Electrolux tulajdona. Az azóta bekövetkezett változások... lehetőségeket és a jövőt vázolja a cikk.
51. Kiss Erika: Polgárőrség kontra önkéntes rendőrök. Jászberényben nem sikerült. = Pesti Hírlap, 1991. jún. 28., 150. sz. 4. p. A Jászság több településén sikeresen működik a polgárőrség. Jászberényben nem vált be, ezért helyette átszervezve visszaállították az önkéntes rendőrként.
52. Kiss Erika: Az élet periferiáján. = Pesti Hírlap, 1991. júl. 4., 155. sz. 4. p. Egy börtönből szabadult vert tanyát a Polgármesteri Hivatal udvarán. Kálváriája, hányattatása néhány sorban.
53. Kiss Erika: Libamáj cserépedényben. = Pesti Hírlap, 1991. júl. 4., 155. sz. 7. p. A kisállat-feldolgozó üzem korszerűbb feldolgozásra törekszik. Nyugati exportra is vannak lehetőségek.
54. Kiss Erika: Jó autóra van pénzünk. = Pesti Hírlap, 1991. júl. 5., 155. sz. 6. p. Opel-szalon Jászberényben.
55. Lazányi József: Vétélár nélkül bejegyezték. = Úzlet, 1991. júl. 9., 107. sz. 3. p. A Lehel privatizációja.
56. Kiss Erika: Debütált a Julius Meinl. = Pesti Hírlap, 1991. júl. 10., 160. sz. 6. p. Csemege-Meinl „házasság” Jászberényben. A helyi önkormányzat is részesedik; a nyereség az országban marad.
57. Kiss Erika: A tanyavilág élni akar. Visszahívtak iskolát. = Pesti Hírlap, 1991. júl. 17., 166. sz. 4. p. Az Öregerdő Fecske-iskolájában ismét működni fog az összevont 5–8. osztály.
58. Szőke György: Elkelt a Lehel Hűtőgépgyár. = Népszabadság, 1991. júl. 17., 166. sz. 4. p. Két évi alku után 100%-ban Electrolux-tulajdon a Lehel.
59. Magánkézben egy csődbe jutott szövetkezeti juhászat. = Világgazdaság, 1991. júl. 24., 141. sz. 5. p. A jászberényi agrárszövetkezet tőpén két vállalkozó tehermentesítet alakított ki.
60. Mézvásár a jász fővárosban. = Kurir (kék), 1991. júl. 24., 143. sz. 5. p.; Magyar Hírlap, 1991. júl. 25., 173. sz. 3., 8. p.; Népszabadság, 1991. júl. 25., 173. sz. 10. p.; Pesti Hírlap, 1991. júl. 25., 173. sz. 9. p.; Új Magyarország, 1991. júl. 25., 77. sz. 5. p. Augusztus 3-án országos mézvásár.
61. Kiss Erika: Pízz magadban, és sikerülni fog.

Egy parafenomén filozófiája. = Pesti Hírlap, 1991. júl. 27., 175. sz. 5. p.

Vékás Kovács Imrét mutatja be a cikk.

62. Csángó fesztivál, zenésztábor Jászberényben. = Magyar Hírlap, 1991. júl. 29., 176. sz. 3. p. Nemzetközi táncház és zenésztábor színhelye tíz napig a jász főváros.
63. Táncház és zenésztábor nyílt tegnap Jászberényben. (Hír) = Pesti Hírlap, 1991. júl. 29., 176. sz. 16. p. Ld. még 10., 132., 204. sz. tételt.

Jászfényszaru

64. K.A.: Egyéves a magyar Samsung. = Világgazdaság, 1991. jún. 14., 113. sz. 5. p.
65. Szőke L.: Samsung a tőzsdére. = Úzlet, 1991. jún. 14., 93. sz. 3. p. A Samsung Electronics Hungarian Co. Ltd. eredményeiről és terveiről. Az összeszerelésről hamarosan átutaznak a gyártásra. A cég az Orion részvényeit is megvette, így hazánk első tisztán külföldi tulajdonú vállalatá lett.
66. Egressy Zoltán: Láng piros elefántal. = Pesti Hírlap, 1991. júl. 27., 175. sz. 11. p. Interjú Csomor Csillával, a győri színház „üdvöskéjével” – Jászfényszarura hazautaztában. Ld. még 204. sz. tételt.

Jászkóhalma

67. R.É.: Ki a kicsit is becsüli. = Kistermelői Lapja, 1991. 6. sz. 20–21. p. Képes riport Vámos László jákóhalmai baromfitenyésztőről.

Jászság

68. Vincze István: Áll-e még a tanya Jászság határában? = Szabad Föld, 1991. júl. 2., 27. sz. 5. p. Éled-e a Jászság? – ezt kutatja a szerző. A népességszám 1941 óta egyre csökken, de a különböző kezdeményezések (jászok napja, értékképviseleti szövetség) reménykeltőek.
69. Jászságról néven alapítványt hoztak létre a jászsági üzemek és a tájrolt elszámazott jászok. (Hír) = Népszabadság, 1991. júl. 3., 154. sz. 11. p. Cél: társadalmi és gazdasági érdekvédelem. Ld. még: 193. sz. tételt.

Karcag

70. Kanta Gyula: Szél fújja a tanya helyét. = Heti Kis Újság, 1991. máj. 31., 21. sz. 2. p. A kárpótlási törvény kapcsán egy befürdői tanya életének bemutatásával emlékezik a szerző az 1940-es évek gazdálkodói világára.
71. Bosnyák Imre: Régi állatfajtáink reneszánsza. = Kistermelői Lapja, 1991. 6. sz. 17. p. Karcagi szerző írása.
72. Sz.Á.: Tanulságos küldöttgyűlés Karcagon. = Klub Magazin, 1991. június, 6. sz. 7. p. Beszámoló a Magyar Technikai és Tömegsportklubok Szövetségének 1991. máj. 8-i területi rendkívüli küldöttgyűléséről.
73. (egri) (Egri Sándor): Ivóvizek arzénmentesítése a Nagykunságban. = Magyar Nemzet, 1991. jún. 4., 129. sz. 4. p. Karcagon 14, Kisújszállason 20 millió forintot költenek az ivóvíz arzénmentesítésére, de ez a szükségesnek csak töredéke.
74. Karcag önkormányzata... (Hír) = Új Magyarország, 1991. jún. 6., 35. sz. 7. p. Utcat neveztek el Kovács Mihályról, és az USA-ban működő Kovács Mihály Társaság

- hazalátogató elnöke javaslatára emlékműzeum és hasonló társaság létrehozását tervezik.
75. Karcagi emlékműzeum. = Heti Magyarországi, 1991. jún. 21., 25. sz. 13. p.
Kováts Mihály társaságot és emlékműzeumot kívánnak létrehozni Karcagon az amerikai függetlenségi háború hőseinek emlékére, a város szülőtte tisztelésére.
76. Karcag-Berekfürdő... (Hír) = Pesti Hírlap, 1991. jún. 24., 146. sz. 16. p.; Népszabadság, 1991. jún. 24., 146. sz. 10. p.
A Magyar Vöröskereszt megyei szervezete 14. alkalommal nyitotta meg Berekfürdőn az egészségileg károsult gyerekek táborát.
77. „Természet- és embervédelmi demonstráció” Karcagon. = Magyar Nemzet, 1991. júl. 3., 154. sz. 14. p.; Pesti Hírlap, 1991. júl. 2., 154. sz. 16. p.; Szabad Föld, 1991. júl. 2., 27. sz. 2. p.
Az eltávozott orosz katonák helyét máris magyar útegek foglalták el. Ez ellen tiltakoznak a lakosok.
78. H.G.: Magyar siker a fizikai diákolimpián. = Népszabadság, 1991. júl. 10., 100. sz. 10. p.
Daruka István, a Gábor Áron Gimnázium tanulója 3. helyezést ért el Havannában.
79. Kántor Sándor díjat alapított szülővárosa, Karcag... (Hír) = Új Magyarország, 1991. júl. 10., 64. sz. 7. p.; Népszabadság, 1991. júl. 10., 160. sz. 10. p.; Pesti Hírlap, 1991. júl. 10., 160. sz. 16. p.
80. Gyulai György: Vincze Péter. = Számadás, 1991. júl. 11., 28. sz. 9. p.
V.P., a bicskei Búzakalász Tsz elnöke, karcagi parasztszaladban született. Életútjáról, terveiről szól a riport.
81. Lekli Béla: Karcag helynév... = Új Magyarország, 1991. júl. 11., 65. sz. 12. p.
A Karcag helynév magyarázata.
82. Kőváry E. Péter: Legeltetési bizottság távmásolóval? Kunsági kerekasztal arról, miért kellene az Alföld-törvény. = Népszabadság, 1991. júl. 23., 171. sz. 9. p.
A beszélgetést a Jászkunság c. folyóirat és a Népszabadság szervezte.
Ld. még: 14., 33–36., 92. sz. tételt.

Kenderes

83. Tűz a búzában. = Magyar Hírlap, 1991. júl. 26., 174. sz. 15. p.
40 hektáron leégett a búza Bánalmán.

Kisújszállás

84. Urbán János: A KUNSZÖV megalakulásának története. = Szövetkezeti Ipar, 1991. március, 1. sz. 56–64. p.
85. Szent Ernő rajza. = Magyar Nemzet, 1991. jún. 12., 136. sz. 7. p.
Sz.E. kisújszállási.
86. Hidegvérrel Pámával fojtották meg. = Népszava, 1991. jún. 20., 143. sz. 12. p.; Népszabadság, 1991. jún. 20., 143. sz. 13. p.
87. Hegedűs Endre: A tétovaság ára. = Új Magyarország, 1991. jún. 24., 50. sz. 12. p.
Kisújszállási szerző írása vezetők határozatlanságáról.
88. Antal Anikó: Megöltek egy körorvost. = Népszabadság, 1991. júl. 17., 166. sz. 7. p.
Dr. Petkovics Tamás 87 esztendő körzeti orvos hatvan éven át gyógyította a város lakosait.
89. Nincs búzatermelési válság. Csökken a nyereség. Emelkedik az állami tartalékkészlet. = Heti Magyarország, 1991. júl. 26., 30. sz. 10–11. p.

A búza értékesítése körüli vitáról számol be a cikk.
Ld. még: 73., 92. sz. tételt.

Kunhegyes

90. Kőváry E. Péter: A kunhegyesi földterület. = Népszabadság, 1991. jún. 7., 132. sz. 7. p.
A Kunság Népe Tsz tagsága szótöbbséggel jóváhagyta, hogy a tsz osztatlan közös tulajdonként névre szólóan földeket adjon el a tagoknak. A riportert a polgármesterrel és a tsz elnökhelyettesével beszélget a történetekről.
91. A közös legeltetés gondjait... (Hír) = Új Magyarország, 1991. jún. 18., 45. sz. 7. p.; Pesti Hírlap, 1991. jún. 18., 141. sz. 16. p.; Mai Nap, 1991. jún. 17., 140. sz. 5. p.; Népszabadság, 1991. jún. 18., 141. sz. 13. p.
Az önkormányzat visszanyerte a régen is legeltetésre használt csordagyepet, így megoldódott a szarvasmarhatartók legeltetési gondjai.
92. Kunsági kopjafák. A fafaragó polgármester. = Új Magyarország, 1991. júl. 20., 73. sz. 5. p.
A kunok betelepülésének emlékére Karcag, Kunmadaras, Kunhegyes, Kisújszállás, Túrkeve állított kopjafát. A fafaragók egyike: Szelekovszky István, Kunhegyes polgármestere.
Ld. még: 8., 10., 222., 224. sz. tételt.

Kunmadaras

Kerozin a földben. Környezetkárosító katonák. = Pesti Hírlap, 1991. jún. 11., 135. sz. 4. p.; Magyar Hírlap, 1991. jún. 11., 135. sz. 4. p.
A kivonuló szovjet katonák a legnagyobb szennyezést – többek között – a kunmadarasi repülőtérre hagyták.
Ld. még: 14., 33–36., 77., 92. sz. tételt.

Kunszentmárton

94. – bóna –: A takarékszövetkezet nem kereskedelmi bank. Az együttműködésben van a jövő kulcsa. = Új Szövetkezet, 1991. júl. 3., 27. sz. 5. p.
A takarékszövetkezetek és a bankok eltérő funkcióit taglalja Balázs József, a kunszentmártoni takarékszövetkezet elnöke, saját életéből vett példákkal.
Ld. még: 10., 31., 112., 113. sz. tételt.

Martfű

95. Földvári Zsuzsa: Részvény-tuladagolás a bécsi tőzsdén. Kimozdult a holtpontról a Martfű. = Világgazdaság, 1991. jún. 4., 105. sz. 14. p.
96. Náray Vilmos: Martfű-hausse Bécsben. = Újlet, 1991. jún. 4., 87. sz. 11. p.
Növelte árfolyamát a „sörpapír”.
97. Egyetlen város – templom nélkül. = Új Ember, 1991. jún. 9., 23. sz. 4. p.
Martfű az ország egyetlen városa, ahol nincs templom. A városközpont rendezési tervében szerepel ugyan katolikus és református templom is, de még nincs együtt az építéshez szükséges teljes összeg.
98. Tőzsdére megy a Tisza Cipő. = Mai Nap, 1991. jún. 18., 141. sz. 5. p.; Magyar Nemzet, 1991. jún. 19., 142. sz. 9. p.; Magyar Hírlap, 1991. jún. 19., 142. sz. 9. p.; Új Magyarország, 1991. jún. 19., 46. sz. 6. p.

99. Tőzsdére készül a Tisza Cipőgyár is. = Világgazdaság, 1991. jún. 19., 116. sz. 14. p.
Lehetőségek és perspektívák.
100. Klárik Ildikó: Tisza Cipő Rt. Év végén a tőzsdén? = Tőzsde Kurir, 1991. jún. 20., 25. sz. 25. p.
101. L.M.L. (Murányi László, L.): Részvényes dolgozók Martfűn. = Népszabadság, 1991. jún. 24., 146. sz. 15. p.
A Tisza Cipőgyár dolgozói is jegyezhettek a vállalat részvényeiből.
102. p.: Ottakringer Martfű? = Tőzsde Kurir, 1991. jún. 27., 26. sz. 2. p.
Az Ottakringer cég többségi részesedést vásárol az Első Magyar Szövetkezeti Sörgyár Rt.-ben.
103. Klárik Ildikó: Cipő részvény(es)ek Martfűn. = Magyar Hírlap, 1991. jún. 28., 150. sz. melléklet, 9. p.
A Tisza Cipőgyár részvénykibocsátásának következményei és jövője.
104. Száználcvankettő millió forint részvény tulajdonosai a Tisza Cipőgyár Rt. dolgozói. = Pénzügyi Szemle, 1991. július, 7. sz. 616. p.
A részvényeket 90% kedvezménnyel lehetett megszerezni.
105. N.T.K.: Az RC cola a hazai piacon. = Magyar Hírlap, 1991. júl. 23., 171. sz. 15. p.
A Sörgyár a Royal céggel kötött szerződés alapján eredeti amerikai koncentrátumból üdítőital gyártását kezdi meg.
106. Royal Cola Martfűről. = Pesti Hírlap, 1991. júl. 23., 171. sz. 6. p.
Ld. még: 12. sz. tételt.

Mezőtúr

107. Alkotótelep. = Népszabadság, 1991. jún. 25., 147. sz. 12. p.
A városi önkormányzat szobrász- és festőművészeket hívott meg a Takács-tanyára.
108. A mezőtúri képzőművészeti alkotótelep... (Hír) = Új Magyarország, 1991. jún. 25., 51. sz. 9. p.
Alkotótábor nyílt a Mezőtúr melletti Takács-tanyán szobrász- és festőművészeknek.
109. Lazányi József: Klimatizálnak. = Újlet, 1991. jún. 27., 100. sz. 2. p.
A Klimatechnika Kft. japán és olasz céggel együttműködve gyárt klímaberendezéseket.
Ld. még: 10., 132. sz. tételt.

Nagyiván

110. Szilas: Paplakoltatás. = Tallózó, 1991. jún. 21., 25. sz. 1180–1181. p.
Az egni érsekség döntése értelmében körzetesítik a plébániákat, így Nagyiván Tiszafüredhez fog tartozni. A községben tiltakozó aláírásgyűjtés folyik.
Ld. még: 33–36., 77. sz. tételt.

Rákóczi falva

111. Viktor jól van. = Esti Hírlap, 1991. jún. 4., 129. sz. 6. p.
A külföldi kezeléséhez pénzt kért és kapott kisfiú állapotáról tájékoztatnak a szülők, megköszönve az országos segítséget.

Szelevény

112. Népszavazás Szelevényen az önállósulásért. = Pesti Hírlap, 1991. júl. 8., 157. sz. 4. p.
113. Szuverén Szelevény. = Kurir (kék), 1991. júl. 9., 131. sz. 5. p.; Új Magyarország, 1991. júl. 9., 63. sz. 3. p.

A lakosok megszavazták az elszakadást Kun-szentmártonról.

Szolnok

114. Pécsi László: Alapítvány – alaptevékenységért. = Köznevelés, 1991. máj. 31., 21. sz. 10. p.
A szerző szolnoki.
115. Sasvári (Schoblocher) István: Jogállamban élünk? = Szabadság, 1991. máj. 31., 22. sz. 10. p.
A cikk frója szolnoki.
116. Fodor Zoltán: Festő az embertelenségben. = Műsák, 1991. 2. sz. 18–19. p.
Ámos Imre festőművészről, aki munkaszolgálatosként Szolnokon is dolgozott. Az írást a szolnoki vázlatkönyv néhány lapja illusztrálja.
117. Gerő László: Kubinszky Mihály – Gombár György: Vasúttállomások Magyarországon. = Műemlékvédelem, 1991. 2. sz. 141. p.
Könyvismertetésében G.L. többek között kiemeli a szolnoki vasútüzemi épületet is.
118. Szávai István: Gondolatok egy kiadvány margójára. = Új Pedagógiai Szemle, 1991. 2. sz. 48–54. p.
A „Rajzoljunk együtt” c. kötetéről, az iskolai rajzoktatásról és saját rajztanítási módszeréről ír a szolnoki tanár.
119. Szávai István: Vázlatos gondolatok Szolnok város pedagógiai bizottsága munkaprogramjára. = Új Pedagógiai Szemle, 1991. 3. sz. 48. p.
A pedagógiai bizottsággal kapcsolatos önkormányzati elképzelések a szerző szerint a korábbi központi vezérlés átmentési kísérletének tűnnek. Szávai I. egy új koncepciót vázol fel.
120. Tácsikné Fekete Anikó: A szolnoki Erdei Művelődési Ház működésének tapasztalatai. = Erdészeti Lapok, 1991. febr., 62. p.
A Művelődési Ház a város határában, a NE-FAG területén épült 1989 őszén.
121. XVI. Országos Néptáncfesztivál, 1991. május 17–18–19. = Táncművészet, 1991. június, 4–5. sz. 5. p.
Rövid híradás a fesztivál eseményeiről.
122. B.M.: Középpontban a vízdíjak. = Vízükör (Magyar Vízgazdálkodás), 1991. 3. sz. 3–4. p.
A szolnoki önkormányzati közgyűlés rendeletet alkotott a víz- és csatornadíjak elszámolásáról.
123. Szabó Miklós: A magyar királyi honvéd légierő szervezeti fejlődése 1938–41. = Hadtörténeti Közlemények, 1991. jún., 2. sz. 45–67. p.
A tanulmány a szolnoki légierő hadtestről is részletes elemzést ad.
124. Szegő György: Új – régi színház. = Színház, 1991. június, 6. sz. 5–7. p.
A Szigligeti Színház felújított épületéről, építészeti szempontból.
125. Tarján Tamás: Szolnoki színjáték. Szigligeti–Taub: Liliomfiék. = Színház, 1991. június, 6. sz. 8–9. p.
Kritika a Szigligeti Színház előadásáról.
126. Trizna István: Egy pap, egy lány és a narkó. Ördögűző szeretet. = Családi Lap, 1991. június, 6. sz. 12–13. p.
Himfy Ferenc szolnoki katolikus pap rövid életrajza, és tudósítás arról, hogyan sikerült leszoktatnia a kábítószerrel egy lányt, akiről már az orvosok is lemondtak.
127. Cikkünk nyomán a TIB Társadalmi Kollégi-
- uma a következő levelet írta... = Beszélő, 1991. jún. 1., 22. sz. 47. p.
Tóth Benedek szolnoki üzemtermék kárpótlási ügye. Előzmény: a 73479/90. számú ügyirat. (Beszélő, 1991. 21. sz.)
128. Kőváry E. Péter: A mór megtette kötelességét. A szolnoki négyek, két év után. = Népszabadság, 1991. jún. 1., 137. sz. 7. p.
Az MSZMP megyei értekezletén (1989. jún. 4.) tisztújításra került sor. Az akkor megválasztott új vezetőségi tagokat (Ivancsik Imre, dr. Madaras László, Vass Lajos, Zeleynánszky András) kérdezi a riportert az eltelt időszakról, pártállásukról, munkájukról.
129. Róna Katalin: Magánfesztivál. (Színház az egész...) = Pesti Hírlap, 1991. jún. 1., 127. sz. 11. p.
Az Országos Színházi Találkozó eseményeiről szóló cikk kiemelkedőnek ítéli a szolnokiak Száz év magány és a Vadkacsa c. előadását.
130. Csak a Bp. Honvédnak volt fontos. Kupa-döntő Zalaegerszegen. = Magyar Nemzet, 1991. jún. 3., 128. sz. 13. p.
Beszámoló az Olajbányász Bp. Honvéd elleni második találkozójáról. A szolnoki csapat ezt a mérkőzést is elveszíttette.
131. Dalnoki Sándor: Elfáradt a bajnokcsapat. = Magyar Hírlap, 1991. jún. 3., 128. sz. 16. p.
A Magyar Kupában vereséget szenvedett a Szolnoki Olajbányász.
132. (egri) (Egri Sándor): Keletről Nyugatra. Mi lesz az ingatlanok sorsa. Az első baptista középiskola. = Magyar Nemzet, 1991. jún. 3., 128. sz. 5. p.
Az egyházak igényei Szolnokon, Jászberényben, Törökszentmiklóson, Mezőtúron, és terveik a volt tulajdon hasznosítására.
133. Egri Sándor: Rohamkocsi kontra helikopter. Nem repült a mentőhelikopter. = Magyar Nemzet, 1991. jún. 3., 128. sz. 1., 6. p.
A megyei mentőszolgálat és az Aerocaritas, pontosabban: a szolgálatok vezető orvosai közti ellentét eredetét és következményeit boncolgatja a cikk.
134. Gyertyagyújtás egy szörnyű nap emlékére. = Népszava, 1991. jún. 3., 128. sz. 5. p.
Megemlékezést tartottak Szolnokon a vasútállomást és környékét 47 évvel ezelőtt (1944. jún. 2-án) ért, nagy veszteségeket okozó bombatámadásról.
135. Katonai temető, emlékműavatás, ökumenikus szertartások. = Új Magyarország, 1991. jún. 3., 32. sz. 1. p.
A II. világháború vasútállomást ért nagy bombatámadására emlékeztek Szolnokon. (Országos körkép a megemlékezésekről.)
136. Molnár Sándor: Sok volt a birkapörkölt. Tyubin Amerikába tart. = Pesti Hírlap, 1991. jún. 3., 128. sz. 14. p.
A Magyar Kupa negyeddöntőjében mindkét Honvéd elleni mérkőzésen veszített az Olajbányász. Újabb szovjet kosárlabdázókat várnak a csapatba. (Fotó Abeljanovról)
137. Stuber Andrea: Vendégek, játékok. = Esti Hírlap, 1991. jún. 3., 128. sz. 2. p.; Magyar Nemzet, 1991. jún. 4., 129. sz. 11. p.
Az Országos Színházi Találkozó kapcsán a szolnoki társulatról is szó esik. A legjobb női főszereplői díjat Törőcsik Mari kapta, megosztva Pap Verával.
138. Füle István: Átalakulóban Szolnok kereskedelmi hálózata. = Világgazdaság, 1991. jún. 4., 105. sz. 4. p.
Fokozatosan magáncégek foglalják el a volt monopol jellegű kereskedelmi cégek helyét.
139. Lazányi József: A gázkeverék magyar. = Üzlet, 1991. jún. 4., 87. sz. 2. p.
Hunsett Gáz Kft. néven bejegyezték azt a magyar–olasz társaságot, amely majd hazai eljárással freont helyettesítő fojtógázt állít elő és forgalmaz. A magyar fél a Nagyalföldi Kőolaj- és Földgáztermelő Vállalat.
140. Zeneünnep. = Kurir (kék), 1991. jún. 4., 107. sz. 5. p.
Jubileumi hangversenyt adott a Szigligeti Színházban a 25 éves fennállását ünneplő Szolnoki Szimfonikus Zenekar.
141. Fesztivál Szolnokért. = Új Magyarország, 1991. jún. 5., 34. sz. 7. p.
Rendezvényssorozat kezdődött „Fesztivál Szolnokért” címmel. Védnöke Dombach Alajos, az országgyűlés alelnöke.
142. – szent-miklóssy –: Kertészáruház Szolnokon. = Új Szóvetkeztet, 1991. jún. 5., 23. sz. 14. p.
Agrokertész néven új szakbolt nyílt Szolnokon.
143. Bokodi Ferenc–Kis László: Gépkaszák se-regszemléje. = Számadás, 1991. jún. 6., 23. sz. 8. p.
Képriport a szolnoki Mezőgép bemutatójáról.
144. Rákóczi Gabriella: Nem akarják eladni a szolnoki Mezőgépet. = Világgazdaság, 1991. jún. 6., 107. sz. 4. p.
Az igazgató megfogalmazása szerint társakat keresnek, nem új tulajdonost.
145. Culhami vendég Szolnokon. = Népszabadság, 1991. jún. 7., 132. sz. 17. p.
A Varga Katalin Gimnázium vendégeként Szolnokon járt az angliai Culhamban működő európai iskola igazgatója.
146. Bölcsőde helyett. = Kurir (piros), 1991. jún. 10., 157. sz. 5. p.
Új szociális foglalkoztató intézet készült el Szolnokon, ahol értelmi fogyatékos fiatalokat tanítanak szakmára.
147. Pándi Marianne: Szolnoki jubilálók. = Új Magyarország, 1991. jún. 10., 38. sz. 7. p.
A Szolnoki Szimfonikus Zenekar 1966-ban lépett először pódiumra Bali József vezetésével. A zenekar munkájáról elismerően szóló szerző kérdése: mikor mutatkoznak be Budapesten?
148. Önálló idegsebészet kezdte meg működését a szolnoki Hetényi Géza Kórházban. (Hír) = Új Magyarország, 1991. jún. 11., 39. sz. 3. p.
149. „A bukás nem lehet esély.” = Magyar Mezőgazdaság, 1991. jún. 12., 24. sz. 5. p.
A Szolnoki Mezőgép gépbemutatójáról, melyet ezúttal a nyugati partnerek kezdeményeztek.
150. Meghátrolásra kényszerült... (Hír) = Új Magyarország, 1991. jún. 12., 40. sz. 3. p.; Magyar Nemzet, 1991. jún. 12., 136. sz. 4. p.
A HM piaci áron szándékozik értékesíteni a szolnoki Honvéd Kollégiumot, ezért a városi önkormányzat elállt vételi szándékától.
151. Bódi István: Nocsak. = Ötlet, 1991. jún. 13., 24. sz. 2. p.
A szerző szolnoki. Elégedetlen a kormány munkájával.
152. Eller (Erzsébet): Lebonyolítók vagy vállalkozók? Voltak az állami nagyberuházók... = Figyelő, 1991. jún. 13., 24. sz. 15. p.
Egy seregélyesi konferencián állami vállalatok vezetői azt vitatták meg: szükség van-e beruházási vállalatokra, ugyanis pár év óta már nem elsősorban az alaptevékenységből tartják fenn magukat. A SZOLNOKTERV pl. 1982 óta nem kap rendszeres megrende-

- lést a megyei tanácstól, ezért is ingatlanközvetítésbe kapcsolódott be.
153. Endrész Sándor: Kínai áruk Szolnokon. = Világgazdaság, 1991. jún. 13., 112. sz. 4. p.
154. L.M.L. (Murányi László, L.): Zabkorpa az infarktus ellen. = Népszabadság, 1991. jún. 13., 137. sz. 20. p.
Magyarországi elterjesztésén fáradozik dr. Tordai Zsigmond, a MÁV Kórház orvosa.
155. A szolnoki Anberox... (Hír) = Mai Nap, 1991. jún. 13., 137. sz. 3. p.
Az Anberox magyar-amerikai kft. által kifejlesztett technológiával semlegesíthető a talaj kerozinszenyveződése a szovjetek által elhagyott repülőtereken.
156. Bódi István: Budapest 62., Pf. 634. 1396. = Heti Magyarország, 1991. jún. 14., 24. sz. 31. p.
Szolnoki lakos hozzászólása az abortusz-vitához.
157. Tütös Sándor: (Levél a Beszélő szerkesztőjének.) = Beszélő, 1991. jún. 15., 24. sz. 2. p.
Tóth Benedek szolnoki üzemműnök kárpótlási ügye. Előzménye: a 73479/90. számú ügyirat. (Beszélő, 1991. 21. sz.)
158. (e): Keletről Nyugatra. Ki épít házat mostanában? Az ügyfélforgalom nem csökkent. = Magyar Nemzet, 1991. jún. 17., 140. sz. 4. p.
A lakótelepekről történő kirajzás okai, irányai, és a kiköltözők lehetőségei Szolnokon.
159. Jún. 29–30-án rendezik meg Egerben... (Hír.) = Magyar Nemzet, 1991. jún. 18., 141. sz. 6. p.
A Humanista Ifjúsági Klubok első országos (egri) találkozóját többek között a szolnokiak kezdeményezték.
160. Nagybányai képek Szolnokon... (Hír) = Új Magyarország, 1991. jún. 18., 45. sz. 9. p.
A Nagybányai Művésztelep válogatott gyűjteményéből nyílt kiállítás a Galériában.
161. A Reneszánsz Klub ismét megrendezi... (Hír) = Magyar Nemzet, 1991. jún. 18., 141. sz. 6. p.
A szolnoki klub 6. alkalommal rendez táborot Tatán.
162. Negyvenen otthonra találtak. = Új Szöveg, 1991. jún. 19., 25. sz. 10. p.
A megyei és a városi önkormányzat támogatásával 40 értelmi fogyatékos fiatal számára szociális foglalkoztatást intéztek alakítottak ki Szolnokon.
163. Hazafias hadtörténelem. (Hír) = Kurir (kék), 1991. jún. 20., 119. sz. 5. p.; Mai Nap, 1991. jún. 20., 143. sz. 5. p.
Az idén 7. alkalommal rendez meg a város a Tisza nyári egyetemet.
164. Lazányi József: Fehérházi áruskála. = Üzlet, 1991. jún. 20., 96. sz. 2. p.
A volt MSZMP székházban áruház nyílt.
165. Marosvásárhelyi Fotoklub. = Élet és Irodalom, 1991. jún. 21., 25. sz. 16. p.
A Fotoklub kiállítása az MMEK-ban látható.
166. Az egységes Németországban... (Hír) = Mai Nap, 1991. jún. 24., 146. sz. 3. p.
Továbbra is kedvező a német piac a szolnoki Mezőgép számára.
167. Kerékgyártó T. István: A tulajdon biztonsága és a szabadság. = Magyar Hírlap, 1991. jún. 24., 146. sz. 7. p.
Szolnoki szerző cikke.
168. Anyanyelvi táborral egybekötött... (Hír) = Új Magyarország, 1991. jún. 25., 51. sz. 9. p.; Pesti Hírlap, 1991. jún. 25., 147. sz. 16. p.
Rövid híradás a Verseyhy nyelvművelő verseny megnyitójáról és a táborról.
169. Lazányi József: Foszfátmentés. = Üzlet, 1991. jún. 25., 99. sz. 10. p.
- Környezetvédelmi szempontból megváltoztatta a „Tomi Forrás” összetételét a TVM.
170. Ágoston Vilmos: Közép-európai abszurd. = Magyar Nemzet, 1991. jún. 26., 148. sz. 1. p.
A gunyoros hangvételű vezércikk megyei vonatkozású mondata: „Antonescu marsallt a területszerzés dicsőségéért tüntették ki Szolnok mellett.”
171. A Jász–Nagykún–Szolnok Megyei Közgyűlés... (Hír) = Pesti Hírlap, 1991. jún. 26., 148. sz. 16. p.; Magyar Nemzet, 1991. jún. 26., 148. sz. 9. p.; Új Magyarország, 1991. jún. 26., 52. sz. 5. p.
Emelték a 4. sz. főközlekedési út Szolnokot elkerülő szakaszának építését szolgáló lakossági kötvények kapatprémiumát.
172. Szolnoki Mezőgép: változatlan német export. = Figyelő, 1991. jún. 27., 26. sz. 5. p.
173. Mozgássérültek... (Hír.) = Pesti Hírlap, 1991. jún. 29., 151. sz. 16. p.
Mozgássérültek gyermek és ifjúsági csoportja alakult a tiszaligeti turisztikai központban működő nyári táborban.
174. H.Z. Nagygyűlt a Néppárt. = Mai Nap, 1991. jún. 30., 151. sz. 3. p.
A Magyar Néppárt Szolnokon tartotta nagyválasztmányi ülését.
175. A X. Országos Színházi Találkozó díjai. = Színház, 1991. július, 7. sz. 48. p.
Töröcsik Mari a legjobb női alakítás díját kapta a Száz év magányban nyújtott alakításáért.
176. Bérczes László: Akkor és most. Töprengés a Livingről. = Színház, 1991. július, 7. sz. 32–39. p.
Helyi szerző írása.
177. Csáki Judit: Liliomfiék Szolnokon. = Kritika, 1991. július, 7. sz. 41. p.
Színházkritika a Szigligeti Színház előadásáról.
178. Hajdú József: Gépbemutató Zagvarékon. = Mezőgazdasági Technika, 1991. 7. sz. 18–20. p.
Fényképes beszámoló a szolnoki Mezőgép bemutatójáról.
179. Lénárt Judit: Megérdemelt jutalom. = Turista Magazin, 1991. július, 32. p.
A Galéria Baráti Körhöz kapcsolódva újjáalakult a Tájak–Korok–Múzeumok szolnoki tagcsoportja.
180. Fekete, a tiszteletbeli. (Hír) = Kurir (piros), 1991. júl. 1., 178. sz. 5. p.
A Magyar Néppárt Szolnokon tartotta nagyválasztmányi ülését.
181. Varga Zsuzsa: Nem embernek való otthon heverészni... Munkanélküliek, Szolnok, 1991. július. = Népszava, 1991. júl. 3., 154. sz. 9. p.
Riport állásra várókkal a Megyei Munkaügyi Központban.
182. Felsőoktatási kamara Szolnokon. = Népszava, 1991. júl. 6., 157. sz. 10. p.
A Kereskedelmi és Vendéglátóipari, a Külkereskedelmi és a Repülő Műszaki Főiskola kamarát alapított.
183. Lazányi József: Kertmoziból autósalon. = Üzlet, 1991. júl. 6., 106. sz. 2. p.
Tiszakécskei családi vállalkozás az új szolnoki Renault-szalón, amely 2 millió forintot beruházással négy hét alatt készült el.
184. Alapítvány a tehetséges mozgássérültekért. = Magyar Nemzet, 1991. júl. 11., 161. sz. 12. p.
185. D.J.: Édes üzlet. = Számadás, 1991. júl. 11., 28. sz. 3. p.
A francia Beghim Sy cég 40%-os részesedést szerzett a szolnoki Cukorgyárban.
186. (egri) (Egri Sándor): Bundabolt helyén párt-ház lett. Rendezetlen károk. = Magyar Nemzet, 1991. júl. 16., 165. sz. 12. p.
Óriási mértékű rohamra számítanak a megyei Kárendezési Hivatalban. Számos érdeklődő jelentkezett már külföldről is.
187. Az MDF kárpótlási szolgálata Szolnokon. = Magyar Nemzet, 1991. júl. 17., 166. sz. 4. p.; Pesti Hírlap, 1991. júl. 17., 166. sz. 4. p.
188. Pelyhes kenyér Szolnokról. = Kurir (kék), 1991. júl. 17., 138. sz. 5. p.; Népszabadság, 1991. júl. 17., 166. sz. 11. p.
Megkezdte a termelést a Közép-alföldi Sütődék Vállalatának felújított kenyérgyára.
189. Botrány pattant ki a szolnoki Épszöv butik sorsjegye körül... (Hír.) = Magyar Nemzet, 1991. júl. 22., 170. sz. 14. p.
A sorsjegyek közül 131 db tőszelvénnel együtt eltűnt.
190. (egri) (Egri Sándor): Még áll a klasszicista indóház. Vasúti skanzen létesülhet Szolnokon. Az állagmegóvársra sincs pénz? = Magyar Nemzet, 1991. júl. 22., 170. sz. 5. p.
A skanzen megvalósulását alapítvány segíti de ma még az őrzésre sincs pénz.
191. Butikosmanipuláció. = Kurir (kék), 1991. júl. 22., 141. sz. 5. p.; Új Magyarország, 1991. júl. 23., 75. sz. 15. p.
192. Észt–magyar múzeumi együttműködés... (Hír) = Új Magyarország, 1991. júl. 23., 75. sz. 7. p.; Magyar Hírlap, 1991. júl. 23., 171. sz. 11. p.; Magyar Nemzet, 1991. júl. 23., 171. sz. 12. p.
Finnugor emlékek után kutattak hazánkban 3 hétig a tallinni Észt Nemzeti Múzeum munkatársai.
193. Esztónia magyar emlékei. = Pesti Hírlap, 1991. júl. 23., 171. sz. 9. p.
A tallinni múzeum finnugor emlékeket kutató munkatársai a Damjanich Múzeum vendégei voltak Magyarországon. Videofilmet forgattak a Tisza-tó térségében és a Jászságban is.
194. Rádai Eszter: Államelefánt a porcelánboltban. = 168 óra, 1991. júl. 23., 29. sz. 16–17. p.
Az SZDSZ művelődéspolitikai programjáról nyilatkozik Fodor Tamás országgyűlési képviselő.
195. Endrész Sándor: Elúszott a gabonahajó. = Reform, 1991. júl. 25., 30. sz. 14–15. p.
A SZU-ba vízi úton szállítják a búzát Szolnokról. Megyei gabona-helyzetkép.
Ld. még: 15., 204. sz. tételt.

Tisza

196. K.G.: Fellendül a hajózás a Tiszán és a Bodrogon. = Szabad Föld, 1991. júl. 2., 27. sz. 3. p.
A fejlesztési tervekben a személyszállítás, a turizmus fellendítése szerepel.
197. Megbarnult a szőke Tisza. = Magyar Hírlap, 1991. júl. 25., 173. sz. 15. p.
Romlott a Tisza vízminősége.
198. Papp Dénes: Csonakfolyam a folyón. = Magyar Hírlap, 1991. júl. 25., 173. sz. melléklet: 1. p.
Júl. 25-én indul a nemzetközi Tisza-túra mezőnyre.

Tiszaabó

199. Sombor Judit: Kalács és korbács. = Kurir (piros), 1991. jún. 20., 167. sz. 7. p.
A helyzet és a változás lehetőségei Tiszaabón.
200. Egri Sándor: Tiszaabó csendes, újra csendes. = Magyar Nemzet, 1991. júl. 23., 171. sz. 8. p.

A falu és segítői. Ki kinek a pártján áll?
Interjú a falu életéről.

201. Egri Sándor: Találkoztál boldog cigányokkal is? Egy riport utóélete. = Magyar Nemzet, 1991. júl. 24., 172. sz. 6. p.

A cigánykérdésről, megyéből vett példákkal.
A megközelítés kissé eltér a szokásostól.

202. Bognár Szabolcs: Kiegészítés. = Magyar Nemzet, 1991. júl. 25., 173. sz. 5. p.
A szerző két, korábban megjelent, Tiszából kapcsolatos cikkhez szól hozzá.

Tiszaderzs

Ld. 220. sz. tételt.

Tiszaföldvár

203. Endrész Sándor: Vízgazdálkodási napok Tiszaföldváron. = Magyar Mezőgazdaság, 1991. júl. 24., 30. sz. 2. p.
Ld. még: 100. sz. tételt.

Tiszafüred

204. Murányi László, L.: Jön a feketetelevés. = Népszabadság, 1991. jún. 3., 128. sz. 5. p.
A megyére vonatkozó rész az alábbi üzemekben bekövetkezett kényszerszabadságokkal, átmeneti munkaidőcsökkentésekkel foglalkozik: Ganz Danubius (Tiszafüred), Orion (Jászfényszaru), Baromfifeldolgozó (Törökszentmiklós), Mezőgép (Szolnok), Lehel Hűtőgépgyár gyáregysége (Jászsárok-szállás).

205. Kiss Erika: Zárt ülés a nyilvánosságról. = Pesti Hírlap, 1991. jún. 11., 135. sz. 9. p.
Halódóban van a Füredi Hírek. Ennek korántsem tiszta hátterét próbálja feltárni a cikk.

206. Tiszafüredi útilapu. = Heti Világgazdaság, 1991. jún. 29., 26. sz. 10–11. p.

Az Alumíniumgyár vezérigazgatója felmondott a tiszafüredi gyáregység három vezetőjének, miután a gyáregység általuk szorgalmazott önállósulását a minisztérium elutasította.

207. Panzió a Tisza-tónál. = Turizmus, 1991. júl. 3., 362. (1991/13.) sz. 5. p.
Az 1989-ben megnyílt Pátia panzió bemutatása.

208. Kie a gyár, kinek privatizálunk? = Népszabadság, 1991. júl. 4., 155. sz. 8. p.
Az Alumíniumgyár tiszafüredi egysége önállósodni szeretett volna, mert a központi gyár által szorgalmazott privatizációs megoldás a gyáregységnek hátrányos.

209. Lazányi József: Üdülőlől adóalany. = Üzlet, 1991. júl. 6., 106. sz. 3. p.
Üdülőlől adó kivételét határozták el Tiszafüreden a huzamosabb ideig ott tartózkodók számára. Előzetes számítások szerint 3–3,5 millió kerülhet így a város kasszájába.

210. Tisza-tó: 59. = Népszabadság, 1991. júl. 13., 163. sz. 12. p.
Táv hívrásra alkalmas telefonközpontokat helyeztek üzembe Tiszafüreden és térségében.
211. Takáts Béla: Emlékoszlop Tiszafüreden. = Új Magyarország, 1991. júl. 24., 76. sz. 12. p.
MDF kezdeményezésre elkészítették és felavatták a II. világháború áldozatainak emlékoszlopát.
Ld. még: 25., 110. sz. tételt.

Tiszajenő

212. ABC Tiszajenőn. (Hír) = Új Szövetkezet, 1991. júl. 10., 28. sz. 2. p.
2,8 millós árukészlettel nyitott a Tiszagyöngye.

Tiszakürt

213. Tiszakürtön bővül az arborétum... (Hír) = Új Magyarország, 1991. jún. 1., 31. sz. 3. p.

Tiszaörs

214. Kunyhók reneszánsza. = Esti Hírlap, 1991. jún. 5., 130. sz. 4. p.
215. Füredi: Vonzó vagy bosszantó a kiskörei Tisza-tó? = Kurir (piros), 1991. jún. 6., 153. sz. 3. p.
216. Újabb látványosságok a Tisza-tónál. = Világgazdaság, 1991. jún. 11., 110. sz. 11. p.
217. Idegenforgalmi látványosságok a Tisza-tó térségében. = Magyar Nemzet, 1991. jún. 22., 145. sz. 3. p.
Mind a 4 cikk a Tisza-tó környékének fejlesztéséről ad hírt. Tiszaörsön felújították a 700 éves kápolnát. A stációk domborműveit Pogány Gábor szobrászművész készíti. Abádszalókon a nádfedeles kunyhósort kívánják idegenforgalmi célokra hasznosítani.
218. Braun Ágoston: Szalai László. = Számadás, 1991. júl. 4., 27. sz. 9. p.
A Petőfi Tsz szétszakadása után a volt elnök magángazdálkodó lett, méhészkedik.

Tiszaszőlős

219. Braun Ágoston: A boldog, békés öregkor. = Számadás, 1991. júl. 18., 29. sz. 12–13. p.
Riport Tiszaszőlősen a helyi tsz – többnyire időskorú – tagjaival.

Tisza-tó

220. Megtisztították a Tisza-tó tiszaderzsi szakaszát... (Hír) = Magyar Nemzet, 1991. jún. 12., 136. sz. 12. p.; Pesti Hírlap, 1991. jún. 12., 136. sz. 16. p.
A tiszai árhullám sok állatot elpusztított. A tiszaderzsi szakasz megtisztítása után megszűnt a harmadfokú vízminőség-védelmi kényszer.
221. A Tisza-tón... (Hír) = Pesti Hírlap, 1991. jún. 24., 146. sz. 16. p.; Magyar Hírlap, 1991. jún. 24., 146. sz. 3. p.
Szombaton megnyitották a Tisza-tón az ideai fürdőzési és idegenforgalmi szezon.
222. Tisza tó a Tisza-tó. (Hír) = Kurir (piros), 1991. júl. 15., 192. sz. 5. p.
Társulati beruházásban új szennyvíztisztító épül Abádszalók és Kunhegyes határában.
223. Kőváry E. Péter: Eldorádó a Tisza-tónál? = Népszabadság, 1991. júl. 20., 169. sz. 24. p.
Harc folyik a butikusok között. Kevesebb a vendég. Hiányolják a szabadstrandot. A helyi lakosok sem elégedettek.
224. A kiskörei duzzasztómű által létrehozott... (Hír) = Mai Nap, 1991. júl. 22., 170. sz. 3. p.
Megkezdte működését a Tisza-tavi szennyvíztisztító üzem.
Ld. még: 193. sz. tételt.

Tiszavárkony

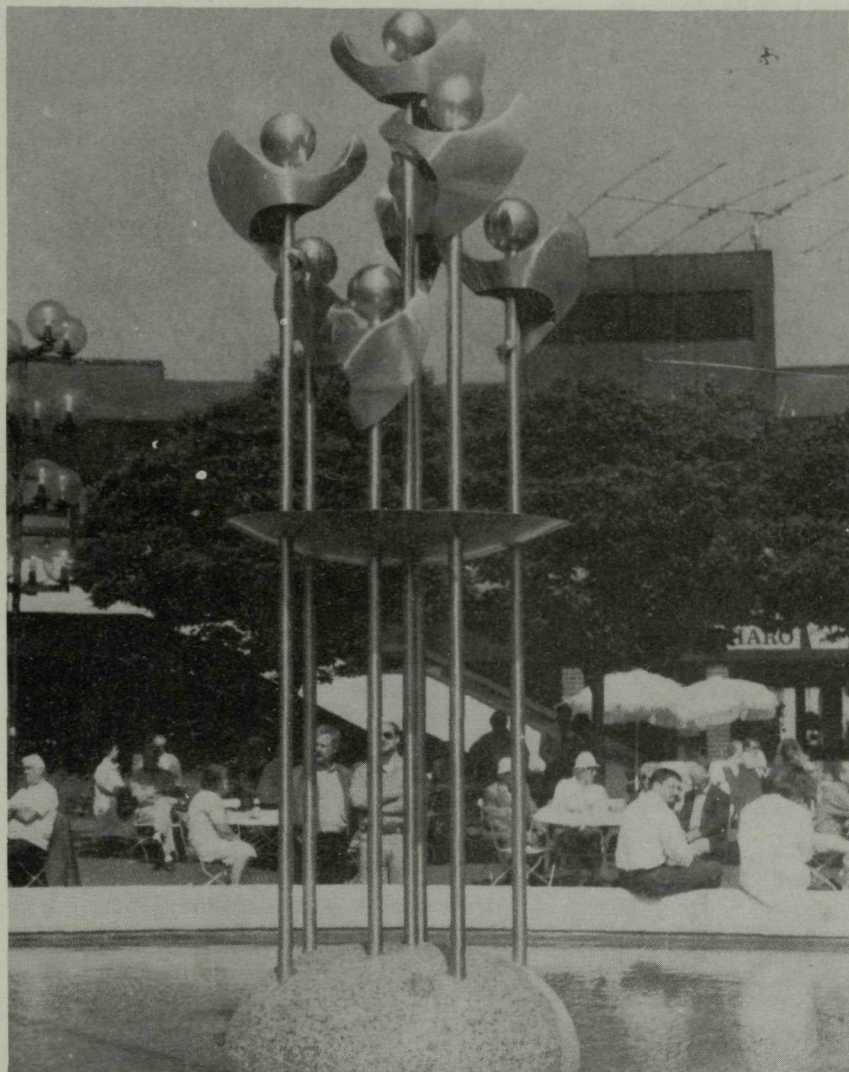
225. Szeres Zoltán: Tiszai képek. Tiszavárkonytól Lakitelekgig. = Turista Magazin, 1991. június, 24–25. p.
Megyénkből csak Tiszavárkonyt mutatja be az írás. (Rövid történet, alkotóház.)

Törökszentmiklós

226. Dudar István: Vendégségben. = Karaván, 1991. 3. sz. 28. p.
A Magyar Camping és Caravanning Club Dél-Pesti Szervezete Törökszentmiklóson tartott találkozót. Élménybeszámoló a rendezvényről.
227. Gyulai: Ki hova megy nyaralni? = Új Posta Magazin, 1991. 6. sz. 16. p.
A postások közül sem mindenki gondolhat nyaralásra az idén. A riportalanyok között törökszentmiklósai is.
228. Kis László: Találkoztam boldog postásokkal is. = Új Posta Magazin, 1991. 6. sz. 6. p.
1991. márc. 29-én aláírták a Postavállalat új kollektív szerződését. Áprilistól 20%-os béremelést hajtottak végre. Erről beszélget a riporter törökszentmiklói postásokkal.
229. – R –: Hagyományörzők. = Klub Magazin, 1991. június, 6. sz. 21. p.
A Magyar Technikai és Tömegsportklubok Szövetségének törökszentmiklói szervezete 1991. máj. 31-én baráti est keretében tartotta meg a lövés- és tekeverseny eredményhirdetését a vasutasok körében.
230. Diszkontáruházat nyitottak. = Új Szövetkezet, 1991. júl. 3., 27. sz. 2. p.
Az áfész, az önkormányzat és a költségvetési üzem összefogásával diszkontáruházzá nyílt a Fény lakótelepen.
231. Alföldi tájak, emberek. Országos fotópályázat, Törökszentmiklós, 1991. = Számadás, 1991. júl. 18., 27. sz. 22. p.
A helyi művelődési központ által meghirdetett pályázat feltételei, tudnivalói.
232. Lépni kell! = Számadás, 1991. júl. 18., 29. sz. 24. p.
A repce termesztésének, betakarításának kérdései, tervek a jövőre a Béke Tsz-ben.
233. T.G.: Törökszentmiklós. „Parasztember lábbon gabonát nem hagy.” = Számadás, 1991. júl. 25., 30. sz. 13. p.
15 ezer tonna búzatermést várnak Törökszentmiklóson. 4 ezer tonna sorsa még bizonytalan.
Ld. még: 8., 14., 117., 132., 204. sz. tételt.

Túrkeve

234. Adakozó városatyák. = Kurir (kék), 1991. jún. 4., 107. sz. 5. p.
A helyi néptánc kultúra ápolására az önkormányzat tagjai tiszteletdíjakat ajánlottak fel.
235. Lazányi József: Szalontának elég a magyar szalonából. = Üzlet, 1991. jún. 11., 91. sz. 2. p.
Túrkeve háztáji állattartóitól 8 ezer helyett csak 4 ezer sertést vett át a romániai fél. Tízmillió forint forog kockán.
236. Viszockij, K.: A déli hadseregcsoporthoz 94. számú középiskolájának levele. = Köznevelés, 1991. jún. 21., 24. sz. 16. p.
A szovjet iskola igazgatója és szb. elnöke megköszöni a város iskoláinak azt a jóindulatot, baráti segítséget, stb., amit nekik nyújtottak az itt töltött idő alatt.
237. Tárlat Túrkevében. = Szabadság, 1991. júl. 5., 27. sz. 42. p.
Jún. 29-én, irodalmi esttel egybekötve, képzőművészeti kiállítás nyílt.
Ld. még: 92. sz. tételt.

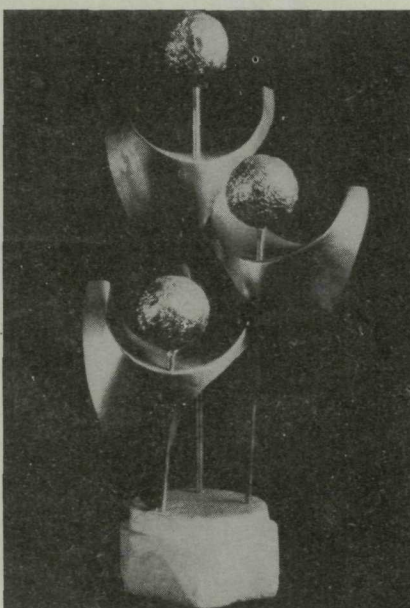

Simon Ferenc: Rüsselsheimi hidromobil, krómacél, 1991

rébe egy magyar, még hozzá szolnoki művész, Simon Ferenc munkái is bekeverültek. Az történt ugyanis, hogy három évvel ezelőtt Simon Ferencnek egy Düsseldorfban élő magyar festővel, Szladovics Vilmosmal közös kiállítást rendezett a városban az Izolda International Galéria és művész-menedzser cég tulajdonosa, a szolnoki születésű Irén Veronika Karl, aki többek között Simon Ferenc műveinek külföldi menedzselését is felvállalta.

Ez a kiállítás keltette fel Rüsselsheim vezetőinek figyelmét, akik ellátogattak a művész szolnoki műtermébe is, és ott kiválasztották annak a szökőkútjának – Simon Ferenc műfaji meghatározása szerint hidromobilnak – a tervét, amelyet június elején ünnepélyes keretek között fel is avattak.

Ezt a több mint négy méter magas,

Simon Ferenc: Organikus formák, alumíniumlemez, m: 40 cm, 1968

krómacélból készített mobilt lebilincselően érdekes látványossággá teszi, hogy az egyes elemek rotorszerűen kiképzett felső része a víz nyomására, a fúvókák átmérőjének megfelelő, különböző sebességgel forog. A vízjátékon kívül a medencébe beépített színes fényszórók segítségével a látványosságot fényjátékkal fokozzák.

E páratlanul érdekes technikai megoldásokon túl azonban a mobilt a megformálás módja, és az abban kifejeződő plasztikai gondolat avatja művészi alkotássá. A hét, gömbben végződő, „szárnyas” elemből álló kompozíció minden nézetéből – mind mobil, mind stabil állapotában – teljes vizuális élményt nyújtó térplasztika, amely az egyes elemek különböző magassága miatt vertikálisan is harmonikusan tagolt. Ha közelebből is szemügyre vesszük ezeket az elemeket, kitűnik, hogy mind arányukban, mind formarendjükben antropomorfok és organikusak.

Simon Ferencnek az alkotása olyan funkcionálisan tökéletes szökőkút, amelynek a krómacéllal egyenértékű anyaga a víz, amelynek a mobil működtetésén kívül aktív plasztikai szerepe is van. Működés közben a víz mintegy láthatóvá teszi a forgás időtartamát, a mozgás megjelenítésével ezáltal egy új dimenziót kölcsönözve a plasztikának.

A szökőkút tulajdonképpeni anyagának, a krómacélnak a szobrászi megformálása már régóta foglalkoztatja a művészt. A hidromobil technikai és formai előképeit már a hatvanas évek végén készített lemez munkáiban felfedezhetjük. Különösen szembetűnő ez egy 1968-ban készített háromelemes kisméretű kompozíciónál, amelyben Simon Ferenc a naturálistól elszakadó, formarendjében mégis organikus plasztikai alakításon túl a fémlemez anyagszerű megmunkálására törekedett. Az anyagnak ez az alakítási módja és technikája jelenik meg a rüsselsheimi szökőkút plasztikáján is, amely plasztikai értékein kívül technikai, szakmai megoldásaival is kivívta a város polgárainak tetszését.

akár, hogy a kommunistákkal fújok egy követ. (Lám, a múlt követ, hiába a rendszerváltás, akkor is, most is, vagy idomulsz, vagy gyanú és megjegyzések, találgatások, sőt.) Nézek a szemébe vissza, a nevetésébe talán, annak a közepébe, s megpróbálom átgondolni, miért is védem én a kommunistákat. Mert eszemben sincs védeni őket. Akkor meg mi szerint védem mégis a kommunistákat? És védem-e őket? Vagy csak nem támogatom az ellenzéket az elvárásoknak megfelelő szinten? De álljunk meg itt egy szóra, ha lehetne. Hogy kik az ellenzék és kik a kommunisták (akiket én, ugye, védelmezek éppen), ezt meg lehetne-e tudni, véletlenül. Mert akkor mindjárt határozottabban válaszolnék a barátom pikírt megjegyzésére, legalább védekeznék, mert manapság nehezebb elképzelni kompromittálóbba megjegyzést, mint hogy valakinek valami – mindegy, hogy mi – köze van a kommunistákhoz, úgymond, pozitíve. Márpedig a védelem köztudottan pozitív hozzáállás, akkor is az, ha az ember fizetett védője valamikinek, nekem pedig még csak nem is fizetnek azért, hogy – barátom mondja – védem őket.

Az én dilemmám nyilván az, hogy nem tudok kormányonlévéségben gondolkodni. Értem ezen a hivatalos ellenzékiiséget is. Mert, ugye, manapság azt mondja a hivatalos, hogy voltak a kommunisták, s akik ma vannak, azok mind-mind a kommunisták ellen voltak ezelőtt, tehát ők voltak az ellenzék. Hm. (Megint az előző AFORKALÁRA dilemma a partizánokkal.) Nemármost, ha ennyi ellenzéke volt a kommunistáknak, hogyan nem bukott meg korábban a diktatúrájuk? (Kérdésem: ezzel a kérdéssel most őket védem?) De nem szívesen kalandoznék el az alapkérdéstől, kik is ma a kommunisták? Fontos figyelmeztetés: a kérdés nem úgy hangzott, kik ma is a kommunisták! S ha belegondolunk, nehéz felvetés ez az előző. A kommunistákat leginkább úgy lehet behatárolni – elhatározni – (ez a rájukbukkanás egyetlen esélye), hogy azt derítjük ki, kik nem-kommunisták. A módszer ugyan régimódinak feltűnő, megélt egy-két, egymásnak állítólag irgalmatlanul ellentmondó rendszert, de kiállta a nagy (és pity) idők próbáját, ma is alkalmas arra, hogy kizárjunk, megbélyegezzünk, tönkretégyünk vele, hogy vazallusok és karrieristák előtt nyissuk meg általa a korlátlan lehetőségek távlatait, hogy új boszorkányperek máglyáit lobbantsuk segítségével lángra.

Mert kezd mind nyilvánvalóbbá lenni, hogy aki nem fogadja el az újabb játékszabályokat, az a kommunista. Mert kétféle játékszabály van. Ez a demokrácia a játékban. Az egyiket a kormány(ellenzék) írta a társasjáték dobozána belső fedőjébe, a másikat a kormány(ellenzék) hivatalos, elfogadott, a társasjáték-gyártásba bejegyzett ellenzéke. Aki majd kormány lesz, vagy az szeretne lenni, hiszen válságprogramokat dolgoz ki. Akkor majd ő, azután pedig viszont. Át kell látni, hogy ez a jó, az építő, az előrevivő. Aki ezt nem látja át, az kommunista, legalábbis szimpatiz-

záns. Eh, de ismerős logika. Volt ennek hard és volt soft változata. A hard az volt, aki nincs velünk, az ellenünk van. A soft, aki nincs ellenünk, az velünk van. Ostobaság, dörmögök, ezeken már rég túlléptünk. Nem léptünk túl. A játék társadalmi méreteket ölt, túllícitálva a vezetők szélsőségeit. Viselkedjünk úgy, hogy ne kelljen ránk azt mondani: te kommunista! Itt vagyunk a demokrácia küszöbén, Európa küszöbén, a küszöb küszöbén toporgunk. Talán emiatt – szeretném azt hinni, hogy valóban ez az oka – történik ilyen narcisztikusan és kritikát nem ismerően az a valami, amit rendszerváltásnak neveztek el a köztudat számára. Arra már gondolni sem merek, hogy azért alakul mindez így, ilyen türelmetlenül és agresszíven és ismerősen, mert az átalakítás prófétái abba az iskolába jártak, ahol a hatalom megtartásának, elérésének módszereként a tolerancia száműzését jelölték ki elsődleges feladatul. (Szándékosan nem írtam iskolákat, nehogy valaki félreértse, amit mondani akartam és a közoktatást okolja a hatalmi anomáliáért.)

A kérdés jogos, melyik kijelentésemre mondta a barátom, hogy általa a kommunistákat védem. Nevetséges állítás, de nem emlékszem rá. Mert nem volt fontos állítás. Ha cinikus akarnék lenni, akkor most rögtön azt mondanám, a kultúra megőrzéséről és támogatásáról volt szó. Arról lehetett, nyilván. Vagy a rádió alelnökeiről, vagy a tévééiről, vagy egyáltalán, az újabb, irányított (tehát ellenőrzött) kultúra körüli hercehurcákról. Hiszen mindegy is. A kultúra általános halódásában – tudom, ezt nem szeretik hallani ellenzékéből jött vezetőink (az ördögbe is, de megunták a protestálást a hosszú ellenzéki időszak alatt – melynek azért voltak napfényes oldalai is, átmenetileg, unaloműzőleg – ha másoktól már képtelenek elviselni), az ember önkéntelenül is arról kezd el beszélni, hogy voltak idők, amikor nem haldoklott a kultúra. S milyen furcsa kreatúra a művész: ezekben, a nem haldokló időkben arról álmodott, hogy jön majd egy nem kommunista időszak, demokratikus intervallum, amikor a nemhalódás életbe csap át. Lehet, e beszélgetésben én szomorúan és hitetlenül tagadtam ennek az életnek az elkövetkezését, a csíráját sem láttam-látom (most is valószínűnek tartom, hogy nincs is neki ilyesmije). Szóval az aggaszt, felebarátaim, hogy ha a kultúra védelme, az emberi értékek védelme, az érték aggódás kommunista gesztusnak minősül, ha a kritika és az elégedetlenség kommunistaságnak számít, ha az értékekre visszaemlékezés kommunista-védelemnek számít, hová jutunk el. Újra kezdődnek a könyvégetések, a megsemmisítések, a besározások, a kompromittálások...

Azt kellene mondanom, dacosan és meggondolatlanul, akkor inkább valóban a kommunisták. De nem, ez hülyeség. Soha többé ők – ők se. Nincs mese, egyedül kell továbbmenni. Továbbra is – egyedül.